

TAMPEREEN YLIOPISTO

Airi Lindvall

HYVÄNTEKIJÄSTÄ HÄIRIKÖKSI

Rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelu Aamulehdessä vuosina 1987-2001

**Tiedotusopin pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2003**

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

LINDVALL, AIRI: Hyväntekijästä häiriköksi. Rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelu Aamulehdessä vuosina 1987-2001

Pro gradu -tutkielma, 79 s., 9 liites.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2003

Tässä työssä tutkin rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelua koskevan puheen julkista vastaanottoa Aamulehdessä. Toimituksen ulkopuolelta eri lähteistä tuleva puhe tuotetaan uutisen tai muun lehtijutun muotoon prosessissa, jonka kulkua säätelevät toimittajien työtä ohjaavat ammatilliset normit sekä lehtitaloa yrityksenä ohjaavat käytänteet. Tutkimuskohteena on Aamulehdessä vuosina 1987-2001 julkaistut sovittelua käsittelevät jutut, joista etsin sovitteluaiheiset puheenvuorot, niiden käyttäjät sekä puheenvuoroista lehtijutun tuottamisprosessin seurauksena sovittelulle rakentuvia merkityksiä.

Puheen journalistisen vastaanoton erittelen kolmen välitystavan eli suoran tai epäsuoran esityksen, esitystä epämääräistävien transformaatioiden ja radikaalien transformaatioiden avulla. Tämän erittelyn avulla selvitän myös puheenvuorojen käyttäjät. Lehtijutun tuotantoprosessia ja siinä syntyvää sovittelupuheen merkityksellistämistä tarkastelen kolmen median merkitysten rakentamiseen käyttämän tekniikan avulla. Ne ovat lähteiden ja uutiskriteereihin perustuva valinta, tulkintakehyksen rakentaminen ja kerrontatavat.

Tutkimusaineistoni käsittää 47:stä jutusta erotteleman 81 sovitteluaiheista puheenvuoroa. Puheenvuorojen käyttäjiä näissä jutuissa on 78. Semanttisen makrostruktuurin avulla löysin aineistosta kolme puheenvuorojen sisältöjen perusteella erottuvaa kokonaisuutta. Ensimmäinen vaihe ajoittuu 1980-luvun lopulle, toinen kattaa lähes koko 1990-luvun ja kolmas sijoittuu vuosituhannen vaihteen molemmille puolille.

Sovittelusta rakentuvia merkityksiä etsin toisaalta aineistolähtöisesti ja toisaalta käyttäen apunani vaihtoehto virallisjärjestelmälle - ja sosiaalityödiskurssia. Omassa aineistossani ensinmainittu supistui ensimmäisessä vaiheessa merkitsemään sovittelua oikeudenkäynnin vaihtoehtona ja jälkimmäinen laajeni kattamaan sovittelun myös kasvatuksellisenä toimintana. Kolmannen vaiheen aikana mainitut merkitykset sulautuvat yhteen seuraamus -diskurssiksi, jossa sovittelu saa merkityksen nuorille sopivasta lievästä rangaistuksesta. Tämän rinnalla sovittelun merkitys keinona sopia rikoksista aiheutuneita aineellisia vahinkoja korostuu 2000-luvulle tultaessa.

SISÄLTÖ

1. Johdanto.....	1
2. Suomalainen rikosten vapaaehtoissovittelu.....	4
2.1 Sovittelijat.....	6
2.2 Sovittelun varhaiset teoreetikot.....	7
2.2.1 Nils Christie ja kaksinkertaiset häviäjät.....	7
2.2.2 Martti Grönfors ja yhdyskuntasovittelu.....	8
2.3 Sosiaalityötä vai vaihtoehto virallisjärjestelmälle?.....	9
2.3.1 Keskenään riitelevät diskurssit.....	10
3. Uutinen - maailmaa merkityksellistävä konstruktio.....	12
3.1 Kamppailua merkityksistä intressijulkisuudessa.....	13
3.2 Uutisen merkityksellistämiskeinot.....	14
3.2.1 Valinta.....	14
3.2.1.1 Utiskriteereihin perustuva valinta.....	15
3.2.1.2 Lähteiden valinta.....	15
3.2.2 Tulkintakehys.....	17
3.2.3 Kerronta.....	18
3.2.3.1 Autentisaatio.....	18
3.3 Sovittelu uutisena.....	18
4. Tutkimusaineisto.....	22
4.1 Puheenvuorojen käyttäjät.....	23
4.2 Julkisuustilan raivauksesta kritiikin aikaan.....	24
4.2.1 Julkisuustilan raivauksen aika.....	26
4.2.1.1 Oikeudenkäynnin vaihtoehto nuorelle.....	26
4.2.1.2 Nuoren kasvattaja.....	28
4.2.1.3 Nuorten rikosten ennaltaehkäisijä.....	30
4.2.1.4 Nuorten pelastaja.....	32
4.2.1.5 Sosiaalitoimen lastensuojelutyötä.....	34
4.2.1.6 Rikos ja sovinto.....	34
4.2.1.7 Rajat tulevat vastaan.....	36
4.2.1.8 Laajalti kannatusta saava “hyvä“.....	38
4.2.1.9 Yhteen vetoa.....	42

4.2.2	Sisällön laajenemisen aika.....	44
4.2.2.1	Syyttäjien merkitys korostuu.....	44
4.2.2.2	Vahingonkorvausoperaatio.....	45
4.2.2.3	Sovittelija - kohtaamisissa auttaja.....	47
4.2.2.4	Sovittelu ei ole päänsilitystä.....	49
4.2.2.5	Sovittelu säästää rahaa.....	52
4.2.2.6	“Paras vaihtoehto ensikertalaiselle“.....	54
4.2.2.7	Parisuhdeväkivaltaa ja aikuisten pahoinpitelyjä.....	56
4.2.2.8	Yhteenvetoa.....	59
4.2.3	Kritiikin ja ristiriitojen aika.....	60
4.2.3.1	Oikeudenkäynnin vaihtoehto vai ei?.....	60
4.2.3.2	Uhka yleisen edun toteutumiselle.....	63
4.2.3.3	Vakavien rikosten sovittelu huolestuttaa.....	65
4.2.3.4	Virallistamispyrkimykset kaipaavat sovittelemista.....	67
4.2.3.5	Kohti lainsäädäntöä.....	70
4.2.3.6	Yhteenvetoa.....	72
5.	Hyväntekijästä häiriköksi.....	73
6.	Lopuksi	78

Lähteet

LIITTEET

1. Johdanto

Helsingin Sanomat julkaisi 31.7.2000 valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäen haastattelun (Liite 1), jossa tämä arvosteli kovin sanoin suomalaista sovittelukäytäntöä. Ennenkaikkea Kuusimäki kritisoi sitä, että sovittelu on laajentunut koskemaan myös vakavia pahoinpitelyjä. Valtakunnan ykkössyyttäjä otti esille myös kansalaisten eriarvoisen aseman; kaikissa kunnissa ei sovittelua ole ollut saatavilla. Parhaillaan tuolloin oli kuitenkin valmistumassa selvitysmiehen raportti mahdollisuuksista laajentaa sovittelu koko maan kattavaksi toiminnaksi eli ongelma oli tiedossa ja se haluttiin ratkaista.

Kuusimäen lausuntoja siteerattiin laajalti muissa medioissa. Ne herättivät vilkasta keskustelua myös sovitteluväen keskuudessa. Itse olen sovitellut rikoksia vuodesta 1991 lähtien ja tätä taustaa sekä kokemustani vasten tarkasteltuna Kuusimäen kommentit vaikuttivat oudoilta. Valtakunnansyyttäjä halusi rajata sovittelun ulkopuolelle juuri sellaiset tapaukset, joissa onnistuneella sovittelulla on ollut eniten annettavaa asianosaisille. On kuitenkin huomattava, että sovittelun onnistumista on vaikea yksiselitteisesti mitata tai määrittellä. Se, mikä milloinkin merkitsee onnistumista, riippuu paljolti kulloisestakin tapauksesta.

Luettuani Kuusimäen haastattelun muutamaan kertaan oivalsin, mikä siinä tuntui oudolta. Valtakunnansyyttäjän lausumat olivat ristiriidassa sen suhteen millaiseksi itse olen toiminnan sisällön kokenut. Haastattelun pohjalta jäin miettimään sitä, mitä vuosikymmenten mittaan sovittelusta on lehdissä kirjoitettu, ja päätin tutkia Aamulehden tapaa määrittellä sitä.

Valitsin Aamulehden tutkimuskohteeksi ensinnäkin siksi, että lehden ilmestymispaikkakunta Tampere on yksi ensimmäisistä vapaaehtoissovittelun käynnistäneistä kunnista, jolloin Aamulehdessä julkaistun sovittelupuheen sisällön voi olettaa toimivan esimerkkinä muille. Tampere on toiminut pioneerina myös sikäli, että sovittelu- ja vapaaehtoistoimistoa pitkään johtanut sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen on muun muassa valtakunnallisena konsulttina toimiessaan vaikuttanut sovittelukäytänteiden muotoutumiseen koko maassa. Omat sovittelukokemukseni ovat peräisin Tampereelta, mikä osaltaan on myös ollut vaikuttamassa tutkimuskohteen valinnassa.

Tarkoitukseni tässä työssä on tutkia Aamulehdessä sovittelusta käytettyjä puheenvuoroja siitä lähtien, kun se Tampereella vuoden 1987 alusta kokeiluna käynnistyi. Tarkastelujakso päättyy vuoteen 2001, jolloin valmistui selvitysmies Juhani Iivarin sovittelun valtakunnallista organisoimista selvittänyt raportti. Raportissa Iivari esittää sovittelun säätämistä lailla.

Ensinnäkin aion selvittää Aamulehdessä vuosien 1987 ja 2001 välillä käytettyjen sovittelupuheenvuorojen määrät sekä niitä käyttäneet tahot. Yksittäisessä sovittelutapauksessa keskeisiä toimijoita ovat asianomistaja/uhri/vahingonkärsinyt, tekijä/epäilty/syytetty, sovittelija(t) sekä alaikäisten ollessa kyseessä myös heidän vanhempansa. Sovitteluun ohjaavina tai sitä ylläpitävinä tahoina keskeisiä toimijoita ovat poliisi/syyttäjä/muut oikeus- sekä sosiaaliviranomaiset. Oletan, että puheenvuorot ovat pääasiassa peräisin edellämäintuilta tahoilta. Määrän lisäksi tarkoitukseni on selvittää, miten puheenvuorot näiden tahojen kesken jakautuvat. Tarkoitukseni on myös etsiä sovittelusta Aamulehden julkaisemien puheenvuorojen perusteella syntyviä merkityksiä. Ulotan tutkimukseni ajassa taaksepäin sovittelutoiminnan käynnistymisvuoteen asti saadakseni selville myös mahdolliset ajalliset eroavuudet niin puhenvuorojen käyttäjien kuin merkitystenkin suhteen.

Tutkielmani jakautuu kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä osiossa paneudun suomalaisen vapaaehtoissovittelun ideologisten ja historiallisten taustojen lisäksi myös nykykäytäntöön. Parhaillaan maassamme eletään sovittelun kehittämisen kannalta ratkaisevia aikoja. Anneli Jäätteenmäen johtaman uuden hallituksen toimenpideohjelmassa luvataan paitsi vakinaistaa sovittelutoiminta myös lisätä sitä. Käytännössä vakinaistaminen tarkoittanee sovittelun säätämistä lailla. Lasten ja nuorten tekemien rikosten sovittelun kehittäminen oli mainittu myös Paavo Lipposen pääministerikausien hallitusohjelmissa, mutta nyt toiminnan kehittämiseksi ei ole asetettu ikärajoja. Ehdotus sovittelun lakisääteistämisestä vuoden 2003 alusta lukien oli esillä eduskunnan budjettineuvotteluissa syksyllä 2002. Määrärahoja ei toiminnan laajentamista varten kuitenkaan vielä myönnetty.

Tutkielmani toisessa osiossa keskityn tarkastelemaan journalismin yhden keskeisimmän tuotteen eli uutisen syntyä toimittajia ohjaavien ammatillisten normien ja lehtitaloa liikeyrityksenä ohjaavien käytänteiden yhteistyössä. Käsittelen uutista informaatiopaloista koostuvana, todellisuutta merkityksellistävänä konstruktiona. Sekä ammatilliset että yrityksen toimintaa ohjaavat käytänteet kulminoituvat journalistiseksi

instituutioksi, joka määrittää miten toimituksen ulkopuolisista lähteistä peräisin olevat informaatiopalat järjestetään uutisen muotoon.

Työni kolmannessa eli empiirisessä osiossa tarkastelen niitä prosesseja, joissa sovittelusta puheenvuoroja esittäneiden lausumia eli sovittelupuhetta on muokattu uutisen muotoon. Tämän tarkastelun keskeisenä päämääränä on saada selville journalistisessa työprosessissa siihen toimituksen ulkopuolelta tulevasta puheesta sovittelulle rakentuvia merkityksiä.

Itselleni asettaman haasteen otan mielelläni vastaan, sillä journalismin tutkijan roolissa uskon saavani aivan uutta näkökulmaa minulle tuttuihin toimittajan työhön ja sovitteluun. Varsinaista tutkimushypoteesiä ei tälle työlle sen luonteen vuoksi ole syytä asettaa, mutta eräänlaiseksi kuvaannolliseksi evääksi tutkimusmatkalle voisi ottaa mukaan seuraavan sovittelija Lasse Rautniemen (1989, 304) arvion sovittelun käsittelystä julkisuudessa: ”En voi myöskään yhtyä siihen tavattoman laajaan sovittelua ylistävien joukkoon, joka on esillä eri tiedotusvälineissä. Julkisuudesta on ollut todella vaikea löytää kriittisiä kommentteja – ja kukapa voisi vastustaa hyvää”.

2. Suomalainen rikosten vapaaehtoissovittelu

Nykymuotoinen suomalainen rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelu käynnistyi maassamme kokeiluna Vantaalla vuonna 1983. Kahdenkymmenen vuoden aikana toiminta on laajentunut ja vakiinnuttanut asemansa siten, että sosiaali- ja terveysministeriön vuoden 2001 lokakuussa asettama rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallistamista ja sääntelytarvetta selvittänyt työryhmä päätyi esittämään sovittelun lakisääteistämistä vuoden 2003 alusta. Lasten ja nuorten tekemien rikosten sovittelun kehittäminen on kuulunut Paavo Lipposen pääministerikausien hallitusohjelmiin. Anneli Jäätteenmäen aloittaessa pääministerinä vuonna 2003 hallitusohjelmaan kirjataan lupaus sovittelutoiminnan lisäämisestä (Hallituksen ohjelma 2003, 43). Hallitus lupaa myös vakinaistaa rikosasioiden sovittelun sekä saattaa sen yhdenvertaisesti kaikkien saataville koko maahan (mt., 44).

Sovittelun kehittämiseksi sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen on perustettu rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta. Asiaa koskeva asetus tuli voimaan 1.3.2003. Neuvottelukunnan tehtävänä on toimia keskustelufoorumina rikosasioiden kehittämisessä, ja sen jäsenet edustavat sovittelun kannalta keskeisiä tahoja. Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo sovittelun kytkeytyvän ennenkaikkea lastensuojeluun ja sosiaalityöhön, vaikka sillä on myös kriminaalipoliittista merkitystä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003)

Määrittelen sovittelun tässä valtakunnallistamista ja sääntelytarvetta selvittäneen työryhmän esitykseen sisältyvän lakiluonnostekstin mukaisesti. ”Rikos- ja riita-asioiden sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jonka avulla rikoksesta epäillyllä ja asianomistajalla tai riidan osapuolilla on mahdollisuus vapaaehtoisesti osallistua rikoksesta tai riidasta aiheutuneiden asioiden omatoimiseen ratkaisemiseen vapaamuotoisessa ja luottamuksellisessa menettelyssä, joka järjestetään puolueettoman sovittelijan välityksellä. Sovittelun tarkoituksena on tarjota rikoksesta epäillylle ja asianomistajalle tai riidan osapuolille mahdollisuus kohdata toisensa, lievittää rikoksesta tai riidasta sen osapuolille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä edistää rikoksesta epäillyn vastuunottoa tekonsa seurauksista. Sovittelun tavoitteena on saada aikaan sovinto sekä asianosaisia tyydyttävä ja kohtuullinen sopimus siitä, millä tavoin rikoksesta epäilty hyvittää ja korvaa asianomistajalle tai riidan osapuoli toiselle aiheuttamansa haitan ja vahingon taikka millä tavoin muutoin ratkaistaan sellaiset rikos- tai riita-asiaan liittyvät kysymykset, jotka ovat asianosaisten sovittavissa.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 16)

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja seurantatyöryhmä kartoitti maamme sovittelun tilaa vuodelta 1997. Työryhmä arvioi, että tuona vuonna kaikista Suomen kunnista sovittelutoimintaa olisi 167 kunnassa eli kolmanneksessa kaikista. Väestöstä sovittelun piirissä oli 75 prosenttia. Koska viime vuosina sovittelu ei ole laajentunut, päinvastoin joistakin kunnista se on lopetettu, voidaan olettaa, että toiminnan maantieteellinen laajuus vastaa vuoden 1997 tilannetta. Vaikka maantieteellinen laajentuminen on pysähtynyt, on sovitteluun tulevien juttujen määrä aivan viime vuosiin jonkin verran lisääntynyt. (Iivari 2001, 11)

Koko valtakunnan kattavan yhteisen ohjauksen tai lainsäädännön puuttuessa ovat kunnat järjestäneet sovittelua kukin oman mielensä mukaan, eivätkä kaikki siis ollenkaan. Vapaaehtoisuus läpäiseekin sovittelun kautta linjan; sen järjestäminen on vapaaehtoista, siihen osallistuminen on riitojen ja rikosten osapuolille vapaaehtoista, ja varsinaisen sovittelutapaamisen hoitavat pääasiassa vapaaehtoissovittelijat. Kunnittain vaihtelee se, minkätyyppisiä rikoksia sovotellaan. Samoin vaihtelee se, minkäikäisten tekemisiä otetaan sovittelun piiriin. Alun alkaen lähdettiin liikkeelle lasten ja nuorten rötöksistä, mutta esimerkiksi Tampereella ikää ei ole rajattu.

Rikosten sovittelun organisoimiseen ei Suomessa ole olemassa yhtä yhtenäistä mallia. Osa kunnista on perustanut oman sovittelutoimiston, osa hankkii sovittelun ostopalveluna, kun taas osassa kunnista viranhaltijat hoitavat sovittelutoiminnan oman toimensa ohella (mt., 32). Koska sovittelulla on rikosoikeudellisia seuraamuksia, on nykykäytäntö johtanut kansalaiset eriarvoiseen asemaan. Kansalaisten tasa-arvoisen aseman varmistaminen on ollut yksi tärkeimmistä syistä saada aikaan koko maan kattava yhtenäinen säännöstö.

Myös Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen nro R (99) 19 mukaan sovittelun tulisi olla yleisesti saatavilla oleva palvelu. Suomalaista lainsäädäntöä on luonnosteltu vastaamaan ministerikomitean suosituksia, joissa keskeisiä periaatteita ovat sovittelun vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja puolueettomuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 13)

2.1 Sovittelijat

Suomalaisen rikossovittelun lähtökohtana on, että varsinaisen sovittelun hoitavat tehtävään koulutetut vapaaehtoiset. Sovittelijoiden kautta saadaan maallikkonäkemyksiä toimintaan, joka muuten on viranomaisten ylläpitämää ja ohjaamaa (Stakes 1999, 13).

Sovittelijat toimivat yksilöinä kukin omaan persoonaansa parhaiten sopivalla tavalla. Toimintatyypleissä on kuitenkin erotettavissa kaksi pääsuuntaa: demokraattinen eli fasilitatiivinen ja byrokraattinen eli evaluatiivinen tyyli. Demokraattinen sovittelija kuuntelee, auttaa osapuolia itsenäiseen ongelmanratkaisuun, käsittelee tarvittaessa myös tunteita ja arvoja ja tukeutuu ratkaisuisaan kohtuuteen ja kompromissiin. Byrokraattinen sovittelija keskittyy tosiasioihin, johtaa aktiivisesti puhetta, pitää tärkeänä ratkaisun lainmukaisuutta ja antaa tarvittaessa oman esityksensä. (mt., 22)

Sovittelijaksi on voinut ryhtyä periaatteessa kuka tahansa, mutta tietyt luonteenpiirteet ovat eduksi. Sovittelijan tulisi olla empaattinen ja joustava osapuolia kohtaan sekä määrätietoinen ja energinen. Hänellä tulisi myös olla kyky asettua tarkastelemaan asioita ulkopuolisena. Sovittelijan tulisi olla aktiivinen kuuntelija, joka osaa tehdä oikeita kysymyksiä. (mt., 25)

Rikos- ja riita-asioiden sääntelytarvetta selvittäneen työryhmän muistioon sisältyvässä lakiluonnoksessa määritellään myös sovittelutoimintaan osallistuvilta henkilöiltä vaadittavat ominaisuudet. ”Sovittelutoiminnan vastuuhenkilöllä, sovittelun ohjaajalla ja sovittelijalla tulee olla sellainen taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää”. Sovittelijan tehtäviksi on lakiluonnoksessa määritelty seuraavat kuusi: ”Sovittelijan tulee järjestää sovittelutapaamiset asianosaisten kanssa; sovittaa puolueettomasti ja kaikkia asianosaisia kunnioittaen; auttaa asianosaisia löytämään keskenään heitä tyydyttävät, kohtuulliset ja tosiasioihin perustuvat ratkaisut ongelmiinsa; ohjata asianosaiset tarvittaessa oikeusavun ja muiden palvelujen piiriin; kirjata sovittelussa syntyneet asianosaisten väliset sopimukset; sovittelun päätyttyä toimittaa sovittelutoimistolle selostus sovittelusta.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 18-19)

2.2 Sovittelun varhaiset teoreetikot

Kriminaalipolitiikasta kiinnostuneet innostuivat pohtimaan vaihtoehtoista konfliktinratkaisua ja sovittelua 1980-luvun alussa, ensimmäisen kerran oikeastaan jo muutamia vuosia aikaisemmin (Järvinen 1993, 30). Eräänlaiseksi uranuurtajaksi Järvinen nimeää Kirkon diakoniatyön keskuksen kriminaalityön sihtööri Pekka Viirteen, joka jo 1977 oli Lappeenrannan kriminaalipoliittisessa seminaarissa puhunut osallistuvammasta ongelmanratkaisusta ja välittävämpään kohtaamiseen perustuvasta ei-rankaisevasta sosiaalisesta kontrollista (mt., 30).

Suomen sovittelukokeilujen tarvetta aikoinaan perusteltaessa kohdistettiin kritiikin kärki viralliseen kriminaalipolitiikkaan ja tuomioistuinten persoonattomaan tapaan käsitellä rikosasioita (mt., 32). Virallisen järjestelmän yhdeksi innokkaimmaksi kritisoijaksi ja vaihtoehtojen puolesta käytävän keskustelun avaajaksi voidaan nimetä norjalainen Nils Christie. Hänen lisäksi Suomessa sovittelua rakennettiin myös hollantilaisen Louk Hulsmanin abolitionististen ajatusten varaan ihmisten itsensä - ja yhteisön - harjoittamasta sosiaalisesta kontrollista (mt., 32).

Kirkon kriminaalityön sihtööri Pekka Viirre ja oikeusantropologi Martti Grönfors käynnistivät kesällä 1982 yhteistyön sovittelutoiminnan ideoimiseksi ja aloittamiseksi (mt., 35). Ensimmäinen kokeiluprojekti käynnistyi Vantaalla vuonna 1983.

2.2.1 Nils Christie ja kaksinkertaiset häviäjät

Nils Christien artikkelilla ”Conflicts as Property” on ollut suuri merkitys sovittelun ideologisena perusteluna niin Suomessa kuin muissakin maissa (mt., 32). Christien mielestä yhteiskunta ”varastaa” konfliktin sen osapuolilta. Rikoksen uhria hän nimittää kaksinkertaiseksi häviäjäksi. (Christie 1977, 7):

”Uhri on todellinen häviö tässä tilanteessa. Hän ei ole vain kärsinyt joko aineellisesti tai tullut muulla tavoin loukatuksi. Valtio ei vain ota hyvitystä hänen sijastaan, vaan ennenkaikkea hän menettää osallisuutensa omassa asiassaan. Valtio astuu valokeilaan, ei uhri. Valtio määrittää menetykset, ei uhri”.

Artikkelissaan Christie korostaa rikoksen uhrin ja tekijän kohtaamisen sekä konfliktinratkaisun merkitystä.

”Uhuri on niin täydellisesti tapauksen ulkopuolella, että hänellä ei ole koskaan mahdollisuutta tulla tuntemaan tekijää. Jätämme hänet ulkopuoliseksi, vihaiseksi ja ehkä oikeudenkäynnissä nöyryytetyksi ilman yhteyttä tekijään. Hänellä on suuri tarve tulla ymmärretyksi, mutta sen sijaan hänestä tulee Kafkan näytelmän ei-kukaan.”

(Christie 1977,8).

Christien mielestä me kaikki olemme näissä tilanteissa isoja häviäjiä. Ennenkaikkea yhteisö menettää pedagogiset mahdollisuudet yhteisesti sovittujen normien tähdentämiseen.

2.2.2 Martti Grönfors ja yhdyskuntasovittelu

Yksi sovittelun suomalaisista pääarkkitehteistä oli Martti Grönfors, joka halusi ohjata sovittelua yhdyskuntasovittelun suuntaan. Juhani Iivari (1991) on tutkimuksessaan nimennyt neljä sovittelun reaalityyppiä (mt., 131-140), joista yhdyskuntasovittelu on yksi. Muut kolme ovat sovittelun diversiotyyppi eli nuorten rikosentekijöiden ohjaaminen pois rikosoikeusjärjestelmästä sosiaalisen vastuun piiriin, rikosoikeusjärjestelmän käytäntöjen muuttamiseen pyrkivä agenttityyppi sekä ruuhkautuneen tuomiojärjestelmän apujärjestelmänä toimiva tuomioistuintyyppi.

Oikeusantropologina Grönfors (1983) oli tutustunut mustalaisten lisäksi myös Uuden Seelannin maorien tapaoikeudellisiin kysymyksiin, grönlantilaisten ja saamelaisten oikeuskäytäntöön, sekä meksikolaiseen viralliseen oikeusjärjestelmään. Oikeusantropologi itse hämmästelee, miten tehokkaita esiteolliset yhteisöt olivat ja ovat jäsentensä kontrolloinnissa (mt., 153). Havaintojensa perusteella Grönfors (mt., 159) toteaa: “Jotta yhdyskuntasovittelu lähiyhteisön taholla toimisi, ei voida keskittyä pelkästään sovittelutyöhön, vaan siihen tulisi kytkeä yleinen yhdyskuntakasvatuksellinen dimensio, jonka tarkoituksena olisi lisätä yhteisön jäsenten mielenkiintoa ja vastuuta toisistaan.”

Grönfors ei kuitenkaan oikein usko yhdyskuntakasvatuksellisen dimension toteutuvan urbaaneissa sementtikylissä. “Onkin ehkä sanottava, että nykyisen urbaanin

yhteisön luonteesta löytyy yksi suurimmista sovittelulaitoksen ongelmista. Ihmiset eivät enää katso olevansa riippuvaisia sukulaisistaan, naapureistaan tai kanssa-asukkaistaan ja merkittävät sosiaaliset suhteet rajataan etupäässä ydinperheeseen, suppeaan ystäväpiiriin ja työtovereihin“ (mt., 159).

Vantaan kokeiluprojektia arvioidessaan Grönfors (1989) joutuu myöntämään, että käytännön sovittelutyö on ajautunut kauas alkuperäisistä ihanteistaan. Alun perin oli tarkoitus luoda vaihtoehtoinen, oikeuslaitoksen ja viranomaisten ulkopuolella toimiva rikosten ja riitojen sovittelukäytäntö. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan syntyi virallista järjestelmää täydentävä järjestelmä, joka tekee yhteistyötä viranomaisten kanssa (mt., 146). Kehityksen suunta näkyy Grönforsin mukaan varsinkin siinä, että sovittelusopimuksissa korostuu rikoksen uhrin rahallinen korvaus osapuolten inhimillisen kanssakäymisen saadessa yhä vähemmän huomiota. Grönfors toteaa sovittelusta tulleen osa kaupungin tuottamia sosiaalipalveluja.

Sovittelun alkuperäisiin tavoitteisiin sisältyvien yhteisöllisten eli eräänlaisten kansalaisyhteiskuntaa toteuttavien päämäärien himmenemisestä Rautniemi (1989) antaa esimerkin Tampereelta. Kaupungin sovittelukäytäntöjä suunnitteli vuosina 1987-1988 työryhmä, johon kuului osastopäällikkö sosiaalivirastosta, toimistonjohtaja kriminaalihuoltoyhdistyksestä, apulaispoliisimestari poliisilaitokselta, yliopettaja yliopistosta, kaupunginviskaali sekä lastenkodin johtaja sosiaalivirastosta. ”Vasta vuoden 1989 alusta saatiin toimikuntaan yksi sovittelijoiden, ’sovittelutoiminnan tärkeimmän lenkin’, edustaja”. (mt., 310)

2.3 Sosiaalityötä vai vaihtoehto virallisjärjestelmälle?

Järvinen (1993) jakaa sovittelun kahteen diskurssiin. Sovittelua käynnistettäessä esille tuodut alkuperäiset tavoitteet ja niiden puolesta käytetyt puheenvuorot, joissa korostettiin vaihtoehtoisuutta oikeusjärjestelmälle, rikosasioiden säännönmukaiselle käsittelylle ja viranomaistoiminnalle Järvinen nimeää vaihtoehto virallisjärjestelmälle –diskurssiksi. Niitä argumentteja, puheenvuoroja ja toimenpiteitä, joilla sovittelu kytketään ensisijaisesti sosiaalitoimeen ja sosiaalityöhön Järvinen nimittää sosiaalityödiskurssiksi. Hän toteaa, että sovitteluun liitetyt sosiaaliset, kasvatukselliset ja kokonaisvaltaiset auttamisen tavoitteet täydentävät nykyisin sovittelun alkuperäisiä tavoitteita entistä selkeämmin. (mt.,129)

Järvisen tutkimuksessa sosiaalityödiskurssi oli ajanut vaihtoehto virallisjärjestelmälle diskurssin ohi. Näitä kahta osittain vastakkaisiin tavoitteisiin nojaavaa diskurssia käytettiin pyrittäessä sovittelun mainostamiseen ja sen aseman vakiinnuttamiseen esittelemällä eri yleisöille kulloinkin eniten vakuuttavat teemat; ”kuntien sosiaaliviranomaisille voidaan painottaa kokonaisvaltaisen auttamisen tavoitteita, ja jos nämä perustelut eivät riitä tai puhutaan toiselle yleisölle, voidaan vedota myös viranomais- ja oikeusjärjestelmän hylkääviin argumentteihin”. (mt., 172)

2.3.1 Keskenään riitelevät diskurssit

Sovitteluväen keskuudessa virinnee kritiikin taustalla on vaikuttanut pelko ns. verkonlaajennuksesta, mikä tarkoittaa yhteiskunnan kontrollin laajentamista alueille, joihin viranomaiskoneisto ei yllä. Lasse Rautniemi (1989, 305) kysyy: ”onko kysymyksessä enää kriminaalipolitiikan toiminta vai uusi sosiaalityön innovaatio, joka vahvistaa sosiaalityön kontrollifunktiota”? Sovittelussa arvostelu on merkinnyt kriittistä suhtautumista alle 15-vuotiaiden tekemien rötösten sovitteluihin. Juuri tässä asiassa Järvinen näkee kahden edellämainitun diskurssin välillä yhden räikeimmin riitelevän piirteen.

Sosiaalisia ja kasvattavia tavoitteita painotettaessa lapset, jotka eivät vielä ole rikosoikeudellisessa vastuussa, ovat juuri se ryhmä, johon sovittelu rikoksia ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä ja interventiona kannattaisi kohdistaa. Vaihtoehto virallisjärjestelmälle -diskurssi taas nostaa tämän ryhmän tulon sovittelun piiriin ankarasti kritisoitavien seikkojen listalle, koska alle 15-vuotiaita ei aseteta oikeusjärjestelmässämme rikosoikeudelliseen vastuuseen, vaikka heillä vahingonkorvausvelvollisuus onkin (Järvinen 1993, 162).

Sovittelu voi merkitä jonkinlaista verkonlaajennusta, mutta se ei ole välttämättä kielteinen seikka (Takala 1998, 96). Esimerkiksi kotona tapahtuneen pahoinpitelyn uhrille sovittelu tarjosi hyvän tavan saada entinen miehensä keskustelemaan puolueettomien todistajien läsnäollessa tulehtuneista väleistä; näytti siltä, että he tarvitsivat joka tapauksessa jonkin foorumin, jossa setviä asioita (mt., 97). Takalan mielestä verkonlaajennuskritiikin keskeisenä kriteerinä ei voi olla se, tuleeko jokin asia ylipäätään vaihtoehdoista riippumatta yhteiskunnallisesti organisoidun käsittelyn piiriin, vaan keskeistä on tarkastella, mille se on vaihtoehto (mt., 96).

Tällä hetkellä sovittelu on läheisesti kytketty sosiaalityöhön, eikä sitä haluttaisi pitää rikosoikeudellisena seuraamuksena. Mielityisen (1999) tutkimukseensa tekemät haastattelut kuitenkin osoittavat, että sovittelu on mielletty yhdeksi seuraamusjärjestelmän osaksi. Tämä sekaannus on koko toiminnan kehittämisen kannalta ongelmallista. Tulisiko sovittelua käsitellä esimerkiksi osana lastensuojelua vai yhtenä rangaistusmuotona? (mt., 140)

Sovittelussa on sen käynnistymisestä lähtien nähty mahdollisuuksia ehkäistä uusintarikollisuutta. Tällaiset toiveet ovat perustuneet eräisiin sovitteluprosessissa ilmeneviin tuomioistuinkäsittelystä poikkeaviin erityispiirteisiin. Tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että voidakseen vaikuttaa uusintarikollisuuteen diversio-ohjelmien tulee täyttää monia vaatimuksia. Niiden tulee vähentää yksilön kielteistä leimautumista, niiden tulee myös tarjota mahdollisuuksia omaksua sovinnaisia sosiaalisia rooleja sekä kasvattaa nuoren itsekunnioitusta. Näin mittavien vaatimusten täyttymiseen ei nykymuotoisessa vapaaehtoissovittelussa ole mahdollisuuksia. (mt., 137 - 138)

3. Uutinen – maailmaa merkityksellistävä konstruktio

Journalismin keskeinen yksittäinen tuote on uutinen. Tässä työssä tarkastelen uutista sosiokulttuurisena, maailmaa merkityksellistävänä konstruktiona (vrt. Pietilä 1995, 5). Uutisen sosiaalista luonnetta ilmentää ensinnäkin se, että uutinen on institutionaalinen metodi saattaa informaatio kuluttajien saataville. Toiseksi, uutinen muodostaa legitimoitujen instituutioiden liiton ja kolmanneksi, uutisia etsivät, keräävät ja levittävät organisaatioissa työskentelevät ammattilaiset. (Tuchman 1978, 4)

Pietilä (1996, 82) puolestaan on luonnehtinut uutista seuraavasti: ”Uutinen on toimittajan rakentama esitys, jonka välittömänä aineksena eivät ole niinkään tapahtumat kuin erilaiset ’vieraat puheet’ eli haastatteluvastauksista ja lausunnoista aina moninaisiin selvityksiin, asiakirjoihin jne. asti ulottuvat moninaiset esitykset”.

Useimpien uutisten perusta on siis jossain muualla kuin uutistapahtuman välittömässä havainnossa (van Dijk 1988, 115). Uutinen on diskursiivinen sommitelma, joka on koottu siinä esiintyvien diskursseista erotetuista informaatiopaloista (Pietilä 1995, 68). Palojen valinnalla ja esitysjärjestyksellä säädellään sitä, ketkä mahdollisista esiintyjistä pääsevät esiin, keitä nostetaan etualalle ja keitä painetaan taustalle (mt., 73). Diskursiivisena sommitelmana uutiset konstruoivat todellisuutta itsessään, eivätkä vain tyydy luomaan kuvaa siitä (vrt. Tuchman 1978, 12).

Uutisen diskursiivisen sommitelman pohjana on siihen kahtaalta tuleva puhe. Toisaalta uutinen on esitys toimituksen omasta ja toisaalta toimituksen ulkopuolisesta eli vieraasta puheesta. (Pietilä 1995, 82)

Diskursiivinen sommittelu, informaatiopalojen järjestely, ei tapahdu umpimähkäisessä tai mielivaltaisessa järjestyksessä, vaan se noudattaa tiettyjä rutiineja. Pääosa uutisista syntyy organisaatioissa eli toimituksissa, joiden toimintaa ohjaavat kahdet eri säännöt ja lainalaisuudet: toimittajien työtä säätelevät ammatilliset normit sekä viestintäaloja liike-elämän organisaatioina määrittävät lainalaisuudet. Tuchman (1978, 5) on havainnut ensinmainittujen palvelevan jälkimmäisen tarpeita, molemmat toinen toistaan tukien puolestaan palvelevat vallitsevaa järjestystä. Näiden kahden järjestelmän keskinäinen yhteistoiminta kulminoituu journalistiseksi instituutioksi.

3.1 Kamppailua merkityksistä intressijulkisuudessa

Modernissa yhteiskunnassa käsitykset toimintaympäristön muutoksista ovat Luostarisen mukaan pitkälti riippuvaisia siitä, miten journalismi jakaa julkisuuden tilaa. Tämä tila mahdollistaa hyvin monimuotoisten ja eriytyneiden intressien nopean kokoontumisen intressijulkisuutena, ”diskurssien ja edunajajien alituisessa liikkeessä olevana vyyhtinä”. Intressit Luostarinen ymmärtää tässä yhteydessä laajasti tietoisiksi pyrkimyksiksi tai toiveiksi saavuttaa jokin tavoite. (Luostarinen 1994, 28)

Luostarisen (mt., 30) mukaan journalismin peruskysymykseksi muodostuu sen kyky luoda toimintatilaa eri intressiartikulaatioille tasapuolisesti siten, että kaikki osapuolet hyötyvät julkisuudesta. Vaikka journalismi antaakin tilaa monenlaisille ryhmille, se pakottaa ne artikuloimaan intressinsä yhteisen edun kautta (mt., 31). Tätä artikulointia voi luonnehtia työksi, jolla asiat saadaan merkitsemään jotakin (vrt. Hall 1992, 160).

Käsitykset toimintaympäristön muutoksesta ovat siis riippuvaisia paitsi eri intressien saamasta tilasta myös siitä, millaisia merkityksiä journalismi suurelle yleisölle eri ryhmien intresseistä välittää. Medialla on merkityskamppailujen kannalta tärkeä rooli: ”Jos jokin ’asenne’ ja siihen kytkeytyvät toimintamuoto halutaan saada koko yhteisöä koskeväksi ja velvoittavaksi, on se artikuloitava yleisön tietoisuuteen sellaisella areenalla, jota mahdollisimman moni yhteisön jäsen seuraa” (Törrönen 2002, 35). Mitä suuremmasta yleisön suosiosta nauttivasta mediasta on kyse, sitä suuremman painoarvon myöhemmin tässä työssä esille ottamani merkityksellistämiskeinot saavat. Mitään valmista sanomaa ei ole olemassa, vaan merkitys rakentuu ”kamppailussa, jota käydään pyrittäessä saattamaan jotkin monista merkityksistä etusijalle ja valta-asemaan” (Hall 1992, 204).

Intressijulkisuutena tarkastelemani journalismi on ennenkaikkea sosiaalinen ilmiö, jonka Hémanus (1990, 22) määrittelee sosiaaliseksi tai kulttuuriseksi artefaktiksi, keinotekoisien luonteen omaavaksi konstruktioksi tai luomukseksi. Tuchmaniin (1978) tukeutuen Hémanus toteaa, että journalisteilla on työhönsä niin sanottu luonnollinen asenne, mikä johtaa siihen, että toimittajien todellisuudesta raportoima kuva jää helposti pinnalliseksi, kaavamaiseksi ja harhaanjohtavaksi (mt., 22-23). Hall (1992, 173-176) käsitteellistää saman asian uutisen tuottamaksi todellisuus- tai läpinäkyvyysvaikutelmaksi.

3.2 Uutisen merkityksellistämiskeinot

Tekotuote uutisen todellisuusvaikutelma on tuotettua, tiettyjen tuotantoprosessien lopputulosta. Uutiset ovat myös esittämänsä todellisuutta tietyllä tavalla merkityksellistäviä tekstejä, eli ne perustuvat omanlaiseensa tapaan merkityksellistää asioita. Pietilä löytää merkityksellistämistavan niistä ammatillisista sisäänkoodausoperaatioista, joita uutisjuttuja rakennettaessa sovelletaan. (Pietilä 1995, 97)

Len Masterman (1989) luonnehtii median merkitysten rakentamiseen käyttämiä tekniikoita ”yleisön selän takana tapahtuviksi operaatioiksi”. Sinänsä hän ei näe tämänkaltaisessa operoinnissa mitään pahaa etenkin, kun monet niistä ovat väistämättömiä kaikissa ilmaisumuodoissa. Ongelmaksi muodostuu nimenomaan median kohdalla se, että niin kutsuttu suuri yleisö ei ole tietoinen operaatioiden olemassaolosta. (mt., 92)

Otan tässä työssä esille kolme Mastermanin mainitsemista operaatioista: valinta, tulkintakehykset ja kerronta.

3.2.1 Valinta

Mediatekstien laatiminen ja uutisjutun synnyttäminen ovat tulosta loputtomasta määrästä valintoja. Kuten Masterman huomauttaa, tekijätkään eivät välttämättä huomaa tekevänsä valintoja, niin luonnollisesti ja spontaanisti se tapahtuu. Huomaamatta saattaa jäädä myös se, että jokainen valinta asettaa asiat arvojärjestykseen eli arvottaa niitä. (mt., 93)

Jätän tässä työssä syrjään sen näkemyksen, että journalismi ja uutinen sen keskeisimpänä yksittäisenä elementtinä olisivat olemassa etsiäkseen ja välittääkseen kuvaa objektiivisesta maailmasta siellä jossakin. Tämä rajaus ei kuitenkaan estä sen ottamista huomioon, että objektiivisuuden myytti vaikuttaa toimittajien työtä ohjaavissa professionaaleissa normeissa; siihen perustuvat esimerkiksi käsitykset uutisarvosta, lähteiden valinnasta ja uutisen rakenteesta (Berkowitz 1997, 106; Soloski 1997, 143).

Tässä työssä paneudun tarkemmin kahteen uutisen merkityksen synnyttämisen kannalta olennaiseen valintaprosessiin: asian tai tapahtumaan uutisarvon tai –kriteerien määrittämiseen sekä lähteiden valintaan. Nämä kaksi prosessia ovat olennaisia aiheen

representoinnissa, joka ratkaisee sen mitä otetaan mukaan ja mitä jätetään pois (vrt., Fairclough 1997, 13).

3.2.1.1 Uutiskriteereihin perustuva valinta

Toimittajien käsitykset uutisarvosta rakentavat prosesseja, joissa orientoidutaan käsittelemään jollakin tavalla normaaleja odotuksiamme sosiaalisesta elämästä puhkaisevia aiheita. Paitsi että poikkeavuuskriteeri määrittelee tapahtuman uutispotentiaalin, se saa toimittajan myös tuomaan esille tapahtuman tai asian poikkeavuutta. (Hall & al. 1978, 53-54)

Uutisen rakenne noudattaa top down -mallia (van Dijk 1988, 43) eli uutiskriteerien perusteella tärkeimmäksi arvioitu asia nostetaan kärkeen ja tärkeysjärjestyksessä edetään, jolloin kaikkein vähiten tärkeä jää uutisen loppuun. Kärjestä eli otsikosta ja ingressistä - tekstin yhteenvedosta - löytyy koko käsitellyn asian tai tapahtuman semanttinen makrostrukturi (vrt. van Dijk 1988, 53) sellaisena kuin toimittaja sen on uutiskriteerien perusteella ja lähteiden valikointien perusteella rakentanut.

3.2.1. 2 Lähteiden valinta

Uutisen perustana olevat 'vieraat puheet' ovat peräisin erilaisista lähteistä. Pääosa uutisten pohjana käytetystä vieraasta puheesta on perinteisesti ollut peräisin viranomais- ja asiantuntijalähteistä. Varsin usein journalismi puhuu siis virallisen koneiston äänellä (Luostarinen 1994, 44). Ääritapauksissa journalistit toimivat kuin pikakirjoittajat, jotka kirjaavat lähteen sanomiset sanatarkasti ylös ja julkaisevat kaiken mahdollisine virheineen ja valheineen (Lee & Solomon 1990, 45).

Kunelius (1998) viittaa Gansiin (1980) todetessaan, että journalistien kannalta hyvät lähteet ovat tuotteliaita, auktoriteettia omaavia sekä ilmaisukykyisiä. Auktoriteettia omaavat, eli käytännössä viranomais- ja asiantuntijalähteet, helpottavat journalistia tämän pyrkiessä toteuttamaan objektiivisuuden myytin edellyttämiä tiedonvälityksen totuudenmukaisuuden ja olennaisuuden vaatimuksia. Gansin ja Kuneliuksen mainitsemat ominaisuudet ovat journalistin kannalta hyviä nimenomaan siksi, että ne helpottavat journalistin työtä. Tämänkaltaisessa tiettyjen lähteiden suosimisessa piilee kuitenkin omat vaaransa. ”Rutiinilähteiden suosimisen vuoksi journalismi saattaa itse asiassa enemmän

näitä lähteitä kuin yleisöään” (mt., 218).

Toimittajat suorastaan vierastavat tavallisten ihmisten käyttämistä lähteinä. Auktoriteetilähteeseen verrattuna hän on työläs ja epäilyttävä, vie aikaa, vaatii liikkumaan, ottamaan selvää ja perehtymään asioihin. Taustatietoa omaava viranomaislähde on virka-aikaan puhelimitse tavoitettavissa, häntä ei tarvitse lähteä mistään erikseen etsimään. Hänellä on myös paljon taustatietoa kulloinkin esillä olevista asioista. Toimittaja menee mieluummin eri organisaatioiden tiedotustilaisuuksiin ja lukee niissä saamiaan tiedotteita, kuin käyttää muutenkin kiireistä työaikaansa tavallisten ihmisten etsimiseen. (Puranen 2000, 43)

Toimittajien käsitysten mukaan jutusta tulee yksipuolinen, jos se perustuu pelkästään tavallisen ihmisen lausumiin, eli rinnalle pitäisi josta tapauksessa hankkia viranomaislähde. Yksipuolisuus toisinpäin hyväksytään ilmeisesti siitä syystä, että viranomaislainen takaa omalla läsnäolollaan uutisen uskottavuuden. Silloinkin kun juttuja jalkautetaan, jää tavallisen kansalaisen osuus siinä usein pinnalliseksi; toisinaan pelkkä kuva riittää. (mt., 41)

Miksi lähteet sitten niin hanakasti haluavat vaikuttaa journalismin sisältöön? Julkiselle sektorille journalistinen julkisuus on merkittävää yhteiskunnan voimavaroja jaettaessa; koko julkisen sektorin sisäinen kamppailu resursseista tapahtuu muun muassa journalismissa. Erilaiset uudet ja etenkin yleishyödylliset organisaatiot ovat ainakin toimintansa alkuvaiheessa tiedotusvälineiden suosiossa. (Luostarinen 1994, 55)

Uutisissa ei enää riitä se, että asiantuntijoita käytetään analysoimaan jo tapahtunutta vaan entistä useammin asiantuntijalausuntoja kaivataan ennustamaan tulevaisuutta. Aikaperspektiivin muutos on tehnyt tulevaisuuskertomusten tuottamisesta eri organisaatioiden käyttöön tärkeän resurssin, jonka avulla ne pyrkivät oikeuttamaan ja laajentamaan toimintaansa (Väliverronen 2002, 119). Asiantuntijoita tarvitaan lausumaan julki tulevaisuutta koskevia uhkia, pelkoja, toiveita ja mahdollisuuksia, jolloin näiden antamien lausumien, kannanottojen ja päätösehdostusten merkitys korostuu (Luostarinen 1994, 33). Tämänkaltainen kehityskulku on omiaan legitimoimaan asiantuntijalähteiden asemaa entisestään.

3.2.2 Tulkintakehys

Epätavalliselle ja odottamattomalle tapahtumalle saadaan merkitys, kun se tuodaan sellaiselle merkitysten kartalle, josta oletetun lukijan kulttuurinen tietous ja sosiaalinen maailma muodostuu (Hall & al. 1978, 54). Ymmärrettäväksi tekemisen prosessin taustalla vaikuttaa ajatus yhteisön sopimuksellisesta luonteesta (mt., 55).

Median tapa kartoittaa varsinkin ongelmallisia tapahtumia yhteisöllisessä ymmärryksessä on ratkaiseva kahdellakin tavalla: ”media määrittää yhteisön enemmistölle, mitä merkittävää tapahtuu sekä tulkinnat siitä, miten näitä tapahtumia ymmärtää” (mt., 57). Tulkintakehukset ovat tehdyistä valinnoista, painotuksista ja presentaatioista syntyviä ”sanattomia teorioita siitä, mitä on olemassa, mitä tapahtuu ja millä on merkitystä” (Gitlin 1980, 6). Gitlinin (mt., 98) mukaan kehysten merkitys korostuu, kun toimittajat työskentelevät oudolla tai uudella alueella. Tällöin he mieluummin tukeutuvat kollegoidensa esille ottamiin seikkoihin ja seuraavat toinen toistaan, kuin tarkastelevat sitä varsinaista tapahtumaa, josta ovat raportoimassa.

Saattaa käydä niin, että toimittaja käsitteellistää lähteelle tärkeät asiat lähteen intressien mukaan lähteen haluamassa tulkintakehuksessa (Luostarinen 1994, 67). Sitä, joka ensimmäisenä pääsee todellisuutta määrittämään - jonka tulkintakehuksesta tulee vallitseva - voi kutsua ensisijaiseksi määrittäjäksi (esim. Hall & al 1978, 58; Schlesinger 1990, 64 - 69). Ensisijaiseksi määrittäjäksi ei pääse kuka tahansa, vaan lähteellä pitää olla paitsi valtaa ja asema, myös edustuksellinen status. Hall ja kumppanit (1978) viittavat Beckerin ajatukseen uskottavuuden hierarkiasta todetessaan, että vallakkaat ja korkeassa asemassa olevat hyväksyttävät määrittelynsä sillä, että heidän uskotaan pääsevän tarkemman ja spesiaalimman tiedon ääreen kuin väestön enemmistö.

Hallin ja kumppaneiden mukaan ensisijaisen määrittäjän määrittämä tulkinta hallitsee kenttää niin, että kaikki jatkokeskustelu käydään sen määräämässä kehuksessa ja poikkeavat argumentit tarkastellaan lähtökohtana ensisijaisen määrittäjän tulkintakehys (mt., 58-59). Schlesingerin (1990, 66) tulkinnan mukaan ensisijainen määrittäjä koskee tällöin sekä ajallista että ideologista ensisijaisuutta.

Media ikään kuin työntää yleisöään valitsemansa tulkinnan suuntaan. Tyypillistä

näille tulkinnoille on niiden yksinkertaisuus ja ongelmattomuus, ylipäätään sellaiset asemat, joista tapahtumia on helppo seurata ja tulkita. (Masterman 1989, 125)

3.2.3 Kerronta

Totutusta poikkeavakin tapahtuma tulee sijoittaa sellaiseen kulttuuriseen ympäristöön, että lukija voi sen tunnistaa. Tästä huolehtii tarinan rakentamisen momentti eli aiheen esittäminen oletetulle yleisölle. (Hall & al 1978, 54)

Uutisen kerronnallistamisen voidaan katsoa noudattavan tapaa, jota Screen-teoria pitää tyypillisenä klassiselle realistiselle tekstille (esim. Pietilä 1995, 102). Tällöin tekstin diskurssit järjestetään hierarkiaan, jonka ylimpänä kertova diskurssi merkityksellistää ja tekee muut ymmärrettäviksi. Pietilä (mt., 102) viittaa MacCabeen (1974) todetessaan, että ”kertova diskurssi toimii huomaamattomasti antaen ’todellisuuden vain ilmetä’”.

3.2.3.1 Autentisaatio

Yksi olennainen kerrontaan sisältyvä merkityksellistämistapa on autentisaatio, jonka Pietilä (1995, 103) nimeää yhdeksi huomaamattomalla tavalla todellisuusvaikutelmaa tuottavaksi ammatilliseksi sisäänkoodausoperaatioksi. Hartley (1982, 110) katsoo autentisaation syntyvän siitä, miten jutun ainesosat on ’orkestroitu’ yhteen. Tällöin autentisaatioksi, todellisuusvaikutelman tuottajaksi, voidaan lukea Tuchmanin (1978) teoria vastuunkierrosta. Toimittaja ja koko uutisorganisaatio voivat vetäytyä toden esittämisen vastuusta rakentamalla faktoista toinen toisensa puolesta todistavan faktojen verkon: yksittäinen oletettu fakta oikeuttaa kokonaisuuden ja päinvastoin (mt., 86-90).

3.3 Sovittelu uutisena

Sovittelu-uutisointiin sovellettuna edellä määrittelemäni uutisen synty tapa tarkoittaa sitä, että sovittelusta kertovat uutiset eivät perustu suoraan havaintoon varsinaisen sovittelutapahtuman tai –kokouksen tapahtumista. Sen sijaan ne pohjautuvat erilaisissa seminaareissa, kokouksissa, tiedotus- ja muissa tilaisuuksissa sovittelusta annettuihin haastatteluvastauksiin, lausuntoihin, erilaisiin selvityksiin sekä asiakirjoihin ja niin edelleen.

Vähäistä kansanosaa koskevana sovittelun todellisuus rakentuu niin sanotulle suurelle yleisölle lähestulkoon yksinomaan median ja tiedonvälityksen kautta. Tämä esityksistä rakennettu todellisuus - jota voi siis kutsua myös yhteisesti jaetuksi merkitykseksi - ei sen sijaan ole yhdentekevä, koska se rikollisuuteen ja rikoksen tekijöihin liittyvänä määrittää kriminaalipoliittisia linjauksia, jotka puolestaan merkitsevät mahdollisesti muutoksia toimintaympäristöissä. Sovittelu on yksi Luostarisen (1994, 55) mainitsemista senkaltaisista uutuuksista, jotka paitsi helposti saavat journalistista julkisuutta, myös tarvitsevat julkista tilaa pärjätäkseen kamppailussa yhteiskunnan varoista.

Sovitteluaiheisiin uutisiin tai muihin juttuihin lähestulkoon pääsääntöisesti liittyy myös rikoksen käsittely tavalla tai toisella. Ehkä selvemmin kuin mikään muu tapahtuma rikos koettelee paitsi yhteisön sopimuksellisia myös sovinnaisuuden rajoja, ja rangaistusatekolla mitattuna vähäininkin rikos täyttää uutiselle asetetun poikkeavuuden kriteerin. Ennenkaikkea rikoksesta tulee uutisessa helposti ratkaisua vaativa ongelma (Hall & al.1978, 69).

Rikos herättää itsessään pelkoja, mutta sen voidaan nähdä myös murtavan yhteisön hyväksymää moraalialue (mt, 66). Jotta näin ei pääsisi käymään, on tärkeää varjella vallitsevaa järjestystä ja antaa hallitsevien määritelmien ohjata merkityksellistämisen kenttää (vrt., mt., 69), säilyttää vallitseva järjestys. Tätä toteuttaa omalta osaltaan journalismi ammatillisten normien ja viestintäyrityksiä organisaatioina säätelevien käytänteiden yhteistyön kautta.

Tässä työssä tarkoitukseni on selvittää, millaisia merkityksiä journalismi ammatillisten normien ja viestintäyrityksiä säätelevien käytänteiden yhteistyöllä sovittelusta rakentaa. Tutkimusaineistona on sovitteluaiheisista uutisista ja muista jutuista erottelemani sovittelupuhe, joka saa julkisen vastaanottonsa uutisen tai muun lehtijutun muotoon tuotettuna. Puheen journalistisen vastaanoton erittelen kolmen välitystavan eli suoran tai epäsuoran esityksen, esitystä epämääräistävien transformaatioiden ja radikaalien transformaatioiden avulla.

Ammatilliset normit sekä lehtitalossa yrityksenä vallitsevat käytänteet muodostavat puitteet sille tuotantoprosessille, jonka lopputuloksena syntyy uutinen ja jonka todellisuudesta luoma vaikutelma on myös siis tuotettua. Todellisuusvaikutelman luomisessa keskeistä on uutisen kyky merkityksellistää esittämänsä todellisuutta. Tässä prosessissa uutinen rakentaa

kulloinkin esillä olevasta aiheesta oman todellisuutensa.

Yksi uutisen merkityksiä rakentava tekniikka on valintojen tekeminen. Uutisen tuotantoprosessissa tehtävistä lukuisista valinnoista tarkastelen tässä työssä kahden prosessin lopputulosta. Ensinnäkin selvitän sen, keitä tai mitä tahoja valikoituu lähteiksi eli keiden sovittelupuhetta julkaistuista jutuista löytyy. Vapaaehtoistoiminnaksi mielletyn sovittelun ollessa kyseessä kiinnostaa erityisesti se, käyttääkö journalismi siinäkin lähteinään pääasiassa viranomaisia vai päästääkö se mahdollisesti myös tavallisia ihmisiä ääneen enemmän kuin keskimäärin? Sovittelijalla on keskeinen rooli yksittäisessä sovittelussa ja tästä syystä kiinnitän huomiota myös siihen, missä määrin sovittelijat pääsevät itse ääneen ja mitä muut heistä puhuvat. Sovittelijan persoonasta ja hänen valitsemastaan toimintastrategiasta varsinkin hankalissa tilanteissa pitkälti riippuu, millaiseen lopputulokseen neuvotteluissa päädytään. Lopputulos puolestaan saattaa vaikuttaa esimerkiksi siihen, tuomitaanko epäilty oikeudessa ja saako hän mahdollisesti elinikäisen merkinnän rikosrekisteriin. Tavallisesti sovittelijat työskentelevät pareittain, jolloin yksittäisen sovittelijan vaikutus kokonaisuuteen tasoittuu.

Toiseksi tarkastelen uutiskriteereihin pohjautuvaa valintaa eli sitä, mikä sovittelupuheessa arvioidaan tärkeäksi ja mikä vähemmän tärkeäksi. Noudatan tässä tarkastelussa uutisen rakenteen top down –mallia (esim. van Dijk 1988, 43), jonka mukaan toimittajan tärkeimmäksi arvioima asia tulee ensin ja vähiten tärkeä viimeksi. Tärkeimmät asiat löytyvät otsikosta ja ingressistä, jotka samalla muodostavat myös tekstin yhteenvedon. Yhteenvedosta löytyy myös koko asian semanttinen makrostrukturi sellaisena kuin toimittaja on sen uutiskriteerien perusteella ja lähteiden valikointien perusteella rakentanut. Käytän semanttista makrostrukturia apuna myös erotellessani sovittelupuheen sisällöistä tehtyjen yhteenvedojen perusteella eri vaiheisiin.

Uutisissa käytetyistä merkityksellistämistekniikoista otan esille myös kerronnan eli ne tavat, joilla sovittelupuhe esitetään yleisölle ja jotka myös auttavat lukijaa sijoittamaan tapahtuman ymmärrettävään ympäristöön. Kerronta on se tapa tai ne tavat, joilla toimituksen ulkopuolelta tulevasta puheesta erotettuja informaatiopaloja järjestellään ja yhdistetään toisiinsa. Palojen järjestelystä vastaa kertoja sidosdiskurssillaan (Pietilä 1995, 86). Sovittelusta syntyvän merkityksen kannalta ei ole yhdentekevää, miten informaatiopalat järjestellään ja liitetään toisiinsa. Palojen 'orkestrointitapa' synnyttää autentisaatiota (vrt. Hartley 1982, 110), joka puolestaan huomaamattomalla tavalla synnyttää

todellisuusvaikutelmaa sovittelusta (vrt. Pietilä 1995, 103). Varsinkin sovittelun kaltaisen uuden asian ollessa kyseessä vastuunkierto saattaa olla toimittajalle työtä helpottava ja nopeuttava (vrt. esim. Tuchman 1978, 86-90) tapa tuottaa käsittelyn kohteena olevasta puheesta sovittelun todellisuusvaikutelmaa.

Asian tarkasteleminen jossain tietyssä tulkintakehyksessä on yksi uutisten merkitysten rakentamisessa käytetty tekniikka. Uutena asiana sovittelu tulee tuoda sellaiselle merkitysten kentälle, josta lukijan sosiaalinen maailma muodostuu; muussa tapauksessa koko asia saattaa jäädä keskivertolukijalle merkityksettömäksi, ja merkityksettömän tiedon julkaiseminen ei liene järkevää eikä kannattavaa. Sovittelun tulkintakehysten synty on riippuvaista siitä, keiden puhetta jutuissa kuullaan eli keitä valikoituu lähteiksi. Tulkintakehystä rakentavat myös kerrontatekniikat eli se, millä tavalla sovittelupuhe esitetään suurelle yleisölle. Kehysten rakentamisen kannalta olennaista on myös sovittelupuheesta eroteltujen informaatiopalojen saamat painotusarvot eli uutiskriteereihin perustuva tärkeysjärjestys. Tässä työssä etsin niitä tulkintakehyksiä, joiden kautta Aamulehti on pyrkinyt uutisoinnissaan merkityksellistämään sovittelua.

Sovittelusta rakentuvia merkityksiä etsiessäni etenen aineistolähtöisesti sekä Järvisen (1993) omassa tutkimuksessaan löytämien sosiaalityö- ja vaihtoehto virallisjärjestelmälle – diskurssien pohjalta. Tulkitsen tosin Järvisen tarkoittavan diskurssi-käsitteellään samaa asiaa, jota tässä työssä tarkastelen tulkintakehyksenä eli mieluummin kommunikaation ymmärtämisenä kuin puhumisen tapana (vrt., Väliaverron 1998, 20). Karvosen (2000, 81) mukaan tulkintakehys on jotakin sellaista, joka tiettyä avainsanaa tai fraasia käyttäen saadaan aktivoitua mielessä.

4. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostuu Aamulehdessä vuosina 1987-2001 julkaistuista sovittelua käsittelevistä kirjoituksista erotetusta sovittelupuheesta. Tämän lisäksi mukana on sovittelupuhe yhdestä vuonna 1986 ilmestyneestä jutusta. Jutulla tarkoitin tässä yhteydessä kaikkia kirjoituksia pikku-uutisista laajoihin artikkeleihin asti. Vuosilta 1987, 1988 ja 1989 peräisin olevan aineiston hankin lukemalla lehdet joko paperikopioina tai mikrofilmiltä. Vuosien 1994-2001 aineiston hankinnassa käytin apuna Aamulehden sähköistä arkistoa. Vuosien 1990-1993 lehdet jäivät systemaattisen tarkastelun ulkopuolelle, mutta myös tältä ajalta tutkimuksessani on mukana aineistoa. Nämä jutut ovat peräisin Tampereen kaupungin sovittelu- ja vapaaehtoistoimiston johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntusen arkistoista.

Vuosilta 1987-1989 otin tutkimukseen mukaan kaikki löytämäni sovitteluaiheiset jutut. Vuosien 1994-2001 aineiston keräsin Aamulehden sähköisestä arkistosta tekemällä haun sanalla sovittelu. Tällä tavalla kertyi yhteensä 76 juttua. Jätin tutkimuksen ulkopuolelle ne, joissa sovittelulla tarkoitettiin jotakin muuta kuin rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelua, esimerkiksi lakimiesten asiakkaidensa kanssa tekemää sovittelua. Samoin jätin ulkopuolelle esimerkiksi sellaiset oikeudenkäyntiselostukset, joissa sovittelu vain mainitaan. Mukana on kuitenkin sellaiset selostukset, joissa sovitteluun puututaan laajemmin kuin vain toteamuksella ”sovittelussa oli sovittu 5000 markan korvauksista”.

Taulukko 1. Aineistooni sisältyvien Aamulehdessä vuosina 1987-2001 julkaistujen sovittelua käsittelevien juttujen lukumäärä.

<i>Vuosi</i>	<i>1987</i>	<i>1988</i>	<i>1989</i>	<i>1990</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>
Kpl	5	5	4	0	1	0	3	2

<i>Vuosi</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	Yht.
Kpl	2	3	2	6	2	7	3	45

Ylläolevassa taulukossa mainittujen juttujen lisäksi tutkimuksessa on mukana yksi uutinen vuodelta 1986 sekä yksi, jossa ei ole julkaisupäivämäärää. Tällöin juttujen kokonaismääräksi kertyy 47.

4.1 Puheenvuorojen käyttäjät

Sovitteluaiheisia puheenvuoroja on aineistossani kaikkiaan 81. Yksittäisiä puheenvuorojen käyttäjiä (Liite 2) on yhteensä 78 eli kolme vähemmän kuin puheenvuoroja, koska lausumista kolme on useamman henkilön yhteisesti esittämiä. Eri tahojen kesken puheenvuorot jakautuvat seuraavasti:

Taulukko 2. Aamulehdessä vuosina 1987-2001 sovittelusta puheenvuoroja käyttäneet tahot ja puheenvuorojen lukumäärät.

<i>Puheenvuoron käyttänyt taho</i>	<i>Lukumäärä</i>
Sosiaaliviranomaiset	28
Poliisi/syyttäjä, muut oik.viranom.	18
Sovittelutahot	9
Sovittelija	8
Asianomistaja/uhri	3
Rikoksen tekijä/epäilty	3
Muu	9
Yhteensä	78

Sovitteluun ohjaavista tai sitä ylläpitävistä keskeisistä toimijoista eniten puheenvuoroja ovat saaneet sosiaalitoimen alaan kuuluvat viranomaiset ja muut tahot. Tähän luokkaan kuuluvia puheenvuoroja on yhteensä 28. Yksittäisistä ammateista edustetuimpia ovat sosiaalityöntekijät, joiden puheenvuoroja on yhteensä 22. Sosiaalityöntekijöistä puolestaan parhaiten edustettuna on Kalevi Juntunen 17:llä puheenvuorolla. Juntunen esiintyy aineistossa usealla eri tittelillä, mutta koulutukseltaan hän on sosiaalityöntekijä, missä ominaisuudessa tulkitsen hänen puhuvan virka-asemasta riippumatta. Muita sosiaalitoimeen kuuluvia puheenvuorojen käyttäjiä olivat ministeri/ministeriö (2), sosiaalihallitus/sosiaalihallituksen ylitarkastaja(2), ohjaaja (1), projektisihteeri (1).

Poliisi-, syyttäjä- ja muilta oikeusviranomaisilta peräisin olevia puheenvuoroja oli yhteensä 18. Näistä syyttäjille (valtakunnansyyttäjä 3, syyttäjä/kihlakunnansyyttäjä 2, kaupunginviskaali 1) kuului kuusi ja ministerille/ministeriölle/ministeriön

lainsäädäntöneuvokselle viisi. Professoritason puheenvuoroja käytettiin kolmesti, oikeuspoliittinen tutkimuslaitos sai puheenvuoron kahdesti. Poliisi ja tuomari saivat kumpainkin käyttää yhden puheenvuoron.

Varsinaiseen sovittelutapahtumaan osallistuvien kesken puheenvuorot jakautuivat siten, että sovittelijoilta oli kahdeksan ja tekijältä/epäillyltä kolme. Henkilöuhrin eli henkilöasianomistajan puheenvuoroja ei ollut yhtään. Julkisyhteisöuhrin eli Tampereen kaupungin ja kaupungin Liikennelaitoksen edustajien käyttämiä puheenvuoroja oli kolme; yksi hallintopäällikkö, yksi liikennepäällikkö ja yksi tiemestari.

Erilaisilta sovittelua edustavilta tahoilta puheenvuoroja oli yhteensä yhdeksän. Näistä viisi oli peräisin Juhani Iivarilta. Muilta sovittelutahoiksi luokittelimiltani oli yksi puheenvuoro kultakin seuraavasti: Suomen Sovittelun Tuki ry, sovitteluseminaari, Vantaan sovittelutyöryhmä ja Lahden sovittelutyöryhmä. Luokkaan muut kuuluvat seuraavat yhdeksän puheenvuoron käyttäjä: kriminaalihuoltoyhdistyksen johtaja, nuorisoterapeutti, kirkon kriminaalityön sihteeri, vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja, projektisihteeri, hallintojohtaja, raittiussihteeri, Suomen kriminaaliyhdistyksen toiminnanjohtaja ja Aamulehti.

4.2 Julkisuustilan raivauksesta kritiikin aikaan

Yksi tutkimukseni tavoitteista on löytää eri aikoina julkaistujen sovitteluaiheisten puheenvuorojen välisiä eroja. Ajallisesti toisistaan eroavien merkityskokonaisuuksien muodostamisessa käytän apuna semanttista makrostruktuuria, jonka avulla sain aineistostani eroteltua kolme eri aikakautta. Nämä kolme vaihetta on eroteltu yksinomaan sovittelua käsittelevien juttujen otsikoiden (Liite 3) eli näiden juttujen sisältöjen yhteenvedojen, yksittäisten semanttisten makrostruktuurien, perusteella. Uutisen sisällön yhteenvedon rajaan omassa aineistossani koostuvaksi pelkästään otsikosta, koska selkeää leipätekstistä erotettua ingressiä eli sisällön yhteenvedon toista osiota ei uusimmista jutuista löydy; tosin leipätekstin ensimmäiset kappaleet voi tulkita myös ingressiksi.

Semanttisen makrostruktuurin avulla voin jakaa sovittelukirjoittelun kolmeen ajallisesti toisiaan seuraavaan vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe ajoittuu 1980-luvun lopulle, toinen vaihe kattaa käytännössä koko 1990-luvun ja kolmas vaihe ajoittuu vuosituhannen vaihteen molemmille puolille. Uutisoinnin ensimmäinen vaihe on julkisuustilan raivaamista.

Toisessa vaiheessa keskitytään sovittelun sisältöön, ja kolmannessa vaiheessa seuraa kritiikki.

Taulukko 3. Aamulehdessä 1987-2001 sovitteluaiheisia puheenvuoroja käyttäneet tahot ja puheenvuorojen määrät eri vaiheissa.

<i>Puheenvuoroja käyttänyt taho</i>	<i>I-vaihe</i>	<i>II-vaihe</i>	<i>III-vaihe</i>	<i>Yhteensä</i>
	<i>lkm</i>	<i>lkm</i>	<i>lkm</i>	<i>lkm</i>
Sosiaaliviranomaiset	11	12	5	28
Oikeusviranomaiset	3	5	10	18
Sovittelutaho	4	2	3	9
Sovittelija	5	3	-	8
Asianomistaja/uhri	-	3	-	3
Rikoksesta epäilty/tekijä	-	3	-	3
Muu	7	2	-	9
Yhteensä	30	30	18	78

Erottelemalla eri vaiheissa käytetyt puheenvuorot sekä käyttäjien taustan että lukumäärän perusteella sain vahvistuksen juttujen sisältöjen yhteenvetoon eli semanttiseen makrostruktuuriin perustuvalla jaolle. Julkisuustilan raivausvaiheessa suhteellisesti eniten ovat äänessä sosiaaliviranomaiset. Tästä voi päätellä, että sovitteluaiheisen puheen saaminen julkisuuteen on kuulunut nimenomaan sosiaalipuolen intresseihin; sovittelua on pidetty sosiaalitoimissa tärkeänä ja voimavaroja tarvitsevana toimintana. Ensimmäisessä vaiheessa on myös paljon muu-luokkaan kuuluvia puheenvuoron käyttäjiä. Pääsääntöisesti he ovat olleet sosiaaliviranomaisia lähellä olevia muita sovitteluprojektien käytännön toteuttamisesta vastaavia viranomaisia, esim. raittiussihteeri tai nuorisosihteeri. Täten julkisuustilan raivaus sovittelulle on myös heidän intressiensä mukaista.

Toisessa vaiheessa puheenvuorot jakautuvat tasaisemmin kuin ensimmäisessä vaiheessa eri tahojen kesken, mikä vahvistaa semanttisen makrostruktuurin perusteella syntyntä käsitystä sovittelun sisältöön keskittyvistä puheenvuoroista. Sovittelun sisältöä on pyritty valottamaan jutuissa mahdollisimman monipuolisesti, esimerkiksi aineiston ainoat uhrien ja rikosten tekijöiden puheenvuorot ajoittuvat toiseen vaiheeseen.

Kritiikin ja ristiriitojen vaiheeksi nimeämässäni kolmannessa jaksossa enemmistö puheenvuoroista on peräisin oikeusviranomaisilta. Ensimmäisen vaiheen sosiaaliviranomaisten harjoittama julkisuustilan raivaus sovittelun myönteisiä puolia korostamalla on kolmanteen vaiheeseen tultaessa vaihtunut oikeusviranomaisten sovittelua kohtaan osoittamaksi kritiikiksi.

4.2.1 Julkisuustilan raivauksen aika

Julkisuustilan raivauksen käynnistysvaiheessa Aamulehdessä käytettiin 31 sovitteluaiheista puheenvuoroa. Nämä julkaistiin yhteensä 15:ssä jutussa, joista 12 käsittelee yksinomaan sovittelua.

4.2.1.1 Oikeudenkäynnin vaihtoehto nuorelle

Tutkimusaineistoni ensimmäinen sovitteluaiheinen juttu julkaistiin 17.12.1986. Siinä uutisoidaan vuoden 1987 alusta Tampereella alkavasta kokeilusta. Uutinen perustuu puheenvuoroihin, joita oli käytetty sovittelijakoulutuksen päättymisen yhteydessä järjestetyssä todistusten jakotilaisuudessa. Puheenvuoroja tässä uutisessa käyttävät kriminaalihuoltoyhdistyksen johtaja Pentti Mäkinen, sosiaalihuoltaja Marja Nylund-Oja sekä sovittelija Kaarin Hanhinen.

Kertoja johdattaa aiheeseen kaksiosaisella otsikolla: ”Kokeilu alkaa Tampereella Sovittelijat valmiita hieromaan sovintoa”. Jutun kirjoittaja on arvioinut uutisarvoltaan tärkeimmäksi asiaksi käynnistymässä olevan sovittelukokeilun. Tämän jutun otsikko on sikäli harvinaisuus aineistossani, että varsinaisista uutisjutuista ainoana se kertoo, mitä sovittelija tekee.

Kriminaalihuoltoyhdistyksen johtajan Pentti Mäkisen sitaatti ingressin toisen kappaleen alussa on merkityksellinen kolmella tavalla. Ensinnäkin siinä paljastuu osa siitä kehyksestä, missä sovittelua tulkitaan. Mäkisen puheesta selviää myös se, mitä vallitsevista käytännöistä poikkeavaa sovittelulta voidaan odottaa eli toimittaja pyrkii näyttämään toteen poikkeavuuskriteerin toteutumista myös tältä osin. Lainaamalla Mäkisen puhetta suorana esityksenä saadaan syntymään todenmukainen vaikutelma.

”Sovittelujärjestelmä on tervetullut vaihtoehto nykyiselle rangaistusjärjestelmälle. Sen odotetaan vähentävän rikosten uusimista ja juttusumaa oikeudessa.”

Puheenvuorossaan Mäkinen kertoo, mikä on sovittelun perusajatus: ”rikoksen tekijän ja uhrin tapaaminen”. Mäkinen jatkaa: ”Ulkopuolisen sovittelijan tuella osapuolet yrittävät löytää molempia tyydyttävän ratkaisun aiheutetun vahingon korvaamiseksi”. Edellä lausutun jälkeen Mäkinen täsmentää toiminnan nuoriin kohdistuvaksi. Kertoja oli jo heti ingressin alussa kohdentanut toiminnan ”nuoriin rikosentekijöihin”. Kirjoittaja luo todenmukaista vaikutelmaa sovittelun tapahtumista Mäkisen suoran sitaatin avulla:

”Tärkeintä tässä on se, että nuori ymmärtää tehneensä väärin ja saa mahdollisuuden hyvittää tekonsa konkreettisesti. Uhri puolestaan voi vapautua turhista peloista, kun hänelle selvitetään tekoon vaikuttaneita seikkoja.”

Esittämällä Marja Nylund-Ojan puhetta suorana esityksenä saadaan autentisoitua vaikutelma siitä, millaisiin rikoksiin sovittelu sopii.

”Tuntuu niin turhalta, kun valtava koneisto pyörii jonkin hillopurkin takia. Nippeliasiat kun voitaisiin hoitaa muutenkin.”

Yhteisessä puheenvuorossaan kokeilun järjestäjät määrittelevät rikosnimikkeiden perusteella sovittelun sopivaksi ”kun nuori on syyllistynyt vahingontekoon, ilkivaltaan, järjestyshäiriöihin, näpistyksiin yms”. Kertojan puheesta peräisin olevan väliotsikon ”Päämaja Hervantaan” alla puheenvuoron saa myös sovittelija, joka uskoo toiminnan alkavan sujua vaikka ”jännittää ja pelottaa”. Kertoja mainitsee hänen olevan yksi palkattomista sovittelijoista. Kirjoittaja tuo julki myös niitä syitä, jotka ovat saaneet Kaarin Hanhisen ryhtymään sovittelijaksi. Puhe halusta auttaa nuoria tuo aiemmin esille otetun vaihtoehto virallisjärjestelmälle –merkityksen rinnalle myös käsityksen sovittelusta sosiaalityönä.

Sovittelua käsitellään uutisessa tavalla, joka antaa siitä hyvin myönteisen vaikutelman; on käynnistynyt raivaus tilasta intressijulkisuudessa ja sitä kautta yhteiskunnan voimavaroista. Tämä kamppailu pakottaa perustelemaan sovittelua yhteisen edun kautta. Yhteistä etua uutisessa edustavat väitteet rikosten uusimisen vähenemisestä, oikeuden

juttusuman purkautumisesta turhien oikeudenkäyntien vähetessä sekä se, että toiminta kohdistuu nuoriin.

4.2.1.2 Nuoren kasvattaja

Alkaneesta kokeilusta Aamulehti kirjoittaa 1.4.1987. Juttu on syntynyt sovittelija Lasse Rautniemen sovittelusta tekemän selvityksen pohjalta. Puheenvuoro siinä on Rautniemen lisäksi annettu projektisihteeri Kalevi Juntuselle. Jutun yhteydessä on julkaistu kuva, jossa keskellä hymyilee Kalevi Juntunen, hänen vasemmalla puolellaan hymyilee toimistonhoitaja Tuula Heikkinen ja oikealla puolellaan niinkään hymyilee sovittelija Eeva Rinne. Kuvatekstissä todetaan, miten ”Tampereen sovittelutoimistossa asiakkaat kohtaavat ystävällistä väkeä”.

Otsikko ”Sovittelu etsii nuoresta vastuuta” on peräisin Lasse Rautniemen puheesta. Jutun kirjoittaja on siis arvioinut uutisarvoltaan tärkeimmäksi asiaksi sovittelun kyvyn saada nuori tuntemaan vastuuta teostaan. Uutisen ingressi eli toinen semanttista makrostruktuuria rakentava elementti on kertojan puhetta. Tässä uutisessa kertojan diskurssi asettuu ylimmäksi merkityksellistämään muita ja tekemään ne ymmärrettäviksi. Ingressissä kertoja antaa todellisuuden vain ilmetä:

”Sovitaanprojektin kuningasajatus on, että rikoksen poluille hairahtunut nuori ottaisi opikseen ja vältyisi ikävyyksiltä myöhemmin elämässään. Tampereen Hervannassa alkaneessa kokeilussa on päästy hyvään vauhtiin ja ensikokemukset ovat myönteisiä. Ensimmäinen kaikkia osapuolia tyydyttänyt sovittelu purki mopovarkausvyyhden.”

Kertojan lausumana syntyy vaikutelma nuoria kasvattavasta toiminnasta, jonka tuloksellisuutta pyritään vahvistamaan toisessa virkkeessä.

Tässä uutisessa määritellään myös rikosentekijän kannalta onnistuneen sovittelun kriteeri, joka Lasse Rautniemen mukaan on mahdollisuus välttää oikeudenkäynti. Vaikutelma onnistuneen sovittelun luonteesta saadaan todelliseksi tekemällä lausumasta autenttista joskin tässä tapauksessa epäsuoraa esitystä asiantuntijan puheesta. Lukijalle tehdään tiettäväksi, että ”tärkeimpänä pidetään kuitenkin, että nuori rikollinen ottaa konkreettisen vastuun teostaan”.

Puheenvuorossaan Rautniemi kertoo, miten nuoren vastuunotto sovittelussa saadaan aikaan. Samalla kirjoittaja saa paitsi mahdollisuuden täydentää uutiselle asetettua poikeavuuskriteeriä tuomalla esiin tapaa, jolla sovittelu poikkeaa totutuista käytännöistä myös mahdollisuuden luoda siitä todellisen.

*”Keskustelu uhrin kanssa voi auttaa ymmärtämään,
että rikos merkitsee aina vahinkoa ja hankaluuksia
joillekin aivan tavallisille, mukaville ihmisille. Rikos
ei olekaan pelkkä hauska pila – ainakaan uhreille.”*

Kalevi Juntunen ottaa puheenvuorossaan esiin vahingonkorvauksista sopimisen ja pitää sitä hankalana, ”sillä nuorilla tekijöillä ei juuri ole rahaa ja sopivaa työtäkin on vaikea järjestää”. Tehdyn rötöksen korvaaminen työllä ei olekaan niin yksinkertaista, kuin sovitteluprojekteja käynnistettäessä kuviteltiin; sopivaa työtä ei esimerkiksi tavallisella henkilöasianomistajalla yksinkertaisesti ole tarjota.

Juntunen sivuaa puheenvuorossaan myös sovittelijoita toteamalla, että he ”ovat aivan tavallisia ihmisiä, jotka vielä työskentelevät ilmaiseksi ja soveltavat tavallista maalaisjärkeä”. Juntusen puheenvuorossa kuuluu häivähdys yhdyskuntasovitteluideologiaa hänen todetessaan, että asioista sovittaisiin oman alueen väen kesken. Oman väen kesken asioista sopiminen kaatuu kokemukseni mukaan käytännössä esimerkiksi siihen, että osapuolet epäilevät sovittelijan puolueettomuutta, jos tämä tuntee toisen tai mahdollisesti jopa molemmat osapuolet.

Sovitteluväen intressissä on saattaa julkisuuteen käsitys sovittelun paremmuudesta vallitseviin käytänteisiin – tässä yhteydessä oikeudenkäyntiin verrattuna - ja perustella se yhteisellä hyvällä eli nuoriin kohdistuvana kasvatustoimenpiteenä. Esiin nousevat käsitys sovittelusta vaihtoehtona virallisjärjestelmälle sekä sosiaalityönä, joka tässä yhteydessä ei näyttäydy niinkään auttamisena kuin kasvattajana.

Aamulehti uutisoi sovittelusta vuoden 1987 huhtikuussa toistamiseen referoidessaan Lahdessa järjestetyn Hämeen läänin nuorisokonferenssin tapahtumia. Sovittelusta tehtiin konferenssin tapahtumien ykkösuutinen, josta kertoja toteaa otsikossa ”Sovittelukokeilu kiinnosti Lahtea”. Tässä uutisessa myös ingressi on kertojan puhetta, jossa tämä määrittelee sovittelun rikosten korvaamiseksi työllä eli sovitaan pois –projektiksi. Toimituksen

ulkopuolisen puheenvuoron käyttää Juhani Iivari, jonka puhe tuo aineistooni käsitteen ensikertalainen. Sovittelu halutaan nyt rajata ensikertalaisiin nuoriin. Yhteinen etu perustuu siihen, että sovittelu saa nuoret pois rikosten parista ja estää uusintarikollisuutta. Iivarin puheenvuorossa otetaan poliisi avuksi vahvistamaan asiantuntijan lausuman todellisuusvaikutelmaa: ”Monet ovat Vantaalla vasta sovittelussa ymmärtäneet tekonsa. Vantaan poliisi on kiinnostunut kokeilusta juuri sen uusintarikollisuutta estävän luonteensa vuoksi”. Tässä uutisessa sovittelu nähdään sosiaalityönä, koska ”Iivari uskoi ensikertalaisia voitavan auttaa sovittelulla ja työkorvauksella oikealle tielle”.

4.2.1.3 Nuorten rikosten ennaltaehkäisijä

Aamulehden vuonna 1987 julkaisemista sovittelupuheenvuoroja sisältäneistä jutuista kolmas ilmestyi 15.8.1987 (Liite 4). Juttu uutisoi Jyväskylässä vuodenvaihteessa käynnistyvästä toiminnasta. Toimituksen ulkopuolisen puheenvuoron käyttää nuorisoterapeutti Jaakko Peltoniemi. Hänen puheestaan on otettu varsinainen otsikko ”Nuori voi sopia ilkityönsä”, yläotsikko ”Jyväskylä kouluttaa väkeä” puolestaan on kertojan puhetta samoin kuin ingressin ensimmäinen kappale.

Uutisarvoltaan tärkeimmäksi asiaksi kirjoittaja on arvioinut sen, että nuoret voivat ryhtyä sopimaan tekemiään rötöksiä. Tämä ajatus sisältyy otsikon lisäksi myös kertojan puheesta peräisin olevan ingressin ensimmäiseen kappaleeseen, jonka toisessa lauseessa kirjoittaja kertojan suulla paljastaa, mitä uutta ja poikkeavaa toiminnan käynnistymisen myötä on luvassa: ”Vantaalla jo hyväksi havaittu menettely helpottaa ainakin ensikertaa rikoksen polulla liikkuneen palauttamista järjestykseen”. Todellisuusvaikutelmaa vahvistetaan ingressin toisessa kappaleessa ensin esittämällä suorana Jaakko Peltoniemen puhetta. Ingressin jälkimmäinen lause on myös peräisin Peltoniemeltä, vaikka viittausta puhujaan ei olekaan merkitty näkyviin.

”Sovittelu tähtää nimenomaan nuorten rikosten ehkäisyyn ennakolta. Tärkeää on myös alkaneen rikosputken katkaiseminen.”

Puheenvuorossaan Peltoniemi sanoo suoraan, että toisiaan seuraavia ehdollisia vankeustuomioita määräämällä tehdään nuorille karhunpalvelus. Sovittelun ja ehdollisten tuomioiden välisestä suhteesta hän ei sen sijaan sano suoraan mitään, mutta varsinkin

välittämällä Peltonimen puhetta suorana sovitteluaiheisessa uutisessa kirjoittaja on saanut luotua vaikutelman siitä, että sovittelu jollakin tavalla muuttaisi tilannetta nuoren kannalta parempaan suuntaan.

Peltoniemen mukaan ”sovittelu edellyttää hyvää yhteistyötä eri viranomaisten välillä”. Toisaalta kuitenkin tarvitaan vapaaehtoistyöntekijöitä, joiden ”ei tarvitse olla juristeja, terve maalaisjärki riittää”. Peltoniemi toteaa sovittelun vähentävän alioikeuksien työtä eli ensisijaisesti tässä toteutuu kaikkien yhteinen etu, mutta myös rikoksenteikijä hyötyy, ”jos sovittelu onnistuu ja käräjät vältetään”. Jutun lopussa kirjoittaja on halunnut ottaa esille sen, mikä esimerkiksi oikeudenkäyntiin verrattuna on se elementti, joka sovittelussa nuoreen vaikuttaa. Esittämällä Peltoniemen puhetta suorana esityksenä luodaan vaikutelmasta todellinen.

”Nuori voi itse osallistua oman asiansa ratkaisemiseen. Kun hän katselee turvallisesti kasvokkain uhrin kanssa asiaa, päästään tunnepuolen kautta vaikuttamaan syvälle nuoren tulevaisuuteen.”

Tässä uutisessa ovat rinnakkain esillä käsitykset sovittelusta sekä vaihtoehtona virallisjärjestelmälle että sosiaalityönä.

Marraskuussa 1987 Aamulehti uutisoi sovittelusta kahdesti. Ensimmäinen juttu julkaistiin 19. päivä ja se oli uutinen lahtelaisessa Ristin kirkossa järjestetystä väkivaltaseminaarista. Seminaarissa sivuttiin myös sovittelua, ja jutun kirjoittaja oli nostanut sen uutisarvoltaan seminaarissa esillä olleista asioista tärkeimmäksi. Uutisen yläotsikko ”Väkivaltaseminaari pohti ytimiä” on kertojan näkemys seminaarin tapahtumista. Varsinainen otsikko ”Sovittelu toisi apua” on lainattu sovitteluaiheisen puheenvuoron käyttäneeltä kirkon kriminaalityön sihteeriltä Pekka Viirteeltä. Tässä uutisessa käsitys sovittelusta muodostuu jotakuinkin epämääräiseksi, sillä kertojan toteamus: ”Voimakkaasti painotettiin nuorten rikoksen poluille harhautuneiden sovintomenettelyn käynnistämistä ja ihmeteltiin, mihin kevään innostus Lahdessa katosi” on rinnastettu samassa kappaleessa Pekka Viirteen puheenvuoroon ”Jopa perhesovittelusta on saatu hyviä kokemuksia Euroopan maissa”.

4.2.1.4 Nuorten pelastaja

Vuoden 1987 marraskuussa sosiaalhallitus perusti sovitaan-projektille johtoryhmän suunnittelemaan toiminnan niveltämistä oikeus- ja sosiaalhallintoon. Johtoryhmän perustaminen oli todennäköinen syy, kun Aamulehti uutisoi sovittelusta näyttävästi sunnuntai-numeronsa A-lisässä lähes puolen sivun laajuisella artikkelilla 22.11. Johtoryhmän yhdeksi jäseneksi oli valittu tamperelainen Kalevi Juntunen. Hänen lisäksi toimituksen ulkopuolisia puheenvuoroja tässä jutussa käyttävät sovittelijat Tuula Mantonen ja Satu Välimäki. Juttu on kuvitettu piirroksella, jossa lyödään kättä ikään kuin sovinnon merkiksi sekä Kalevi Juntusen valokuvalla. Kuvatekstissä kertoja toteaa, miten ”projektisihteeri Kalevi Juntunen miettii tyytyväisenä tähänastisia sovittelukokemuksia Hervannan toimistossaan”.

Artikkelin yläotsikko ”Sovitaan-projekti etenee yllättävällä vauhdilla” on peräisin Kalevi Juntusen puheesta. Varsinaisen otsikon tulkitsen olevan kertojan yhteenvetoa ”Sopiminen antaa rikokselle kasvot”. Tämä juttu käsittelee sovittelua laajemmin kuin perinteinen uutinen. Yläotsikko on kuitenkin laadittu uutisotsikon muotoon eli uutisarvoisinta tässä jutussa on sovittelun nopea leviäminen. Syy yllättävään etenemisvauhtiin eli poikkeavuuskriteerin mukaan arvioitu selitys sille, mikä sovittelussa on niin poikkeavaa, että se aiheuttaa kovan etenemisvauhdin, löytyy varsinaisesta otsikosta: rikos saa sen avulla kasvot.

Ingressin tulkitsen olevan yhtä lausetta lukuunottamatta kertojan puhetta, ja siinä etsitään sovittelusta vaihtoehtoa nuorten rikosten käsittelyyn ”jotta lukko ei lopullisesti napsahtaisi nuorten nenän edessä”. Ingressissä kertoja antaa myös vaikutelman sovittelun mahdollisesti rikoksia ehkäisevästä vaikutuksesta ”se voi estää teon uusimisen, sillä sovittelu antaa rikokselle kasvot”.

Jutun alkupuolisko on tulkintani mukaan Kalevi Juntusen puhetta, vaikka viittauksia puheen alkuperään ei olekaan asetettu näkyviin. Jutussa on kolme väliotsikkoa, joista ensimmäinen ”Tampereella rikosaalto” jakaa alkuosan kahtia. Väliotsikon jälkeen jatkuvasta tekstistä on vaikea yksiselitteisesti erotella sitä, mikä on Kalevi Juntusen ja mikä kertojan osuutta. Tähän osioon sisältyvät tilastotiedot ovat ilmeisesti peräisin Kalevi Juntuselta, mutta maalaileva ja tunteisiin vetoava puhetyyli saattaa olla yhtä hyvin peräisin Juntuselta kuin kertojaltakin. Puheessa maalataan dramaattisesti kuvaa nuoresta, joka ensin huostaanotetuksi

jouduttuaan ajautuu yhä syvemmälle rikoskierteeseen, joutuu vankilaan ja palaa sieltä täysoppineena rikollisena. Maalaille tyyli katkeaa toiseen väliotsikkoon ”Jos yksikin kierteestä...”, joka on kirjoittajan muunnelma väliotsikon alla suorana jatkuvasta Kalevi Juntusen puheesta.

”Jos yksikin nuori saadaan sovittelulla pelastettua vaikka vaan huostaanotolta, toiminta on perusteltua (...) yksi huostaanotettu nuori maksaa yhteiskunnalle yli 500 markkaa vurokaudessa. Sillä rahalla katetaan meidän koko vuosibudjettimme. Inhimillisä vahinkoja ei voi edes rahassa mitata.”

Nyt yhteinen etu saavutetaan rahan säästöllä, joka syntyy, kun sovittelun avulla on saatu estettyä nuoren rikollisen ura ja sitä seuraava huostaanotto. Kalevi Juntunen mainitsee myös sen tekijän, joka sovittelussa oikeudenkäyntiin verrattuna saa aikaan rikoskierteen katkeamisen:

”Epävirallisella, inhimillisellä kohtaamisella on suurempi ennaltaehkäisevä vaikutus rikoksen uusimiseen kuin kasvottomalla oikeusprosessilla.”

Kalevi Juntusen puheesta peräisin olevalla väliotsikolla ”Lakiin muutos” tehostetaan vaikutelmaa toiminnan tärkeydestä. Kyseessä on Kunnallisliiton pyrkimys saada työpalvelusta erillissäädos lainsäädäntöön, jotta työlainsäädännöstä ja verotuksesta aiheutuvat esteet vahinkojen työkorvauksille saataisiin poistettua.

Jutussa on annettu puheenvuorot myös kahdelle sovittelijalle. Heidän puheensa on sijoitettu jutun loppuun, eli uutisarvoltaan tärkeämmän Kalevi Juntusen puheen perään. Väliotsikko ”Ei uutta virastoa” on kertojan tiivistelmä Kalevi Juntusen, Tuula Mantosen ja Satu Välimäen puheista. Artikkelin viimeinen osio käynnistyy Juntusen toteamuksella, miten sovittelu tulisi pysyttää maallikoilla eikä siitä saisi tehdä virallista instituutiota muiden joukkoon. Hallinnollinen pohja on tarpeen vain sovittelijoiden työn tukemiseksi. Kertoja jatkaa todeten, miten sovittelijat ovat samaa mieltä. Kaiken tämän jälkeen Kalevi Juntunen jatkaa, että sovittelu on Tampereella organisoitu sosiaaliviraston lastenhuolto-osaston yhteyteen. Aivan jutun lopussa sovittelijat pääsevät ääneen yhteislausunnossa, jossa he toteavat sovittelussa olevan vaikeinta saada rohkaistua nuoret kertomaan asioista vanhemmilleen. Tässä jutussa sovittelua tarkastellaan sosiaalityönä.

4.2.1.5 Sosiaalitoimen lastensuojelutyötä

Vuoden 1988 ensimmäinen sovitteluaiheinen uutinen julkaistaan 20. päivä helmikuuta, ja se perustuu sosiaalihallituksen sovittelua pohtineen työryhmän selvitykseen. Sosiaalihallituksen työryhmä on tämän jutun ainoa toimituksen ulkopuolisen puheenvuoron käyttäjä. Uutinen on todennäköisesti laadittu joko tiedotustilaisuuden tai toimitukseen lähetetyn tiedotteen pohjalta. Uutisen kirjoittaja on valinnut uutisarvoltaan tärkeimmäksi asiaksi sosiaalihallituksen halun laajentaa sovittelua, ja on kirjannut sen otsikoksi ”Rikosten sovittelua halutaan laajentaa”. Jutun sisällöstä tehty yhteenveto täsmentyy ja uutisarvon määrittävän poikkeavuuskriteerin miten -ulottuvuus täyttyy kertojen todetessa, että ”työryhmä on havainnut sovittelun soveltuneen myös merkittävään osaan virallisen syytteen alaisia rikoksia”. Laajentaminen ei siis tässä yhteydessä tarkoita esimerkiksi maantieteellistä laajentamista.

Tämä juttu on aineistossani ensimmäinen, jossa ylimmät viranomaiset linjaavat sitä, mihin suuntaan sovittelua tulisi kehittää eli ottavat kantaa muun muassa siihen, millaisia rikoksia voidaan sovittaa. Sovittelutoiminnan kehityksen kannalta sosiaalihallituksen työryhmän kannanotto on sikäli merkityksellinen, että se määrittelee sovittelun viranomaistoiminnaksi, ensisijassa sosiaalitoimessa tapahtuvaksi lastensuojelutyöksi, josta se voimavarojen kasvaessa voisi ulottua myös aikuisia koskevaksi. Tämän lisäksi sovittelulla tulisi työryhmän mielestä olla myös vaikutusta toimenpiteistä luopumiseen ja erityisesti syyttämättä jättämistä koskeviin säännöksiin, mutta ensisijassa sovittelu kehystetään tässä jutussa merkitsemään lapsiin ja nuoriin kohdistuvaksi sosiaalityöksi.

4.2.1.6 Rikos ja sovinto

Selvä poikkeus muiden sovitteluaiheisten kirjoitusten joukossa on rikosoikeuden professori Inkeri Anttilan kolumni otsikolla ”Rikos ja sovinto”, jonka Aamulehti julkaisi 19.6.1988. Toimituksen laatimista uutisista poiketen Anttila tuo esiin sovittelun ideologisia taustoja sekä muun muassa sen, että ”Suomessa sovittelulla on oikeudenkäynnin korvaavana vain rajatut mahdollisuudet”. Aiemmin julkaistuissa puheenvuoroissa sovittelusta syntyvää yhteistä etua on perusteltu usein nimenomaan sillä, että sovittelemalla voidaan erityisesti nuorten ollessa kyseessä välttää oikeudenkäynnit ja niistä aiheutuvat harmit. Anttila näkee sovittelun vaikutukset laajemmin kuin vain vaihtoehtona oikeudelle.

”Mutta ne, jotka kannattavat ja pyrkivät toteuttamaan sovittelujärjestelmää, eivät mittaakaan sen vaikutuksia yksinomaan rikosten oikeudenkäyntien korvaamisella vaan ulottavat toiveensa laajemmalle.”

Anttila jatkaa puhettaan rikoksen uhrin sovittelusta saamalla hyödyllä, eli tulkitsen sen olevan niitä ”laajemmalle ulottuvia toiveita”, koko yhteisölle sovittelusta koituvaa hyötyä. Erityisesti uhri hyötyy oikeudenkäyntiin verrattuna nopeammasta ja varmemmasta vahingonkorvausten saamisesta. Yhteiseksi eduksi koituu myös tekijän joutuminen kasvattavaan tilanteeseen eli se, että ”rikosentekijä joutuu sovittelussa henkilökohtaisesti näkemään uhrinsa ja saamaan oikean käsityksen aiheuttamastaan vahingosta, kärsimyksestä ja pelosta”. Häivähdys yhdykuntasovittelusta kuuluu Anttilan lausumassa, jossa hän löytää yhteistä etua myös siitä, että ”poikkeavuuksien sietokyvyn uskotaan tätä tietä lisääntyvän ja yhdyskunnan sisäisen kiinteyden lujittuvan kun joudutaan yhteisvoimin selvittämään hankalia tilanteita”.

Selvemmin kuin aiemmissa aineistoni puheenvuoroissa Anttila määrittää omassaan sovittelijan virallisen oikeusjärjestelmän ulkopuoliseksi, paikallisen kansalaistoiminnan edustajaksi. Rikosoikeuden professorina Anttilalle on sovittelijakoulutuksessa tärkeää varmistaa se, ”ettei rikosentekijälle anneta katteettomia lupauksia rangaistuksen lieventymisestä kunhan hän vain suostuu sovitteluun ja etteivät sovitut vahingonkorvaukset pääse muodostumaan kohtuuttomiksi”. Aiemmissa sosiaaliviranomaisten käyttämissä puheenvuoroissa on korostettu sovittelijan ihmissuhdetaitoja sekä taitoa käyttää maalaisjärkeä. Anttilan mielestä sovitteluun tarvitaan selkeät pelisäännöt, mutta liikaa byrokratisoitumista tulee varoa, jotta sovittelusta ei tule yhtä lisäastetta oikeudenkäynnin alkuun.

Jostakin syystä Aamulehti julkaisi vuoden 1988 lopulla kaksi uutista Lahdessa käynnistyvästä sovittelusta. Ensimmäinen ilmestyi 22.10. ja se on laadittu kaupungin asettaman sovittelua selvittelleen työryhmän raportista. Toinen uutinen ilmestyi 16.12. ja se perustuu Lahdessa järjestettyyn tilaisuuteen, jossa on ollut vieraana sovitteluväkeä Tampereelta ja Vantaalta. Tarkastelen tässä samanaikaisesti molemmissa uutisissa käytettyjä puheenvuoroja. 22.10 toimituksen ulkopuolisia puheenvuoroja käyttivät Lahden ja Vantaan sovittelutyöryhmät. 16.12. puheenvuoroja käyttivät projektisihteeri Kalevi Juntunen,

sovittelija Matti Karttunen, projektisihteeri Heikki Karisto sekä hallintojohtaja Irma Paakki.

Ensimmäisen uutisen otsikossa kertoja toteaa, että ”Lahti alkaa sovittaa rikoksia”. Toisen jutun otsikossa kertoja täydentää aiemmin lausumaansa ”Lahtikin alkaa nyt sovittaa nuorten rikoksia”. Molemmat uutiset ovat tyyppiesimerkkejä aineistoni ensimmäisen vaiheen kirjoituksista: sovittelulle raivataan tilaa julkisuudessa korostamalla kaikkea sitä hyvää, mitä sovittelu tuo tullessaan. 22.10. Lahden sovittelutyöryhmä toteaa, miten ”kaikki tahot ovat olleet innostuneita sovittelun aloittamisesta”. 16.12. Lahdessa kuullaan Kalevi Juntusen esittämänä sovittelun hyvistä tuloksista: ”Tampereella on vastaajista 35 prosenttia jäänyt ilman tuomiota”.

Sovittelun merkityksen synnyn kannalta mielenkiintoinen on 22.10. julkaistussa jutussa seuraava lause: ”Sovittelu tehdään työnä tai rahallisena korvauksena uhrin hyväksi”. Olen tulkinut ajatuksen olevan peräisin Vantaan sovittelutyöryhmän puheesta, mutta lauseen muotoilun katson olevan kirjoittajan oma. Tässä lauseessa sovittelu on yhtä kuin uhrin sama vahingonkorvaus. Sovittelu tehdään uhrin hyväksi, jolloin se ei merkitse esimerkiksi kahden osapuolen välistä neuvottelua, vaan sitä, että toinen osapuoli tekee toiselle jotakin; antaa rahaa tai tekee tälle töitä. Vantaan työryhmän puheessa suositellaan toiminnan aloittamista lastensuojelun yhteydessä eli sosiaalitoimen alaisuudessa.

Sosiaalityömerkityksen rinnalle nousee myös käsitys sovittelusta virallisen järjestelmän vaihtoehtona Matti Karttusen puheenvuorossa, jossa hän kertoo Vantaan kokemuksista: ”oikeus on huomionut harvoissa tapauksissa sovittelun lieventävänä”. Samassa yhteydessä Kalevi Juntunen kertoo Tampereen hyvistä tuloksista: ”Tampereella on vastaajista 35 prosenttia jäänyt ilman tuomiota”.

4.2.1.7 Rajat tulevat vastaan

Aineistoni ensimmäinen sovitteluun liittyvistä käytännöistä myös kritiikkiä esittävä uutinen ilmestyy 28.11.1988. Uutinen perustuu Vantaalla järjestetyssä sovitteluseminaarissa pidettyihin puheenvuoroihin, joita jutussa saavat esittää sosiaalihuollon suunnittelija Juhani Iivari, suunnittelija Marja Nylund-Oja, vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja K.J. Lång sekä professori Inkeri Anttila. Kertoja kiteyttää puheenvuorojen annin otsikossa ”Rikoksen sovittelu törmää rajoihinsa”. Uutisarvoisinta tässä jutussa otsikon perusteella on se, että

sovitteluun kohdistuu rajoituksia. Näiden rajoitusten ja sovittelun kohtaamistavan kertoja merkityksellistää sanaparilla ”sovittelu törmää”, eli sovittelun kannalta rajoitukset ovat ei-toivottuja. Jutun yhteydessä on julkaistu valokuva, jossa kaksi vähän toisella kymmenellä olevaa poikaa seisoo katsomassa rikottua ikkunaa. Kuvateksti on seuraava: ” – Tyhmää rikkoa ikkunoita, puuskahtivat vantaalaiset Timo ja Pasi. Korson uusi Alko sai tutustua ilkivaltaan jo ennen avajaisia”.

Uutisen ingressi jatkuu kertojan puheella, joka tässä jutussa asettuu ylimmäksi merkityksellistämään muita. Ensimmäisessä lauseessa kertoja toteaa, että sovittelijat ovat ja eivät ole tyytyväisiä. Perustelut tulevat heti perään. Tyytyväisiä ollaan siihen, että ”lasten ja nuorten rangaistukset ovat lieventyneet (...) aina syytettä ja tuomiota ei ole tarvittu ensinkään”. Tällä toteamuksella kertoja luo vaikutelmaa sovittelun hyvistä puolista, siitä, mihin sovittelulla pyritään. Tässä toistuu jo aiemmin tutuksi tullut määritelmä yhteisestä edusta; on kaikkien etu, että nuoria ei tarvitse tuomita rangaistuksiin ja sitä kautta saattaa heitä mahdollisesti pelkkien lapsellisten hölmöilyjen takia koko loppuelämän pilaaviin vaikeuksiin.

Ingressin toisessa kappaleessa kertoja paljastaa, millä tavalla uutisarvoltaan tärkeimmäksi nostettu rajoihin törmääminen käytännössä ilmenee eli miksi sovittelijat eivät ole tyytyväisiä. Lasten ja nuorten rangaistusten lieveneminen eli yhteisen edun toteutuminen on vaarassa, koska ”syyttäjien ja verovirastojen suhtautuminen vaihtelee eri paikkakunnilla, ja ahdas rikoslaki sitoo viranomaisten käsiä”. Kertojan välittämä vaikutelma saa vahvistuksen Juhani Iivarin puheenvuorosta, jonka jutun kirjoittaja on epäsuorana esityksenä asettanut vahvistamaan kertojan luomaa todellisuusvaikutelmaa.

”Sovittelu on mennyt pieleen sikäli, että sovittelulla tavoitellaan anteeksiantoa ja ehkä työkorvausta, mutta noin kolme neljännestä sopimuksista on kuitenkin hoidettu rahalla.”

Uutisessa tuodaan esille sitä, miten käytännöt eri puolilla maata vaihtelevat ja miten eri viranomaiskäytäntöjen vaihtelu sekä ahdas rikoslaki vaikeuttavat sovittelua. Puheenvuoroissa esiintyvät viittaukset rangaistusten lievenemiseen tai mahdollisesti jopa tuomiotta jättämiseen sovittelun jälkeen rakentavat sovittelusta vaihtoehtoa virallisjärjestelmälle, jonka toteutuminen on kuitenkin vaarassa työlainsäädännön ja verotusmääräysten takia, nämä kun estävät vahinkojen korvaamista työllä.

4.2.1.8 Laajalti kannatusta saava ”hyvä”

Vuoden 1989 alusta sovittelupalvelu laajeni kattamaan Tampereella hervantalaisten lisäksi myös muiden kaupunginosien asukkaat. Tältä pohjalta Aamulehti uutisoi sovittelusta 19.1.1989 Allakka-liitteessä. Kertoja toteaa otsikossa, miten ”Sopu syntyy Hervannassa”. Ilmeisesti siitä syystä, että juttu on julkaistu liitteessä, se on rakennettu reportaasimuotoon, jolloin toimittaja on nostanut kärkeen sen, että sopu syntyy Hervannassa ja arvioinut vähemmän tärkeäksi sen, että palvelu on ulotettu kaikkien kaupunkilaisten saataville. Vuodenvaihteessa oli käynnistynyt uusi sovittelijakurssi, jota myös jutussa puffataan. Toimituksen ulkopuolisen puheenvuoron käyttää projektisiheeri Kalevi Juntunen, ja siinä toistetaan jo aiemmista kirjoituksista tutut asiat.

”Tärkeintä sovittelussa ei ole korvauksesta sopiminen, vaan osapuolten saaminen kasvotusten keskustelemaan tapahtuneesta. Alle 15-vuotias ei välttämättä aina ymmärrä, mitä on tehnyt. Sovittelulla on siis selvä kasvatuksellinen tavoite. Alle 15-vuotiaiden juttujen sovittelussa tekijän vanhemmat ovat mukana.”

Kalevi Juntusen puhetta suorana esityksenä esittämällä luodaan todellinen vaikutelma siitä, mikä sovittelussa on tärkeintä. Tässä jutussa on havahduttu huomaamaan se, että työn teettäminen rikosten korvaamiseksi ei ole helppoa, vaikka viranomaiset, esimerkiksi verottaja, suhtautuisivat siihen myönteisesti: sopivaa työtä ei yksinkertaisesti ole.

Tässä jutussa määritellään myös sovittelijaksi pääsyn kriteerit: ”Sovittelijaksi pääsee periaatteessa kuka tahansa työväenopistossa käymänsä kurssin jälkeen, jos läpäisee kurssin päätteeksi haastattelun”. Tulkintani mukaan puhe on peräisin Kalevi Juntuselta, vaikka viittauksia puheenvuoron esittäjään ei olekaan merkitty näkyviin. Lausahdus on merkittävä sovittelun saaman julkisuustilan ja sitä kautta toiminnan pyörittämiseen mahdollisesti saatavien varojen kannalta. Jutussa mainostetaan jokin aika sitten alkanutta sovittelijoiden koulutusta, jolle ehkä ei olekaan tullut riittävästi osallistujia, koska jutun päätteeksi annetaan ilmoittautumista varten kaksi puhelinnumeroa. Näistä kerrotaan saatavan myös muuta sovitteluun liittyvää tietoa. Joka tapauksessa kurssille mahtuu ja ilmeisesti myös toivotaan lisää osallistujia. Heitä houkutellaan toteamalla, että ”sovittelijaksi pääsee periaatteessa kuka tahansa”. Julkisuutta hyväksi käyttäen pyritään saamaan koulutettua mahdollisimman paljon

sovittelijoita, jotka sitten olisivat eräänlainen todiste rahan jakajille sellaisesta toiminnasta, jota kannattaa ylläpitää.

Hämeenkyrössä alkaneesta sovittelijoiden koulutuksesta ja sen päättymisen jälkeen alkavasta sovittelukokeilusta Aamulehti uutisoi 3.11.1989 (Liite 5). Toimituksen ulkopuolisia puheenvuoroja tässä jutussa käyttävät raittius sihteeri Antti Haataja, sosiaalityöntekijä Raili Naskali, ylikonstaapeli Alpo Vuori sekä projektisihteeri Kalevi Juntunen. Jutun yhteydessä on julkaistu kuva, jossa kahvipöydän ääressä istuvat ”Hämeenkyrössä käynnistynyttä sovittelutoimintaa suunnitelleet vs. nuorisosihteeri Saija Niemi, apulaiskanslisti Arja Laine, raittius sihteeri Antti Haataja, ylikonstaapeli Alpo Vuori ja sosiaalityöntekijä Raili Naskali”.

Kertoja toteaa ensin jutun yläotsikossa ”Hämeenkyrö yksi kymmenistä kokeiluun lähtevistä” ja jatkaa varsinaisessa otsikossa ”Sovittelu laajenee maaseudulle”. Kertoja toistaa uutisarvoltaan tärkeimpänä asiana jutun alussa sovittelun laajenevan ”kovaa vauhtia”, mikä näkyy juuri siinä, että toimintaa käynnistetään tuotapikaa Hämeenkyrössäkin. Asian käsittely myönteiseen sävyyn jatkuu ja vaikutelma kannatettavasta toiminnasta tehdään todeksi raittius sihteeri Antti Haatajan puheenvuorossa:

”Ihmiset ovat olleet yllättävän innostuneita sovittelijakoulutuksesta. Hämeenkyröstä on mukaan ilmoittautunut 25 ja Ikaalisista 5. Soviteltavia tapauksia löydettyneen kunnan alueelta 10-15 vuosittain.”

Todennäköisesti Raili Naskalin puheeseen perustuva lausuma ”Sovittelu kohdistuu Hämeenkyrössä kuten useilla muillakin paikkakunnilla 10-20 –vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin” tekee nuorista sovittelun passiivisia kohteita, ei niinkään siihen itse aktiivisesti osaa ottavia toimijoita. Toisaalla jutussa kirjoittaja on asettanut sovittelun suunnittelijoiden suuhun sanat ”...pitävät työtä tai muuta avustamista rahaa parempana sovittelumuotona”. Sovittelusta tulee nuoreen ulkoapäin kohdistuva toimenpide, vaikka todellisuudessa sovittelu on – tai ainakin sen pitäisi olla - neuvottelutilanne, jossa esimerkiksi mahdollisesta työnteosta sovitaan osapuolten kesken.

Vaikutelma sovittelun kyvystä katkaista alkava rikoskierre saadaan todelliseksi sosiaalityöntekijä Raili Naskalin puheenvuorossa.

”Kun rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana, pitäisin 10-15 –vuotiaita tärkeimpänä kohderyhmänä. On toimittava mahdollisimman nopeasti, jottei lapsista ehdi tulla ns. täysiä tekijöitä. Nykysysteemissä varsinainen rikos ehtii jo unohtua ennen kuin sitä ryhdytään selvittämään tai puimaan oikeudessa.”

Juttu on jaettu neljään osaan kolmella väliotsikolla, joista ensimmäinen ”Byrokratiaan jauhautuu” on kertojan tiivistystä Naskalin puheesta. Väliotsikon jälkeen Naskalin puheenvuorossa todetaan, miten ”Esimerkiksi näpistyksen seurauksena käynnistyy nykyisin valtava byrokraattinen koneisto, jonka rattaisiin nuori rikoksentekijä unohtuu”. Tällä lausumalla on haluttu luoda sovittelusta vaikutelma virallista järjestelmää ihmisläheisemmästä ja nuorisoystävällisemmästä toimintamallista. Sovittelun vaihtoehtoluonne korostuu myös ylikonstaapeli Alpo Vuoren puheessa hänen todetessaan, että ”sovittelumenettely voisi korvata tuomitsemisen tai syyttämisen”.

Kolmannessa väliotsikossa kertoja toteaa ”Rohkaisevaa antia Tampereelta”. Puheenvuoron saa Kalevi Juntunen, joka sanoo kokemusten olleen myönteisiä, koska ”sovittelutehtävät ovat onnistuneet, asianomaiset ovat olleet tyytyväisiä ja sovitteluratkaisuja on noudatettu hyvin”. Juntusen puhe jatkuu suorana esityksenä, jossa pyritään saamaan todelliseksi vaikutelma sovittelun rikollisuutta ehkäisevästä luonteesta.

”Viranomaiset ovat todenneet, että nuoret palaavat kovin harvoin sovittelun jälkeen poliisin asiakkaiksi.”

Tässä jutussa sovittelua tarkastellaan rinnakkain sekä sosiaalityönä että vaihtoehtona virallisjärjestelmälle. Ennenkaikkea kyseessä on nuorille tarkoitettu toimintamuoto.

Tampereen kaupunki päätti vakinaistaa sovittelutoiminnan vuoden 1990 alusta lukien. Tämän tiedon pohjalta laadittiin uutinen, joka tulkintani mukaan otsikkoa ja ensimmäistä kappaletta lukuunottamatta perustuu kokonaisuudessaan Kalevi Juntusen puheeseen. Nyt hänen tittelinsä on sovittelutoimiston johtaja. Osa puheesta on välitetty suorana ja osa epäsuorana esityksenä ja osa siten, että viittaukset puhujaan on jätetty kokonaan pois. Uutta ja aiemmasta poikkeavaa on, kuten kertoja otsikossa toteaa

”Rikossovitteluun mahtuu muukin kuin hervantalainen”. Uutisarvoltaan seuraavaksi tärkeintä kirjoittajan mielestä on se, että toiminta vakinaistetaan. Tästä jutusta käynnistyy Aamulehden sovittelukirjoittelussa uusi aikakausi: toiminta on saatu ajettua sisään.

*”Tämä poistaa toiminnastamme epävarmuuden (...)
Meillä on edelleen paljon työtä, sillä
sovittelumenettely on uutta, joten sitä on
suunniteltava ja kehitettävä.”*

Nyt on aika alkaa keskittyä itse sovitteluun, jossa ”yleensä vastakkain ovat nuoret, jotka ovat rikkeeseen syyllistyneet ja kohteeksi joutunut varttuneempi henkilö”. Osapuolien tavoista suhtautua sovitteluun Kalevi Juntusella on seuraavia kokemuksia: ”varttuneet uhrit suhtautuvat sovittelumenettelyyn myönteisesti, nuoria sen sijaan usein ahdistaa”. Juntusen lausumassa luodaan vaikutelmaa tilanteesta, jossa vastakkain ovat hyväntahtoinen ja nuorelle hyvää tahtova aikuinen – ”kun heille selviää, mistä on kysymys, he eivät välttämättä vaadikaan vain nopeaa korvausta” - sekä teostaan ahdistunut nuori. Tilanne saadaan ratkaistua sovittelulla, jossa ”nuori rikoksentekeijä joutuu kasvokkain uhrinsa kanssa, se saattaa olla hänen kehitykselleen terveempi tilanne kuin käynti raastuvassa”. Yhteinen etu saavutetaan toteuttamalla nuoren etu.

Sovittelijoista Kalevi Juntunen toteaa, miten he ”...ovat eri aloilla toimivia ’tavallisia ihmisiä’, mm. opiskelijoita sekä teollisuuden ja palvelualojen työntekijöitä, joiden koulutustausta vaihtelee. Oman työnsä ohella heillä riittää aikaa antaa apua muillekin”. Tässä jutussa sovittelumenettely on ennenmuuta nuorille tarkoitettu oikeudenkäynnin vaihtoehto, jolla on myös kasvatuksellisia ulottuvuuksia.

Vuoden 1989 lopulla 9.12. Aamulehti uutisoi eduskunnan lakivaliokunnan kannanotosta esitykseen, jossa ehdotettiin rikosoikeudellisen ikärajan alentamista 15 vuodesta 12 vuoteen. Lakivaliokunta ei asettunut puoltamaan ikärajan laskua. Tässä uutisessa toimituksen ulkopuolisen sovitteluaiheisen puheenvuoron käyttää sosiaalihuollituksen ylitarkastaja Tarja Kivinen. Kivisen puheenvuoro on julkaistu tämän puheesta peräisin olevan väliotsikon ”Sovittelua, ei rangaistuksia” alla.

”Sovitteluideologia on todettu hyväksi. Nuoret on pantu itse selvittämään ’soppansa’ ja heidän kanssaan on keskusteltava asiasta. Seuraamuksena hyvä on jokin toimintaan perustuva keino. Nuoret pitää panna siivoamaan aiheuttamansa jäljet.”

Edellä siteerattua suoraa esitystä edeltää Kivisen puhetta epäsuorana esityksenä välitettynä. Siinä hän korostaa, että oleellista on saada lapsi tai nuori kohtaamaan tekonsa ja puuttua hänen tilanteeseensa”. Tässä uutisessa sovittelua tulkitaan ”nuoriin kohdistuvana kasvatustoimenpiteenä”, mikä välittyy jo otsikostakin ”Nuoret eivät tunne vastuuta rikoksistaan”. Sosiaaliviraston virkamiehen puheessa sovittelu näyttyy sosiaalityönä.

4.2.1.9 Yhteenveto

Uudelle toimintamuodolle, sovittelulle, pitää raivata julkisuustilaa ja sitä kautta varmistaa sille osuus yhteiskunnan rajallisista resursseista. Tilaa raivataan tekemällä sovittelusta erityisesti nuorille sopiva keino selvittää rötöksiään. Keskeiseksi nousee luja usko sen uusinta- ja etenkin nuorisoriikollisuutta ehkäisevään luonteeseen, vaikka väitteiden tueksi ei ole esittänyt minkäänlaisia faktoja. Sovittelu on nuorille eduksi ja nuorten etu on koko yhteisön etu. Toimittajaa tämänkaltaisen tulevaisuuspuhe auttaa rakentamaan uutista, joka täyttää poikkeavuuskriteerin vaatimukset. Asian tai tapahtuman poikkeavuus ei saa kuitenkaan uhata yhteisössä sovittuja normeja, ja rikossovittelun ollessa kyseessä tästä huolehditaan sillä, että rajataan toiminta nuoriin. Suuren yleisön silmissä sovittelu olisi asettunut aivan toisenlaiseen valoon, jos sille olisi lähdetty raivaamaan julkisuustilaa Christien ajatuksiin perustuen korostamalla rikoksen tekijän ja uhrin kohtaamisen tärkeyttä yleisesti. Oletettavasti olisi ollut äärimmäisen hankalaa löytää sitä yhteisen edun muotoa, jolla uutisissa olisi voitu perustella törkeään pahoinpitelyyn syyllistyneelle ja pahoinpitelyn uhrille tarjottua mahdollisuutta tavata tosiensa ilman, että yhteisön toimintaa ohjaava normi rikosten rangaistavuudesta olisi joutunut uhatuksi.

Vastuunkierron avulla pelkkiin uskomuksiin perustuvat väitteet saadaan näyttämään tosilta. Esimerkiksi Kalevi Juntusen sitaatti ”Viranomaiset ovat todenneet, että nuoret palaavat kovin harvoin sovittelun jälkeen poliisin asiakkaiksi” sovittelua käsittelevässä jutussa antaa vaikutelman, että juuri sovittelu olisi se syy, miksi nuoret eivät pala poliisin luo. Koska toimittajan ammatillisten normien mukaan edellytetään tiedonvälityksessä noudattavan todenmukaisuutta, hän turvautuu vastuunkiertoa välttävään aikaavievältä ja hankalalta syiden etsimiseltä; viranomaisen Kalevi Juntunen esittää faktan, joka on fakta, koska sen esittää viranomaisen. Tässä kohden toimittaja olisi voinut kysyä esimerkiksi seuraavaa: Jos sovitteluun valikoidaan tai valikoituu ensikertalaisia rötöstelijöitä, niin eikö syynä siihen, että heitä ei enää sovittelun jälkeen näy poliisin luona voi yhtä hyvin olla siinä,

että suuri osa nuorista rikoksen tekijöistä jättää ensimmäisen tekonsa ilman sovitteluakin viimeiseksi ”eli oppivat kerrasta”.

Tutkimusaineistoni ensimmäisessä vaiheessa sovittelulle raivataan julkisuudesta tilaa perustellen sitä varsin yksituumaisesti eräänlaisena nuoriin kohdistuvana sosiaalityön tai kasvatuksen muotona. Sosiaalityö- ja kasvatustieteen rinnalla kulkee käsitys sovittelusta vaihtoehtona oikeudenkäynnille, usein nämä molemmat löytyvät samasta jutusta.

Tässä vaiheessa Aamulehti julkaisee puheenvuoroja viideltä sovittelijalta. Heidän puheenvuoronsa kokonaisuudessaan ovat seuraavat: Kaarin Hanhinen 17.12.1986: ”Jännittää ja pelottaa, mutta eiköhän se ala sujua”. Lasse Rautniemi 1.4.1987: ”Rikoksentehtävän kannalta onnistunut sovittelu merkitsee mahdollisuutta välttää oikeudenkäynti asianomistajarikoksessa, jos uhri haluaa perua syytteen. Virallisen syyttäjän alaisissa rikoksissa syyttäjällä on tietyissä tapauksissa mahdollisuus jättää syyttämättä, tuomioistuin voi olla tuomitsematta tai ainakin sovittelusopimus otetaan huomioon lievennysperusteena. Tärkeimpänä pidetään kuitenkin, että nuori rikollinen ottaa konkreettisen vastuun teostaan. Keskustelu uhrin kanssa auttaa ymmärtämään, että rikos merkitsee aina vahinkoa ja hankaluuksia joillekin aivan tavallisille, mukaville ihmisille. Rikos ei olekaan pelkkä hauska pila – ainakaan uhreille. Miksi sovittelu, sillä onhan olemassa oikeuslaitos? Yksi selitys on, että uhri ja tekijä eivät kohtaa oikeudessa, vaan he keskustelevat puheenjohtajan ja usein avustajiensa välityksellä”. Tuula Mantonen ja Satu Välimäki 22.11.1987: ”Tänne ei saa tulla niin kuin virastoon. Olemme vain välittäjiä, ei kummankaan osapuolen puolestapuhujia. Vaikeinta on ollut saada rohkaistua nuoret kertomaan vanhemmilleen, jotta nämä saataisiin mukaan. Sovittelu on paljon syvempi, kun asiat voidaan käydä läpi myös lasten ja vanhempien välillä”. Matti Karttunen 16.12.1988: ”Vantaa aloitti sovittelun viisi vuotta sitten. Oikeus on huomionut harvoissa tapauksissa sovittelun lieventävänä. Vantaallakin on saatu tuloksia”.

Muiden käyttämissä puheenvuoroissa sovittelijat määrittellään palkattomiksi, auttamishaluisiksi, tavallista maalaisjärkeä soveltaviksi tavallisiksi ihmisiksi. Selkeimmin sovittelijoiden aseman määrittää professori Inkeri Anttila, joka toteaa heidän olevan virallisen järjestelmän ulkopuolisia, paikallisen kansalaistoiminnan edustajia. Aineistoni ainoana puheenvuoron käyttäjänä Anttila esittää myös kaksi periaatetta, joita sovittelijoiden tulisi työssään noudattaa. Rikoksen tekijälle ei tulisi antaa katteettomia lupauksia sovinnon vaikutuksista oikeudenkäyntiin tai tuomitsemiseen, eikä sopimukseen saisi kirjata kohtuutomia

vahingonkorvauksia.

4.2.2 Sisällön laajenemisen aika

Tutkimusaineistoni toiseen eli lähinnä sovittelun sisältöä esittelevään vaiheeseen kuuluu 31 puheenvuoroa, jotka ovat peräisin 21:ltä eri puheenvuoron käyttäjältä. Sovittelua käsiteltiin 19:ssä jutussa, joista 10 keskittyi yksinomaan sovitteluun.

4.2.2.1 Syyttäjien merkitys korostuu

Vuoden 1991 lokakuussa Tampereella järjestetystä sovitteluseminaarista Aamulehti uutisoi 6.10. Seminaarissa pidetyistä esityksistä oli puheenvuoronsa lehteen saaneet kaupunginviskaali Antti Pihlajamäki, Taina Eronen – tulkintani mukaan ohjaaja – Yläneen koulukodista, Suomen kriminaaliryhdistyksen toiminnanjohtaja Harri Montonen sekä projektisihteeri Kalevi Juntunen. Jutun yhteydessä on julkaistu seminaariväestä otettu valokuva. Etualalla olevista henkilöistä kuvatekstissä todetaan seuraavaa: ”Tampereen sovittelupäivillä ovat puhevastuussa muun muassa Suomen kriminaaliryhdistyksen toiminnanjohtaja Harri Montonen (vasemmalla), päivien isäntä, projektisihteeri Kalevi Juntunen sekä sosiaali- ja terveystieteiden erikoissuunnittelija Anne Hujala”.

Seminaarissa pidettyjen esitysten pohjalta jutun kirjoittaja on otsikkoon kirjaamansa sisällön yhteenvedon mukaan pitänyt tärkeimpänä sitä, että ”Syyttäjät opettelevat uutta asennoitumista sovitteluun”. Leipätekstin ensimmäisessä kappaleessa selviää syy siihen, miksi syyttäjien tulisi opetella uutta asennoitumista; sovittelun suotuista etenemisen on entistä enemmän rikoslain muutosten jälkeen siirtynyt syyttäjien vastuulle. Kaupunginviskaali Antti Pihlajamäen puheenvuorossa luodaan vaikutelma siitä, millainen syyttäjien asennoituminen on oikeaa: ”Syytteiden sijasta päädytään tänä vuonna sovitteluun noin 40 prosenttia enemmän kuin 1990”.

Ennen Pihlajamäen lausumaa joko kertoja tai mahdollisesti Pihlajamäki itse toteaa: ”Esimerkiksi Turun kaupunginviskaalin virastossa lakiuudistusta on sovellettu melko hyvin”. Turussa on toimittu sovittelun kannalta ”oikein”, toisin kuin kertojan välittämässä tiedossa käytäväkeskusteluista, joissa ”tiedettiin, että konkarisarjan syyttäjillä on taipumus viitata kintaalla sovittelulle”.

Sovittelun puolestapuhujaksi ja toimintamuodon kannatettavuutta vakuuttamaan valittu Antti Pihlajamäki pitää sovittelua ”kelvollisena vaihtoehtona”. Kertoja varmistaa Pihlajamäen sovittelua koskevan asiantuntijuuden ja auktoriteettiaseman toteamalla tämän kuuluneen Turussa sovittelun seurantaryhmään lähes viisi vuotta. Tässä jutussa sovittelua tarkastellaan virallisjärjestelmän/oikeudenkäynnin vaihtoehtona.

4.2.2.2 Vahingonkorvausoperaatio

Aamulehti tarttui nuorten harrastamaan töhryjen piirtelyyn jonakin vuosien 1990-1993 kesistä otsikolla ”Liikennelaitos suosii töhryjen sovittelua”. Päivämäärästä ei ole tietoa, mutta jutun sisällön sekä jutun yhteydessä julkaistun kuvan perusteella kyseessä on kesäaika. Sovittelua koskevia puheenvuoroja tässä jutussa käyttävät liikennelaitoksen hallintopäällikkö Raimo Ojala ja liikennepäällikkö Harri Savontaus sekä kaupungin tiemestari Kari Vahe. He ovat aineistoni ainoat uhrien edustajat.

Jutusta ei selviä, mikä on ollut sen tekemisen syy; joko kaupungilta on oltu lehteen yhteydessä ja toivottu asian ottamista esille tai lehti on ryhtynyt siihen oma-aloitteisesti. Nuorten harrastamaa paikkojen töhrimistä ja siitä syntyviä kustannuksia on jutussa käsitelty laajasti, mutta sovittelu on nostettu kärkeen. Kertoja jatkaa varsinaista otsikkoa alaotsikolla ”Spraymaalain suihkaus saattaa pilata nuoren elämän jopa useiksi vuosiksi eteenpäin”.

Uutisarvoasteikolla mitattuna tämän jutun tärkein asia on, että liikennelaitos on halukas sovitteluun töhryjen tekijöiden kanssa. Esimerkkien avulla lukijalle tehdään tiettäväksi, miten se tapahtuu. Liikennelaitoksen hallintopäällikkö Raimo Ojala kuvaa tilannetta seuraavasti:

”Kolme linja-autoa potkinut poika puhdisti töhrittyjä sadekatoksia viikon, kaksi muuta kaveria pesi meillä vastikään ikkunoita. Kun teko on sovitettu, nuori pääsee jatkamaan elämäänsä puhtain paperein.”

Liikennelaitoksen edustajat kertovat keitä sovittelussa on läsnä; töhryjä tehnyt nuori ja liikennelaitoksen edustaja sekä ”sovittelijana sosiaalitoimen työntekijä”. Liikennelaitoksen edustajien käsitys sovittelijoiden suhteesta sosiaalitoimeen on tyypillinen sovitteluun osallistuville. Oman kokemuksen mukaan heitä usein pidetään sosiaalitoimen palkattuina

työntekijöinä. Tässä mielessä pyrkimykset luoda vapaaehtoisovittelijoiden avulla epävirallista henkeä sovittelutilanteisiin ei välttämättä onnistu, koska heihin kuitenkin suhtaudutaan kuin viranomaisiin. Sovittelun kulkua liikennepäällikkö Harri Savontaus selvittää seuraavasti:

”Vahingon määrä muutetaan rahaksi, ja perimme sen täysimääräisenä. Laskemme, millä ja miten pitkään kestäväällä työllä nuori voi korvata aiheuttamansa vahingon.”

Aiemmin korostetulla rikokseen syyllistyneen nuoren ja hänen uhrinsa kohtaamisella ei tässä jutussa ole merkitystä. Nuoren elämän varjeleminen on kuitenkin kaikkien yhteinen etu, joka nyt toteutuu sillä, että nuori työllään korvaa aiheuttamansa vahingot. Muussa tapauksessa saattaa käydä, kuten kaupungin tiemestari Kari Vahe toteaa: ”Kaupunki ei nimittäin päästä saatavaansa vanhenemaan”. Tässä jutussa sovittelu on ”vahinkojen korvaamista työllä”.

Aamulehti julkaisi teologian kandidaatti ja valtiotieteen tohtori Juhani Iivarin Alakerta –kirjoituksen 4.1.1993. Otsikolla ”Rikosten sovittelu ei ole ’roskakori’ Kevyt puitelaki voisi säädellä laajentunutta ja merkittävää toimintaa” Iivari ottaa kantaa sovittelun jonkinasteisen lakisääteistämisen puolesta. Kirjoittajan mielestä lakia tarvitaan, jotta sovittelun ydin ei tuhoutuisi ja jäljelle jäisi vain oikeusjärjestelmälle alisteinen lisäke. Sovittelun ydin, johon Iivarin mielestä kuuluu ennenkaikkea osapuolten kohtaaminen, tulisi jättää sääntelyn ulkopuolelle sovitteluprosessin sisäiseksi asiaksi. Toisaalta laki tulisi säätää siten, että sovittelusta ei tulisi vain tapa hoitaa mitättömiä juttua.

”Tavoiteltaessa sovittelun todempaa merkitystä tulisi siis selvittää mahdollisuudet myös vakavampien rikostapausten sovitteluun ohjaamiseen.”

Iivarin kirjoitus on jaettu kolmella väliotsikolla neljään osaan. Viimeisen väliotsikon Sovittelija ei ole ”puoliviranomainen” alla kirjoittaja katsoo sovittelun ytimeen kuuluvan ennenkaikkea sen, että sovittelijoiden kelpoisuudesta ei säädellä tarkoin määräyksiin eli, että heistä ei tehdä edes ”puoliviranomaisia” toisin kuin Norjassa, jossa laki säätelee yksityiskohtaisesti sovittelijan kelpoisuusehdot. Iivari ottaa esille saman asian, joka omassa aineistossani tuli esiin edellisen jutun yhdessä puheenvuorossa. Palkattomina maallikkovapaaehtoisina sovittelijat eivät ole viranomaisia, vaikka heitä usein viranomaisina

pidetäänkin. Omassa puheenvuorossaan Iivari haluaa sovittelijoiden pysyvän jatkossakin ei-viranomaisina, vaikka ”luonnollisesti sovittelijoiden koulutuksen ja työnohjauksen tehtävät korostuvat, jos meilläkin tehdään sovittelusta lakisääteinen menettely”.

4.2.2.3 Sovittelija – kohtaamisissa auttaja

Tarkastelen tässä luvussa kahta Aamulehden julkaisemaa laajahkoa sovittelijoiden käyttämää puheenvuoroa, jotka ovat molemmat peräisin Annariitta Hedbergiltä. Ne ovat aineistoni ainoat sovittelijoista tehdyt haastattelut, ja siis sikäli poikkeuksellisia, että niissä sovittelun merkitys määrittyy yhden keskeisen sovittelun osapuolen eli sovittelijan puheen kautta. Ensimmäisessä jutussa kirjoittaja keskittyy lähinnä luomaan kuvaa sovittelijasta, kun taas jälkimmäisessä syvennyttään enemmän varsinaiseen sovittelutapahtumaan.

Ensimmäinen jutuista julkaistiin henkilöhaastatteluna Viitossivu –palstalla 10.1.1993 ja toinen kahden jutun muodostamassa kokonaisuudessa tasan viisi vuotta myöhemmin 10.1.1998 (Liite 6). Molempien juttujen yhteydessä on julkaistu Annariitta Hedbergin kuva. Ensimmäisenä julkaistun jutun kertojan puheesta peräisin olevan kuvatekstin ”Päätoiminen vapaaehtoinen, kohtaamisten edesauttaja” tulkitseen olevan samalla koko jutun otsikko. Jälkimmäisen, vuonna 1998 julkaistun jutun kuvatekstissä kertoja toteaa ”Keskustelun johtaja. Annariitta Hedberg on ollut seitsemän vuotta mukana lakisääteisessä kunnallisessa vapaaehtoistyössä”. Otsikossa toistuu viiden vuoden takainen ajatus, nyt toimituksen ulkopuolisena puheena ”Osapuolten kohtaaminen on tärkeintä”. Otsikoiden muodostamat juttujen sisältöjen yhteenvedot yhdistämällä määrittyy sovittelijan tehtäväksi sovittelussa osapuolten kohtaamisen edesauttaja.

10.1.1993 julkaistu juttu käynnistyy kertojan puheella, joka siis otsikkoon laatii yhteenvedon sovittelijan toiminnan sisällöstä. Kertojan puhe jatkuu ensimmäisessä kappaleessa ingressiin verrattavalla yhteenvedolla, jossa kertoja vahvistaa sovittelun sisällöksi ihmisten kohtaamisen ja asioiden selvittämisen. Annariitta Hedbergin puheesta suorana esityksenä välitetty sitaatti täydentää sovittelun nuoriin kohdistuvaksi sosiaalityöksi.

*”Vaikka rikos ei ole oikein, se on ymmärrettävää
niistä lähtökohdista, joista nuori usein on kotoisin.
Pahan olon syy on jossakin. Ne syyt siirtyvät
sukupolvelta toiselle, ja asioihin olisi pitänyt*

*puuttua ennen kuin ollaan poliisikuulustelussa.
Auttaja ei voi antaa niitä malleja ja
tulevaisuudenuskoa, joita lapsi ei ole saanut
läheisiltään.”*

Kertojan puheesta peräisin olevan väliotsikon ”’Hyväntekeväisyys’ olkoon mennyttä” alla jutun kirjoittaja on pyrkinyt luomaan käsitystä nykyajan vapaaehtoistyöstä - jonka muodoista sovittelijan työ on yksi - tekemällä eroa sen ja entisaikoina ”paremman väen” rouvien harrastaman hyväntekeväisyyden välille. Ylläolevassa Annariitta Hedbergin lausumassa sovittelijasta luodaan vaikutelmaa auttajasta; vapaaehtoisauttaja korvaa entisaikojen hyväntekeväisyystyöntekijän. Tästä vaikutelmasta kertoja pyrkii tekemään todellista toteamalla ensin ”Kun Annariitta istuu rivitalokodissaan Vaakkolammen rannalla, hänestä ei päällisin puolin tekisi sitä johtopäätöstä, että hän haluaa jakaa aikaansa nuorten rikollisten kanssa”. Kertoja vihjaa Annariitan ulkoisen olemuksen edustavan ”parempaa väkeä”, johon nuoret rikolliset eivät perinteisesti ole kuuluneet. Hedbergin suorana esityksenä välitetyn puheen jälkeen kertoja jatkaa: ”Annariitta ei kuulu myöskään siihen joukkoon, jonka mielestä yhteiskunta voisi tinkiä nykyisistä tehtävistään ja hyvinvoiva eliitti voisi hyväntekeväisyystyöllään jakaa almuja köyhille ja ongelmaisille”. Kertojan puheen vaikutelmaa vahvistetaan Hedbergin omalla puheella: ”Ei missään tapauksessa, maallikkoapu on vain täydentäjä.”

Toinen Annariitta Hedbergin haastattelu julkaistiin toisena, eräänlaisena kainalojuttuna, kahden jutun muodostamassa kokonaisuudessa, jossa sovittelun lisäksi käsitellään myös muita vapaaehtoisuotoja. Hedbergin haastattelun kautta sovittelu kuitenkin nousee etusijalle. Sovittelua koskevia puheenvuoroja tässä kokonaisuudessa käyttävät myös johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen, syyttäjä Esa Aho sekä sovittelija Kari Itkonen. Kokonaisuuden pääjutun otsikon ”Vapaaehtoisten tarve kasvaa yhä, Tampereella on jo 160 vapaaehtoista lakisääteisessä lastensuojelutyössä” on kertojan yhteenvetoa toimituksen ulkopuolisesta puheesta.

Kokonaisuuden lähtökohtana on ollut vuoden alussa alkava tai alkanut vapaaehtoisuus koulutus. Tuomalla esiin koulutusta ja vapaaehtoistyöntekijämääriä puheenvuorojen käyttäjät edelleen pyrkivät raivaamaan julkisuustilaa toiminnalleen, jonka merkittävyys tässä tapauksessa tulee perustelluksi vapaaehtoisten määrällä ja vapaaehtoisten

tarpeen kasvulla. Varsinaisessa julkisuustilan raivausvaiheessa tyypillinen argumentti sovittelun puolesta oli, että se ehkäisee rikollisuutta. Nyt tästä tavasta perustella yhteistä etua on luovuttu Kalevi Juntusen todetessa seuraavasti: ”Sovittelun merkitystä myöhempien rikosten estäjänä ei tosin tiedetä, eikä juuri saadakaan helposti selville, vaikka nuori ei enää koskaan rikkoisikaan lakia.” Syyttäjä Esa Aho tuo puheenvuorossaan esiin sovittelun merkitystä oikeuslaitoksen näkökulmasta. Onnistunut sovittelu luo pohjaa syyttämättäjättämiselle, ja kun vahingonkorvauksista on sovittu ei niiden käsittelyyn tarvitse enää käyttää oikeuden voimavaroja, vaikka tuomio tulisikin. Onnistunut sovittelu siis säästää yhteiskunnan voimavaroja eli silkkää rahaa siinäkin tapauksessa, että teon vakavuus edellyttää tuomiota.

Annariitta Hedberg toistaa ensimmäisessä hänestä julkaistussa haastattelussa esittämänsä käsityksen sovittelun ytimestä: se on osapuolten kohtaaminen.

”He voivat sopia ja elämä jatkuu. Hyvin monet rikosentekijät ovat vilpittömästi pahoillaan tekonsa vuoksi (...) Rikoksen tekijälle on tärkeää saada itsensä hyväksytyksi sitä kautta, että töppäily nyt sovitellaan. Uhrille sovittelu voi olla esimerkiksi pahoinpitely- ja väkivaltarikoksissa pelosta vapauttava kokemus (...) Sovittelijan tehtävä on tehdä kohtamisesta mahdollisimman luonteva. Hänen tulee viedä keskustelua eteenpäin kun se lukkiutuu.”

4.2.2.4 Sovittelu ei ole päänsilitystä

Vuoden 1993 alussa Aamulehti käsittelee sovittelua seuraavan kerran 23. helmikuuta uutisoidessaan Tampereella järjestetystä ”ideateatterista”, jossa käsiteltiin alle 15-vuotiaiden tekemiä rikoksia pohtineen, niin sanotun vintiötyöryhmän muistiota. Ryhmä perustettiin, kun joukko kansanedustajia oli vaatinut rikosoikeudellisen ikärajan alentamista. Sovittelun lisäksi jutussa käsitellään myös muita nuorisoriikollisuuteen liittyviä kysymyksiä. Sovitteluaiheisia puheenvuoroja käyttävät oikeusministeri Hannele Pokka ja johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen. Jutun asiasisällöstä kertoja on laatinut yhteenvedon otsikkoon ”Välittäminen katkaisee nuoren vintiön rikosuran”. Jutun yhteydessä on myös julkaistu kahvipöydästä otettu kuva, jossa ”Oikeusministeri Hannele Pokka, toimialajohtaja Kaarina Suonio ja dosentti Sami

Mahkonen ovat ehkä itsekkin vintiöitä, mutta heillä on siihen jo lupa. Nuoremmille vintiöille taas pitäisi antaa mahdollisuus purkaa toimintatarmoaan hyväksytyihin asioihin”.

Tässä jutussa ylin valtiolta asettuu ministerin suulla puoltamaan sovittelua. Välittämällä ministerin puhetta suorana esityksenä saadaan aikaan todellinen vaikutelma siitä, mitä sovittelussa tapahtuu ja mikä siinä on tärkeintä.

”Sovittelujärjestely on erittäin kannatettava, koska siinä nuori kohtaa uhrinsa. Jonkin lakisäännöksen rikkomista sinänsä nuori ei ehkä pidä kovin vakavana, mutta asia muuttuukin, kun kohtaa ensi kerran sen aiheuttaman todellisuuden. Ehkä olisi kehitettävä erityinen nuorisoseuraamus, joka seuraisi tekoa heti.”

Kalevi Juntusen puheessa jatkuu sovittelun ”markkinointi”. Tällä kertaa sovittelusta syntyvää yhteistä etua perustellaan uhrin siitä saamalla hyödyllä. Juntusen suorana esityksenä välitetty puhe tekee vaikutelmasta todellisen: ”Jokainen meistä voi olla rikoksen uhri. Uhrin suostuminen sovitteluun auttaa häntä itseään ja ehkäisee ennalta muita vastaavia tekoja.” Itse asiassa edellä lausutun perusteella jokaisella uhrilla olisi suoranainen velvollisuus osallistua sovitteluun.

Julkisuustilan raivaaminen sovittelulle jatkuu 10.12.1994, kun Aamulehti julkaisee Allakka –liitteessään sovitteluaiheisen kaksiosaisen juttukokonaisuuden otsikolla ”Sovittelu voi korjata paljon”. Otsikko on yhteenveto jutun sisällöstä, joka perustuu sovittelutoimiston johtaja Kalevi Juntusen sekä kahden rikoksen tekijän eli ”Annen” ja ”Timin” käyttämiin puheenvuoroihin. Kahden viimeksimainitun puheet on välitetty suorina omissa kokonaisuudessaan Annen puheesta peräisin olevan otsikon ”Teen mieluummin työtä, kuin maksan ikkunan ekasta palkastani” alla.

Tässä jutussa kertoja jatkaa yksinpuhelua otsikon jälkeen kysyen ensimmäisessä kappaleessa: ”Onko nuoren tulevaisuus pilalla, kun joutuu selvittämään möhläilyjään poliisin kanssa?” Seuraavassa kappaleessa kertoja vastaa itse esittämäänsä kysymykseen: ”Mahdollisuus sovitteluun tuo valoa ikävään tilanteeseen.” Kertoja luo vaikutelmaa todellisuudesta, jossa sovittelu on keino päästä hankalasta tilanteesta, mahdollisesti se pelastaa koko tulevaisuuden. Esille nousee myös sovittelun mahdollisuus olla oikeudenkäynnin vaihtoehto.

Kalevi Juntusen puheesta peräisin olevan väliotsikon ”Sovittelija on vapaaehtoinen” alla perehdytään siihen, mitä sovittelussa tapahtuu. Tämä luku koostuu yksinomaan Kalevi Juntusen puheesta. Kahta suorana esityksenä välitettyä kappaletta lukuunottamatta viittaukset puheen alkuperään on jätetty merkitsemättä näkyviin. Kirjoittaja selvittää sovittelun ulkoiset puitteet ikään kuin kertojan puheena, minkä jälkeen Kalevi Juntunen saa suorassa lainauksessa selvittää, mitä sovittelu ei ole: ”Sovittelua on joskus moitittu nuoren päänsilitykseksi, tavaksi vapauttaa hänet vastuusta”. Selitys sille, miksi näin ei ole, seuraa perässä: ”Uhrin kohtaaminen on kuitenkin usein rankka kokemus ja ehkä vaikeampaakin kuin oikeudenkäynti ilman uhrin tapaamista”. Sovittelussa olennaisesta uhrin ja tekijän kohtaamisesta saadaan luotua vaikutelma oikeudenkäyntiä ”ankarammasta” seuraamuksesta, jolloin toiminta saatetaan perustelluksi koko suurelle yleisölle eli myös niille, jotka uskovat perinteisten rangaistusten voimaan; artikulaatio ei uhkaa yhteisön sovinnaisuuden rajoja, kun annetaan rikoksiin liittyvien hallitsevien käsitysten ohjata myös sovittelun merkityksellistämistä eli tehdään sovittelusta rangaistus, ”rikolliselle” oikeudenkäyntiäkin vaikeampi kokemus.

Kohtaamiselementin jälkeen kirjoittaja ottaa esille toisen sovittelussa keskeisen asian eli vahinkojen korvaamisen. Nyt, kahdeksan vuotta sovittelun käynnistymisestä, ei sovittelua enää selitetä ensisijaisesti rötösten korvaamiseksi työllä, vaan ”Sovittelussa sovitaan usein suuristakin rahallisista korvauksista”. Lausuma on peräisin Kalevi Juntusen puheesta, vaikka se välitetäänkin ilman viittauksia alkuperään.

Kalevi Juntusen puheesta lainatun väliotsikon ”Sovittelusta apua oikeudessa” alla selvitetään sovittelun suhdetta oikeudenkäyntiin laajemmin, ei pelkkänä vaihtoehtona. Uhrin aseman kautta Kalevi Juntunen perustelee sovittelun paremmuutta oikeudenkäyntiin verrattuna: ”Sovittelussa saavutettu sopimus voidaan ottaa silloinkin huomioon oikeudessa ja tuomari voi päättää korvausasian sovittelun mukaisesti tai jopa niin, että ratkaisu on uhrille huonompi kuin sovittelussa saavutettu”. Puhe on välitetty ilman viittauksia puheenvuoron esittäjään, jolloin syntyy vaikutelma ikään kuin kertoja vain antaisi todellisuuden ilmetä. Kalevi Juntusen intressissä on kuitenkin edelleen varmistaa riittävät resurssit sovittelulle. Esittämällä sovittelussa aikaan saatu ratkaisu uhrille mahdollisesti edullisempänä kuin oikeuden ratkaisu - mikä on tietysti täysin mahdollista - korostetaan sovittelun ”paremmuutta” oikeudenkäyntiin verrattuna ja täten kannatettavana ja riittäviä voimavaroja tarvitsevana toimintana.

Kahden jutun kokonaisuuden jälkimmäinen osa koostuu kahden rikoksen tekijän puheesta suorana esityksenä välitettynä. Tässä osiossa tulevat pääotsikkoon sisältyvän väitteen perustelut. Kahdella oikeasta elämästä olevan esimerkin avulla näytetään toteen, miten sovittelu voi korjata pieleen menneet asiat. Kertoja antaa kummallekin puheenvuoron toteamalla aloituskappaleessa, miten ”Kumpikin pääsi sovittelussa neuvottelutulokseen ja näin oikeudenkäynti vältettiin”. Kertojan välittämä vaikutelma onnistuneesta sovittelusta on oikeudenkäynnin välttäminen. Toinen tekijöistä oli luvannut korvata aiheuttamansa vahingot rahalla ja toinen työllä.

”Työssä on ollut hauskaa. Olen auttanut keittiössä ja siivonnut. Nyt tiedän tämän alan arkipäivästä ja koko ala on alkanut kiinnostaa minua. Käyn koulua enkä aina lauantaisin jaksaisi lähteä töihin. Teen mieluummin kuitenkin työtä nyt kuin maksan ikkunan ekoista palkoistani.”

4.2.2.5 Sovittelu säästää rahaa

Sovittelu on vuoden 1994 joulukuussa Aamulehdessä esillä toistamiseen, kun lehti uutisoi 13.12. Hämeen läänin nuorisolautakunnan 40-vuotisjuhlakokouksesta. Sovittelua sivutaan väliotsikoiden ”Uusia vaihtoehtoja” ja ”Unohtuiko sovittelu” alla. Molemmat väliotsikot ovat peräisin tässä jutussa sovitteluaiheisen puheenvuoron käyttäneen Kalevi Juntusen puheesta. Koko jutun varsinainen otsikko ”Viikonloppuaresti voisi purra nuoriin ehdollista paremmin” on myös peräisin Juntusen puheesta, vaikka se ei sovittelua sivuakaan. Juntusen puheenvuorossa sovittelua tarjotaan yhtenä uutena vaihtoehtona, jonka etuna on oikeudenkäynneiltä välttymisestä syntyvät kustannusten säästöt. Yhteistä etua siis perustellaan sillä, että sovittelemalla säästetään selvää rahaa. Säästöpuheella täytetään poikkeavuuskriteerin se ulottuvuus, mitä uutta sovittelu tuo vallitsevaan tilanteeseen: sen avulla säästetään rahaa.

”Oikeuskäsittely aiheuttaa kuitenkin tuomittavaa kohden useiden tuhansien markkojen kustannukset. Ne säästyvät sovittelun asniosta. Sovittelun lisääntymisen uskoisi olevan kaikkien etu.”

Vuodelta 1995 aineistossani on kaksi sovitteluaiheista puheenvuoroa, joista ensimmäisen on käyttänyt sovittelu- ja vapaaehtoistoimiston johtaja Kalevi Juntunen 29.1. Toisen

puheenvuoron käyttäjäksi olen tulkinnut sovitteluseminaarin, ja se julkaistiin 27.8.

Kalevi Juntusen puheenvuoro julkaistiin ”Rikollinen polku avautuu aina vain nuoremmille” otsikoidun laajan nuorisoriikollisuutta käsittelevän jutun yhteydessä. Juttu perustuu rikostilastojen julkistamistilaisuudessa käytettyihin puheenvuoroihin, joissa esiintullutta on todennäköisesti täydennetty puhelimitse jälkikäteen. Jutun yhteydessä on julkaistu piirroskuva, jossa poika istuu murheellisen näköisenä sellissä. Kuvatekstissä kertoja toteaa ”Liian kovaa? Mitä, jos ilkeillä ja töherryksistä kiinni jäävä poika pantaisiin siitä paikasta muutamaksi tunniksi arestiin? Moni on sitä mieltä, että tällainen näpätys katkaisisi orastavan rikoskierteen paremmin kuin pienet sakot, jotka kuitenkin jäävät maksamatta. Oikeusoppineet eivät arestia hyväksy”.

Sovittelupuhe on sijoitettu väliotsikon ”Sovitteluun voisi päätyä enemmänkin” alle. Otsikko on peräisin Kalevi Juntusen puheesta, jota jutussa on välitetty epäsuorana esityksenä sekä siten, että viittaukset puheen alkuperään on kokonaan häivytetty. Nuorille sopivia seuraamusvaihtoehtoja pohtivan jutun kontekstissa sovittelu asettuu Juntusen puheessa puolustuskannalle. ”Rikosten sovittelu kaipaisi sovittelu- ja vapaaehtoistoimiston johtajan Kalevi Juntusen mielestä nykyistä tehokkaampaa markkinointia”. Syntyy vaikutelma, että tulokset saattaisivat olla parempia, jos sovittelua käytettäisiin tehokkaammin. Jutun kirjoittaja välittää Juntusen puhetta ikään kuin kertojan lausumana ”Tällä hetkellä Tampereella pääsee sovitteluun vain puolet siihen sopivista rikoksista”, ja luo vaikutelmaa siitä, että syyt sovittelun mahdolliseen tehottomuuteen ovat sovittelun ulkopuolella, siihen tapauksia ohjaavien tahojen käytännöissä. Tämänkaltaisen vaikutelman luominen on sovittelulle edullista; epäilyt toiminnan tehottomuudesta voidaan ampuu alas kohdistamalla syytökset muualle.

Vuonna 1995 Aamulehden julkaisemista kahdesta sovittelupuheenvuorosta jälkimmäinen ilmestyi 27.8. Pikku-uutinen on referaatti Turussa järjestetystä sovitteluseminaarista, ja todennäköisesti se on laadittu toimitukseen tulleen tiedotteen pohjalta. Olen tulkinnut puheenvuoron käyttäjäksi sovitteluseminaarin, jonka puheen sisällöstä kirjoittaja on laatinut otsikkoon yhteenvedon ”Rikosten sovittelu lisääntynyt”. Tässä uutisessa sovittelusta muodostuu käsitys vapaaehtoisesta, oikeudenkäynnille vaihtoehtoisesta tavasta ratkaista rikoksia.

Otsikolla ”3,8 miljoonalla suomalaisella mahdollisuus sovitteluun” Aamulehti julkaisi 30.4.1996 sosiaali- ja terveysministeriön sovittelua koordinoivan työryhmän puheenvuoron. Todennäköisesti tämäkin uutinen on peräisin toimitukseen tulleesta tiedotteesta. Uutisarvoltaan tärkeimmäksi kirjoittaja on puheesta arvioinut sen, että sovittelu on vakiinnuttanut asemansa. Toiminta on laajentunut paitsi maantieteellisesti, myös sovitteluun tulevien tapausten määrällä mitattuna, ja ikähaitari on ulottunut koskemaan myös aikuisten tekemiä rikoksia. Puheenvuoron käyttäjään eli STM:n koordinoitiryhmään kuuluu edustajia myös oikeusministeriöstä, sisäministeriöstä, oikeuskanslerinvirastosta, Kuntaliitosta sekä kentällä sovittelutyötä tekevien joukosta. Toisin kuin sovitteluseminaarin käyttämässä puheenvuorossa edellä, tässä uutisessa ministeriön työryhmä määrittelee sovittelun viranomaistyöksi: ”Viranomaiset korostavat sovittelun merkitystä hallinnon yhteistyönä”.

4.2.2.6 ”Paras vaihtoehto ensikertalaiselle”

Vuoden 1996 syyskuussa Aamulehti ottaa sovittelun esille ennakkoiden tulevia toiminnan 10-vuotisjuhlia. Nyt aihetta lähestytään 11.9. esimerkitapauksen kautta. Puheenvuoroja tässä kokonaisuudessa käyttävät rikoksen tekijä ”Vesseli”, oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos Paula Puoskari sekä johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen.

Juttukokonaisuus käynnistyy etusivulta, jossa kertojan laatiman otsikon ”Nuoret sovittivat riehuntansa Nuorisojoukko kunnosti Tampereen Tasanteella tuhotun nuorisotalon” yläpuolella lähes viiden palstan valokuvassa seisoo juttuun haastateltu ”Vesseli” siten, että hänen henkilöllisyyttään on vaikea tunnistaa. Kuvatekstin aloittaa kertoja toteamalla, että ”Teot on sovitettu”. Tämän jälkeen kirjoittaja on välittänyt kuvatekstiin Vesselin puhetta epäsuorana esityksenä ”toukokuuisena perjantai-iltana tilanne vain riistäytyi käsistä”. Tämän jälkeen kertoja jälleen jatkaa ”Nuorisoporukka tuhosi Tasanteen nuorisotalon sisustuksen katosta lattiaan. Nyt sama joukko on korjannut talon entistä paremmaksi”.

Juttu jatkuu sisäsivulla edelleen kertojan puheesta peräisin olevalla otsikolla ”Nuorisotalon tuhoajat korjasivat jälkensä Sovittelusta on tullut vakiintunut tapa hoitaa erityisesti nuorten rikoksia, nyt se aiotaan kirjata lakiin”. Sisäsivulla on myös julkaistu kuva nuorisotalon ovesta, ja kertojan puheesta peräisin olevassa kuvatekstissä todetaan ”Sotkut siivottu. Tasanteen nuorisotalon oveen on nyt kirjoitettu toivomus siististä käytöksestä. Toivottavasti se tehoaa. Viime keväänä nuorisoporukka tuhosi sisustuksen katosta lattiaan.

Nyt sama porukka on korjannut talon entistä paremmaksi”. Tässä jutussa otetaan hyvin voimakkaasti kantaa sen puolesta, että sovittelu on tarkoitettu nimenomaan nuorille rikoksentekeijöille. Vesseli sanoo muun muassa seuraavaa:

”Mä olen sitä mieltä, että parempaa ratkaisua en keksisi. On parempi, että itse pääsee sotkunsa selvittämään. Sovittelu on paras mahdollinen vaihtoehto ainakin ensikertalaiselle.”

Tässä jutussa korostuu sovittelun vahingonkorvausulottuvuus. Sovittaminen on tapahtunut nimenomaan kunnostamalla ja siivoamalla rikottu talo sekä sen ympäristö, minkä lisäksi nuoret ovat maksaneet tuhoamansa tavarat.

”Itse hommattiin kaikki sinne: vanerit, maalit ja pensselit. Televisio ja puhelimet maksettiin omasta pussista, jotkut sai vanhemmiltaan maalipurkkeja ja muuta. Kaikki kantoivat kortensa kekoon eikä kukaan yrittänyt luistaa.”

Vesselin lausumalla saadaan sovittelusta luotua vaikutelma myös kasvattavana toimintana, vaikka kasvatuksellinen ulottuvuus tässä tapauksessa ilmeneekin vahinkojen korvaamisen eikä niinkään uhrin kohtaamisen kautta. Kertojan puheesta peräisin olevan väliotsikon ”Sovittelu riitti oikeudelle” alla kertoja tekee sovittelusta oikeudenkäynnin vaihtoehdon, kun ”Tampereen kärjäoikeus päätti tiistaina, että talon tuhoamisen osalta juttu on käsitelty ja nuoret ovat sovittaneet tekonsa ja samalla kärsineet rangaistuksensa”.

Jutun jälkimmäisessä osuudessa otetaan esille kaavailut sovittelun kirjaamisesta lakiin. Sovittelutoimintaa ylläpitävän tahon intressissä on saada julkisuustilaa lakimuutoskaavailulle, ja tällä tavalla päästä luomaan vaikutelmaa merkittävästä ja kannatettavasta toiminnasta. Julkisuuteen pääsyä puolestaan helpottaa, jos on antaa esimerkki onnistuneesta sovittelusta ja nimenomaan sellaisesta, mikä sopii suuren yleisön keskuudessa rikoksista ja niiden tekijöistä sekä rangaistuksista vallitsevaan konsensukseen ja merkityskenttään. Törkeitä pahoinpitelyjä sovittelemalla saadaan lukuja tilastoihin, joilla voidaan vakuuttaa päättäjät toiminnan tärkeydestä, mutta julkisuustilan raivaukseen humalaisten ravintolatappelin onnistunutkaan sovittelu ei sovi.

Artikulaatio yhteisen hyvän eli tässä tapauksessa uhrin edun puolesta jatkuu jutun

lopussa Kalevi Juntusen puheesta peräisin olevan väliotsikon ”Varmin tapa saada korvaus” alla. Vaikutelma sovittelun edullisuudesta uhrille tehdään todeksi välittämällä Juntusen puhetta suorana esityksenä.

”Tulos on yllättävän hyvä. Syynä on ehkä se, että sopimus syntyy vapaaehtoisesti. Tekijä pääsee uhrin kanssa tutuksi ja motivaatio lisääntyy. Korvausten määräämisellä ei päästä ainakaan tuohon 80 prosentin tasoon. Harvalla rikoksen tekijällä on maksukykyä.”

Aamulehti palaa Tasanteen nuorisotalon sotkemiseen seuraavan päivänä eli 12.9.1996 pääkirjoituksessa. Lehti ottaa voimakkaasti kantaa sovittelun puolesta. Niihin tapauksiin joihin se sopii, se on lehden mielestä

”...paras vaihtoehto niin rikoksen tekijän kuin uhrinkin kannalta. Tekijä joutuu yleensä työllään konkreettisesti korvaamaan tekemänsä vahingot, mutta välttää muut, pahemmat ehkä loppuelämää leimaavat seuraamukset. Uhri taas saa tätä kautta vahingonkorvaukset paremmin kuin oikeuden kautta tuomittuina.”

Näissä kahdessa samaan kokonaisuuteen kuuluvassa jutussa sovittelu on haluttu tuoda esiin kummankin osapuolen kannalta edullisessa valossa: tekijä välttää oikeudenkäynnin ja uhri saa vahingonkorvaukset eli kaikki hyötyvät.

4.2.2.7 Parisuhdeväkivaltaa ja aikuisten pahoinpitelyjä

Vuodelta 1997 aineistossani on kaksi Aamulehden julkaisemaa sovitteluaiheista puheenvuoroa. Tampereen sosiaali- ja terveystoimen kehittämissyksikön projektisihteeri Timo Tuuralan puheenvuoro 7.3. oli osa ”Tampereen nuorisorikollisuus tasaantunut Huumeet ovat tulleet osaksi kaupungin arkipäivää, käyttö kymmenkertaistunut muutaman vuoden kuluessa” otsikolla julkaistua uutista, joka todennäköisesti perustuu ”sosiaalipuolen tilastojen” julkistamisen yhteydessä järjestetyssä tiedotustilaisuudessa käytettyihin puheisiin. Tuuralan puhe on välitetty siten, että kaikki viittaukset puhujaan on häivytetty ja kertoja kertoo ikään kuin omana tietonaan seuraavaa: ”Kymmenen vuotta sitten startannut nuorten tekemien rikosten sovittelutoiminta laajenee jatkuvasti. Nykyään rikossovitteluun otetaan kaiken

ikäisten rikosjuttuja. Perheväkivaltatapaukset ja pahoinpitelyt ovatkin nyt tyypillisiä sovittelusektorin töitä”. Sovittelun merkitys nuorten tekemien rikosten selvittämiskeinona jää taka-alalle, ja painopiste siirtyy kaikenikäisten tekemien pahoinpitelyjen sovitteluun.

Vuonna 1997 julkaistuista sovitteluaiheisista puheenvuoroista toisen käyttää 11.4. sosiaalityöntekijä Kari Pellinen hänestä laaditun 50-vuotishaastattelun yhteydessä. Pellisen puheessa välittyy sovittelun merkitys nimenomaan nuorille sopivana oikeudenkäynnin vaihtoehtona.

”Sovittelut ovat lisääntyneet ja asianomistaja on luopunut rangaistusvaatimuksistaan. Syyttäjä tekeekin yhä useammin sen jälkeen syyttämättäjättämispäätöksen. Sovittelusopimuksen tehdessään nuorten pitää siitä sen jälkeen vastata joko rahallisesti tai työnä sovittuna. Muussa tapauksessa hyvä menettely kokee kovia kolhuja.”

Aamulehti uutisoi Tampereella järjestetystä Nuoret lainrikkojat –seminaarista 7.8.1998. Sovitteluaiheisen puheenvuoron uutisessa käyttää johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen. Todennäköisesti juttu on tehty seminaarin yhteydessä järjestetyssä tiedotustilaisuudessa käytettyjen puheenvuorojen perusteella. Jutun pääotsikko ”Perheväkivalta ei ole lisääntynyt Tampereella” on peräisin Kalevi Juntusen puheesta tai tarkemmin ottaen hänen tekemästään perheväkivaltaa koskevasta selvityksestä. Kertoja jatkaa pääotsikon jälkeen alaotsikolla ”Viranomaisten mielestä sovittelu sopii pahoinpitelyihin rangaistusten sijasta”. Kirjoittaja on tehnyt yhteenvedon jutun sisällöstä Juntusen puheesta peräisin olevalla otsikolla. Löyhä vihjaus siihen, miksi perheväkivalta ei ole lisääntynyt Tampereella löytyy alaotsikosta. Kirjoittaja on pyrkinyt otsikossa täyttämään myös sen uutisarvoa määrittävän poikkeavuuskriteerin ulottuvuuden joka kertoo, millä tavalla joku asia tai ilmiö on poikkeava. Sovittelu on syynä siihen, että perheväkivalta ei ole lisääntynyt, ja sovittelu on pahoinpitelyihin varsinaisia rangaistuksia sopivampi seuraamus.

Kirjoittaja välittää Juntusen puhetta sekä suorana että epäsuorana esityksenä. Nyt sovittelulle raivataan tilaa julkisuudessa tuomalla esiin sen etuja perheväkivaltatilanteita ratkottaessa. Sovittelusta ja tässä tapauksessa sovittelutoimistosta saatu hyöty perheväkivaltatilanteisiin syntyy ennenkaikkea siitä, että sovittelu toimii välittäjänä muiden viranomaisten ja auttavien tahojen luo. Näin sovittelusta saadaan luotua vaikutelma yhteistä

etua toteuttavasta ja siksi kannatettavasta toiminnasta.

”Sovittelutoimisto on monesti ensimmäinen ulkopuolinen taho, joka puuttuu joskus pikäänkin jatkuneeseen väkivaltaan. Siellä väkivaltaisia taipumuksia ei hoideta, mutta se madaltaa kynnystä hakeutua hoitoon. Sovittelutoimisto voi myös tarjota syyttäjille tarpeellista tietoa esimerkiksi siitä, onko asianomistaja aikeissa luopua vaateista vilpittömässä mielessä, vai onko taustalla esimerkiksi puolison painostusta.”

4.9.1998 Aamulehti julkaisee uutisen edellisvuoden rikostilastoista, jotka perustuvat Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen katsaukseen. ”Humerikokset ovat yhä yleisempiä” otsikoitu uutinen on tullut toimitukseen STT:n kautta. Joko se on laadittu pelkän tiedotteen varassa, tai toimittaja on käynyt keräämässä tiedot tiedotustilaisuudessa. Sovittelua tässä jutussa sivutaan vain yhdessä kappaleessa. Ainoa toimituksen ulkopuolinen puheenvuoron käyttäjä on siis Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, jonka sovittelupuhetta kirjoittaja on välittänyt jättämällä pois viittaukset puheen alkuperään. Tutkimuslaitoksen tilastot vahvistavat jo aiemmin aineistostanikin näkyvän muutoksen: sovitelluissa jutuissa painopiste on siirtynyt pahoinpitelyihin.

”Viime vuonna soviteltiin lähes 5000 henkilön pahoinpitelyjä, mutta myös vahingontekoja ja varkauksia.”

Ennen yllä lainattua lausumaa samassa kappaleessa todetaan, että ”Yhdyskuntapalvelu ja rikosten sovittelu ovat suosittuja vaihtoehtoja vankilalle”. Tulkitsen tämän lausuman kertojan tekemäksi tulkinnasta tilastotiedoista. Joka tapauksessa se luo vaikutelmaa sovittelusta vankilan vaihtoehtona.

”Nuorten rikosten sovittelusta video” Aamulehti otsikoi 29.9.1998 pikku-uutisen, jossa toimituksen ulkopuolisen sovitteluaiheisen puheenvuoron käyttää Suomen sovittelun tuki ry. Uutinen on tullut STT:n kautta ja todennäköisesti se perustuu STT:lle lähetettyyn tiedotteeseen. Tässä uutisessa sovittelu nähdään nimenomaan nuoriin suunnattuna toimintamuotona, jonka sovittelijayhdistykset toivovat videon avulla kasvattavan suosiotaan.

4.2.2.8 Yhteenvetoa

Julkisuustilan raivauksen käynnistysvaiheeseen verrattuna sovittelupuhe on tässä vaiheessa monimuotoisempaa. Tilan raivaus ja pyrkimykset saavutetun tilan ylläpitoon jatkuvat, mutta aiempaan verrattuna ei enää pelkästään nuoren etuun vedoten. Sovittelusta hyöttyy myös uhri, jonka kerrotaan saavan vahingonkorvauksensa sovittelun kautta todennäköisemmin kuin oikeudenkäynnin kautta. Sovittelun hyödyllisyyttä perustellaan myös sillä, että rahaa säästyy kun välttyään oikeudenkäynneiltä. Sovittelusta tulee kahden kauppa, jossa molempien osapuolten lisäksi myös koko yhteisö hyöttyy: tekijä välttää oikeudenkäynnin sekä mahdollisen rangaistuksen, uhri saa korvaukset ja yhteisö säästää käymättömien käräjien verran rahaa. Oletettavasti julkisuustilaa on helppo saada korostamalla sitä, että uhri saa vahingonkorvaukset todennäköisemmin sovittelun kautta kuin oikeudessa. Toisaalta tämänkaltainen puhe on omiaan rakentamaan sovittelusta ennenmuuta vahingonkorvausoperaatiota.

Sovittelussa olennainen kohtaamiselementti ei enää riitä sellaisenaan tekemään toiminnasta perusteltua, vaan tässä vaiheessa kohtaamisesta tehdään rikoksen tekijälle jopa oikeudenkäyntiä ankarampi kokemus. Tällä puheella halutaan vaihtaa se sovittelua kohtaan esitetty kritiikki, jossa sitä on pidetty rikollisten päänsilityksenä ja keinona päästää rikolliset pälkähästä. Tällä puheella sovittelusta ei rakenneta enää pelkästään vaihtoehtoa oikeudenkäynnille, vaan se alkaa saada entistä selkeämmin merkitystä itsenäisenä seuraamuksena tai rangaistuksena.

Vuosikymmenen lopulle tultaessa toiminnan painopiste on siirtynyt nuorten tekemien vahingontekojen sovittelusta kaikenikäisten tekemien pahoinpitelyjen sovitteluun, ”perheväkivaltatapauksista ja pahoinpitelyistä on tullut tyypillisiä sovittelusektorin töitä” ainakin Tampereella vuonna 1997. Vain vuotta aiemmin sovittelulle oli raivattu tilaa julkisuudesta esittelemällä onnistuneesta sovittelusta esimerkki, jossa Tasanteen nuorisotalon sotkeneet nuoret korvasivat aiheuttamansa vahingot ja välttivät näin oikeudenkäynnin. Tällä jutulla on ensinnäkin haluttu luoda vaikutelmaa siitä, että 10 vuotta jatkunut toiminta on perusteltua ja sitä kannattaa jatkaa edelleenkin. Toisaalta tällä jutulla halutaan edesauttaa pyrkimyksiä saada säädettyä sovittelua koskeva laki. Lainsäädännöllä viimeistään varmistettaisiin tarvittavat voimavarat ja toiminnan jatkuvuus.

Koko aineistoni kaksi keskeisintä sovittelijoiden käyttämää puheenvuoroa on julkaistu tässä vaiheessa. Molemmat ovat peräisin Annariitta Hedbergiltä, ja niissä korostuu sovittelijan merkitys kohtaamisten edesauttajana. Hedbergin lisäksi ääneen pääsee Kari Itkonen, joka toteaa 10.1.1998 seuraavaa: ”Töppäilijät ovat usein tavallisia nuoria, jotka välttyvät leimautumiselta. Yllättävän hyvin ja helposti uhrit suostuvat sovitteluun.” Sovittelijoiden asemaan puuttuu Juhani Iivari, joka omassa puheenvuorossaan korostaa sitä, että sovittelija ei ole viranomainen eikä heistä pidä viranomaisia tehdä siinäkään tapauksessa että sovittelusta mahdollisesti säädetään lailla. Suuren yleisön keskuudessa käsitys sovittelijoiden asemasta hallintokoneistossa on usein hämärä; omassa aineistossani liikennelaitoksen edustajat pitivät heitä sosiaalitoimen työntekijöinä. Kaiken kaikkiaan sovittelun asema viranomais- ja kansalaistoiminnan välimaastossa näyttäytyy ristiriitaisena; kun sovitteluseminaarin puheenvuorossa (27.8.1995) sitä pidetään vapaaehtoisena ja oikeudenkäynnille vaihtoehtoisena tapana ratkaista rikoksia, niin sosiaali- ja terveysministeriössä (30.4.1996) korostetaan sovittelun merkitystä hallinnon yhteistyönä.

4.2.3 Kritiikin ja ristiriitujen aika

Kolmannessa vaiheessa 12 eri puheenvuoron käyttäjää esitti 19 sovittelupuheenvuoroa 13:ssa jutussa, joista kuusi käsitteli yksinomaan sovittelua. Tässä vaiheessa mukana ei ole yhtään sovittelijan puheenvuoroa.

4.2.3.1 Oikeudenkäynnin vaihtoehto vai ei?

Suomen naistutkimuksen seura juhli 10-vuotista taivaltaan seminaarilla, jonka sisällöstä Aamulehti uutisoi 29.11.1998 otsikolla ”Yhteiskunta ei suojele hakattuja naisia”. Seminaarissa käytetyissä puheenvuoroissa sivuttiin myös sovittelua, ja siitä pääsee toimituksen ulkopuolisena tässä jutussa puhumaan naisoikeuden professori Kevät Nousiainen.

Jutun otsikko ja siis yhteenveto sisällöstä on kertojan puhetta. Kertoja jatkaa kirjoittajan uutisarvoltaan tärkeimmäksi arvioiman näkemyksen käsittelyä ensimmäisessä kappaleessa ja antaa toisessa lausessa puheenvuoron Nousiaiselle. Vaikka puheenvuoron esittäjää ei olekaan merkitty näkyviin, tulkitsen lauseen olevan peräisin Nousiaisen puheesta, koska sitä seuraa tämän puhetta suorana esityksenä. Nousiainen toteaa siis seuraavasti: ”Parisuhdeväkivalta määritellään perheen sisäiseksi ongelmaksi, ja hakkaaja vapautuu

raskaistakin rikoksista sovittelemalla”. Jättämällä pois viittaukset puhujaan kertoja välittää puhetta ikään kuin omanaan antaen todellisuuden vain ilmetä. Tämän lauseen edellä kertoja on koko jutun ensimmäisessä lauseessa jatkanut otsikon yhteenvetoa ottaen esiin uutisarvoltaan seuraavaksi tärkeimmän asian ”Puolisoiden pahoinpitelemät naiset ovat heikoilla yhteiskunnassamme”. Tämän jälkeen seuraa edellä siteeraamani Nousiaisen lausuma, jossa selviää se, miten puolisoiden pahoinpitelemät naiset ovat heikoilla. Paitsi että parisuhdeväkivalta määritellään perheen sisäiseksi ongelmaksi, siihen syyllistyneet miehet pääsevät palkähästä sovittelemalla. Ennen väliotsikkoa ”Hakkaajaa hyysätään” Nousiainen lausuu seuraavasti:

”Lisäksi sovitteluun oikeudenkäynnin vaihtoehtona suhtauduttiin myönteisesti väkivaltatapauksissa. Näin oikeuslaitos vapautui osasta sille vaikeita tapauksia ja toimintamalli peitti näkyvistä väkivallantekojen moitittavuuden.”

Aamulehti julkaisi 23.3.1999 kahdesta erillisestä jutusta koostuvan oikeudenkäyntiselostuksen. Pääjutun otsikko ”Vankeutta morsiamen viiltämisestä” on kertojan yhteenveto oikeudenkäynnin tapahtumista, joista uutisarvoltaan tärkein on otsikossa mainittu käräjöinnin loputulos. Eräänlaisena kainalojuttuna julkaistun ja sovitteluun keskittyvän erillisen kokonaisuuden otsikko ”Käräjille voi joutua sovittelusta huolimatta” on puolestaan peräisin johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntuselta, joka käyttää kokonaisuudessa ainoan toimituksen ulkopuolisen puheenvuoron.

Juttujen kirjoittaja on lainannut heti pääjutun kärkeen Kalevi Juntusen puhetta, josta selviää tämän kokonaisuuden uutisarvoltaan toiseksi tärkein asia: sovittelu ei välttämättä poista rikosoikeudellista vastuuta, ”vaikka jotkut näin luulevat”. Kainalojutussa havainto nousee ykkösuutiseksi ja sitä puidaan Juntusen haastattelun pohjalta. Ikään kuin puolustukseksi hän heti jutun alussa toteaa, että asia tehdään asiakkaille sovittelussa selväksi. Tämän jälkeen seuraa lyhyt tiivistys syyttämättä jättämisen periaatteista, mitä puolestaan seuraa Juntusen suorana esityksenä selvitys sovittelun periaatteista:

”Periaatteessa ei ole sellaista asiaa, josta tekijä ja uhri eivät voisi sopia keskenään. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että esimerkiksi henkirikos tai törkeä pahoinpitely jäisi pois oikeuskäsittelystä, jos siitä sovitaan.”

Juttu on jaettu kolmeen osaan kahdella väliotsikolla, jotka molemmat ovat peräisin Kalevi Juntusen puheesta. Ensimmäisen ”Emme yritä tehdä enkeleitä” alla selvitetään sovittelijoiden tekemän vapaaehtoista kansalaistyötä ”pienellä keikkapalkalla” ja todetaan heidän olevan koulutettuja hoitamaan ihmissuhdeasioita. Enkeleitä ei kenestäkään yritetä tehdä, mutta sen sijaan ihmisille pyritään sovittelun kautta löytämään tarvittaessa muuta apua. Sovitteluun tulevat jutut ovat erilaisia kuin toimintaa käynnistettäessä, ja pahat jutut kuten perheväkivaltatapaukset ovat tavallisia. Toisen väliotsikon ”Vahinko ja uhri pitää olla aina ” alla Juntunen tarkastelee sovittelua suomalaisen sopimusoikeuskäytännön valossa.

”Koska laki ei estä sovittelua, emme sano ihmisille, ettemme sovitele teidän tapaustanne. Juttuun pitää kuitenkin liittyä aina vahinko ja siinä on oltava uhri. Esimerkiksi huumerikoksia tai rattijuopumuksia emme sovitele, koska niistä puuttuu uhri.”

Varsinkin aineistoni ensimmäisessä eli julkisuustilan raivaamisen vaiheessa sovittelun yhtenä etuna pidettiin sitä, että sen avulla voidaan välttää oikeudenkäynti. Kun tämä peruste otettiin tarpeeksi usein ja näyttävästi esille syntyi vaikutelma, että sovittelu on aina oikeudenkäynnin vaihtoehto. Julkisuuteen luotu käsitys sovittelusta on omalta osaltaan ollut luomassa sitä väärinkäsitystä, josta Kalevi Juntunen tässä jutussa toteaa: ”Luulen, ettei monilla ole näistä asioista oikeaa tietoa”. Sovittelu ei välttämättä ole oikeudenkäynnin vaihtoehto.

Vuoden 1999 heinäkuussa oikeusministeri asetti työryhmän suunnittelemaan, johtamaan ja seuraamaan nuorten tekemien rikosten nopeutettua käsittelyä. Aamulehti uutisoi asiasta 28.7. otsikolla ”Nuorten tekemät rikokset nopeutettuun käsittelyyn Viranomaisten yhteistyökokeilun tarkoitus alkaa ensi vuoden alusta”. Juttu on tullut toimitukseen STT:ltä ja todennäköisesti se on laadittu joko tiedotteen tai ministeriön järjestämässä tiedotustilaisuudessa käytettyjen puheenvuorojen pohjalta. Sovittelua jutussa sivutaan yhdessä kappaleessa väliotsikon ”Sovittelua enemmän” alla. Toimituksen ulkopuoliseksi puheenvuoron käyttäjäksi tulkitsen oikeusministeriön, joka ottaa kantaa sovittelun lisäämisen puolesta ja pitää sitä nuorille sopivana tapana ratkaista rikoksia..

”Kokeilussa on tarkoitus lisätä myös sovittelun mahdollisuutta. Poliisi voisi ohjata heti esitutkintavaiheessa tapauksen sovitteluun, jos sille vain on edellytykset.”

Aamulehti julkaisi 26.4.2000 näyttävästi otsikolla ”Tuomiokirkon vahingoittajalla oli saatanaanpalvonta-aineistoa Vahingonteko: Toisessa ”polttopullossa” pesuainetta ja alkoholia, toisessa vain pesuainetta” otsikolla selostuksen oikeudenkäynnistä, jossa käsiteltiin valtakunnallistakin julkisuutta saanutta Tampereen tuomiokirkkoon kohdistunutta ”polttopulloiskua”. Selostuksessa sivutaan sovittelua kahdessa kappaleessa, joissa käytetyt puheenvuorot ovat molemmat peräisin kertojalta. Sovitteluaiheisia toimituksen ulkopuolisia puheenvuoroja ei tässä jutussa ole käytetty. Juttu on jaettu kolmella väliotsikolla neljään kokonaisuuteen. Kertojan sovittelupuhe on sijoitettu osuuteen, jonka otsikon ”Olisi voinut syntyä napalm-pommi” kirjoittaja on lainannut syyttäjän puheesta.

”Sovittelun yhteydessä miehet ovat maksaneet korvauksen seurakuntayhtymälle, joka luopui rangaistusvaatimuksesta. Syyttäjällä oli kuitenkin itsenäinen syyteoikeus, koska vahingon teon kohteena oli julkinen omaisuus.”

Kertojan lausumana kirjoittaja ottaa esiin sen, että sovittelu ei automaattisesti ole oikeudenkäynnin vaihtoehto. Tässä tapauksessa tekijät tuomittiin sakkoihin. Tässä jutussa sovittelu on vahingonkorvauksista sopimista.

4.2.3.2 Uhka yleisen edun toteutumiselle

Otsikolla ”Pahoinpitelyistä nostettava syyte Valtakunnansyyttäjä perustelee ohjettaan yleisellä edulla” Aamulehti julkaisi 29.5.2000 STT:n kautta tulleen uutisen, jossa esitellään valtakunnansyyttäjän syyttäjille antamaa väkivaltajuttujen syyttämistä koskevaa ohjeistusta. Uutinen on laadittu joko valtakunnansyyttäjän itsensä tai kanslian lähettämän tiedotteen tai järjestämän tiedotustilaisuuden perusteella. Valtakunnansyyttäjän puheesta johdettu varsinainen otsikko tiivistää jutun sisällöstä yhteenvedoksi ja uutisarvoltaan tärkeimmäksi asiaksi sen, että pahoinpitelyistä täytyy nostaa syyte. Lukijalle syntyy käsitys, että näin ei tapahdu, koska siihen pitää vartavasten syyttäjiä käskeä. Alaotsikkorivillä kertoja esittää perustelut; yleisen edun toteutuminen on vaarassa syyttäjien jättäessä pahoinpitelyjä syyttämättä.

Uutisen kirjoittaja on pyrkinyt täyttämään tapahtuman uutisarvoa määrittävät poikkeuskriteerit mahdollisimman täydellisesti. On tapahtumassa jotakin poikkeavaa:

pahoinpitelyistä ei nosteta syytteitä. Alaotsikkorivi kertoo sen, miten tämä poikkeava tapahtuma vaikuttaa: yleinen etu jää toteutumatta. Uutisen ensimmäisessä kappaleessa kirjoittaja välittää Kuusimäen puhetta epäsuorana esityksenä ”vakavissa pahoinpitelyissä tärkeä yleinen etu vaatii säännönmukaisesti syytteen nostamista, vaikka asianomistajan vakaasta tahdosta ei olisi epäselvyyttä”. Yleisen edun varjeleminen määrittyykin koskemaan vakavia pahoinpitelyjä, ei kaikkia kuten otsikko antaa ymmärtää.

Uutinen on jaettu kolmeen osaan kahdella väliotsikolla, joista jälkimmäisen ”Nainen tehohoitoon, poliisi ehdotti sovittelua” alle sijoittuu pääosa sovittelupuheesta. Sovittelun käsittely alkaa väliotsikkoa edeltävissä kahdessa kappaleessa, jotka molemmat ovat peräisin Matti Kuusimäen puheesta. Ensimmäisessä kappaleessa valtakunnansyyttäjä toteaa, että ”pahoinpitelyjen syyttämättäjättämisistä noin 1700 oli tehty joko uhrin pyynnön tai sovittelun perusteella” ja jatkaa toisessa kappaleessa ”asianomistajan pyynnön painoarvo on ilmeisesti suurempi kuin oli tarkoitettu”.

Jutun päättävän esimerkkitapauksen alkuperää on vaikea uutisesta päätellä. Saattaa olla, että se on mainittu valtakunnansyyttäjän jakamissa tiedotteissa tai tiedotustilaisuudessa, johon se on jo poliisin esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston pohjalta laadittu tarinan muotoon, tai se voi olla jutun kirjoittajan laatima. Tulkitsen sen kertojan puheeksi, jossa lähtökohdaksi on otettu käsitys sovittelusta oikeudenkäynnin vaihtoehtona. Tarina kertoo naisesta, jonka miesystävä oli pahoinpidellyt sairaalakuuntoon, ja joka teki tapahtuneesta rikosilmoituksen. Seuraava kertojan lausuma luo vaikutelmaa sovittelusta oikeudenkäynnin vaihtoehtona: ”Joitakin viikkoja kuulustelun jälkeen poliisi otti yhteyttä naiseen ja ehdotti sovittelua sillä perusteella, ettei ’tästä kannata oikeusprosessia nostaa’. Uhri suostui, koska arveli poliisin tietävän mikä olisi viisasta.” Seuraavassa kappaleessa kertoja vahvistaa vaikutelmaa oikeudenkäynnille vaihtoehtoisesta seuraamuksesta. Kertoja toteaa, miten ”hänelle selvisi, että tekijä oli valehdellut kuulustelussa ja syyttänyt tapahtuneesta naista. Poliisi uskoi ilmeisesti enemmän miestä, koska ehdotti sovittelua”. Poliisin mielestä sovittelu oli sopiva seuraamus, koska nainen oli itse toiminnallaan tilanteen aiheuttanut ja siis tavallaan osasyllinen, jolloin miehen tekemän rikoksen motitittavuusaste aleni ja siihen voitiin soveltaa lievempää seuraamusta eli tässä tapauksessa sovittelua: sovittelu on lieviin rikkomuksiin sopiva rangaistukseen verrattava seuraamus.

Pahoinpitely oli sovittelu, minkä jälkeen mies pahoinpiteli naisen uudelleen ja nainen

harkitsi rikosilmoituksen tekoa. Jutun viimeisen kappaleen viimeisessä lauseessa kertoja toteaa ”Edellisestä pahoinpitelystä hän ei voi enää nostaa juttua, koska se soviteltiin ja syyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen”. Lausahdus on sovittelulle rakentuvan merkityksen kannalta mielenkiintoinen. Suomalaisen sovittelun johtavana periaatteena on vapaaehtoisuus, sovittelutilanteessa kaikki siihen osallistuvat ovat sovittelijaa myöten siellä omasta vapaasta tahdostaan. Tosin nimenomaan perheväkivaltatilanteissa varsinkin uhrin vapaaehtoisuuden aste pitäisi pyrkiä tutkimaan mahdollisimman tarkasti etukäteen. Toiseksi sovittelu, kuten käsite jo itsessään antaa ymmärtää, on kahden tai useamman osapuolen välistä asioista sopimista, johon osalliset ulkopuolisen sovittelijan johdolla ottavat osaa tasavertaisina kumppaneina. Joku tapahtunut asia, oli se sitten rikos tai muu epäselvyys, joko voidaan sopia tai sitä ei voida sopia. Vahingonkorvauksista voidaan sopia ehdollisina siten, että ”jos et maksa vapaaehtoisesti siihen ja siihen päivämäärään mennessä, niin haen korvauksia oikeudelta”. Tässä jutussa sovittelu välittyy toimintana, jossa ainakin uhri on ollut mukana eräänlaisena ulkopuolisena. Sovittelu on asianosaisten ulkopuolelta langetettu seuraamus, tässä tapauksessa oikeudenkäynnin vaihtoehto, joka esti oikeudenmukaisuuden toteutumisen.

Ilmeisesti jonkinlaiseen oikeusministeriön julkaisemaan tavoiteohjelmaan sisältyvistä asioista Aamulehti uutisoi 21.7.2000 otsikolla ”Oikeuslaitoksen paisuneita menoja yritetään saada hallintaan”. Toimituksen ulkopuolisen puheenvuoron käyttäjäksi tulkitseen tässä jutussa oikeusministeriön. Juttu on lehden oman toimittajan tekemä eikä siinä ole mainittu nimeltä yhtään henkilöhaastateltavaa, mistä päättelen, että se perustuu toimitukseen tulleeseen tiedotteeseen ja/tai sen perustana olevaan toimenpideohjelmaan. Otsikko on peräisin ministeriön puheesta. Sovittelupuhe on julkaistu kertojan puheesta peräisin olevan väliotsikon ”Huumeet tapetilla oikeushallinnossakin” alla. Tässä jutussa sovittelu on tapa hoitaa nuorisorikollisuutta.

”Kokonaisvaltaiseen tarkasteluun otetaan nuorten rikollisuuden estäminen ennalta. Jos nuoret silti sortuvat rikollisuuteen, ensihoitoa yritetään sovittelulla ja nuorisorangaistuksilla.”

4.2.3.3 Vakavien rikosten sovittelu huolestuttaa

Helsingin Sanomat julkaisi 31.7.2000 valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäen haastattelun, jossa tämä arvosteli sekä sovittelumenettelyä että yhdyskuntapalvelua. Aamulehti referoi

haastattelua seuraavana päivänä eli 1.8. STT:n kautta tullessa jutussa otsikolla ”Valtakunnansyyttäjä huolissaan sovintomenettelyn epäkohdista”. Jutussa esitetään Kuusimäen puhetta ikään kuin Aamulehti olisi häntä haastatellut, vaikka lausumien sisältö onkin peräisin Helsingin Sanomien haastattelusta. Sisällön alkuperäinen lähde mainitaan jutun keskivaiheilla. Tulkitsen Matti Kuusimäen tämän jutun toimituksen ulkopuoliseksi puheenvuoron käyttäjäksi.

Sekä Helsingin Sanomat että Aamulehti arvioivat valtakunnansyyttäjän arvostelun kohteeksi joutuneista sovittelusta ja yhdyskuntapalvelusta ensinmainitun arvostelemisen uutisarvoltaan merkittävämmäksi kuin jälkimmäisen; sovitteluun kohdistunut kritiikki oli otettu kummassakin lehdessä otsikkoon. Saattaa olla, että Aamulehden toimituksessa vain seurattiin isomman esimerkkiä tai lainattiin otsikko suoraan STT:ltä. Kertoja aloittaa Aamulehden uutisen toteamalla, miten ”Valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki on huolestunut sovintomenettelyn laajentumisesta koskemaan yhä vakavampia rikoksia”. Kertoja luo vaikutelman, että valtakunnansyyttäjä on huolestunut. Seuraavaksi selviää, mistä valtakunnansyyttäjä on huolestunut. Hän on huolestunut siitä, että maassamme sovittellaan yhä vakavampia rikoksia. Kertoja jatkaa: ”Ylintä syyttäviranomaista huolestuttaa sovintomenettelyssä myös se, ettei käytäntö ole mahdollista kaikissa Suomen kunnissa”. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään yhdyskuntapalvelua, kunnes jutun lopussa jälleen palataan sovitteluun.

Lukijalle ei kerrota, mikä ”yhä vakavampien” rikosten sovittelussa valtakunnansyyttäjää erityisesti huolestuttaa. Sitäkään ei sanota suoraan, miksi valtakunnansyyttäjä on huolestunut siitä, ”ettei käytäntö ole mahdollista kaikissa kunnissa”. Lukija pystyy kuitenkin helposti päättelemään, että kansalaiset ovat tässä mielessä epätasa-arvoisessa asemassa. Jutun kirjoittaja on jättänyt lukijoiden päätettäväksi myös sen, miksi Kuusimäki on huolestunut vakavien rikosten sovittelusta. Tuomalla esiin Kuusimäen huolestuneisuus vakavien rikosten sovittelusta saadaan aikaan vaikutelma sovittelusta lieviin rikoksiin sopivasta rangaistuksesta. Eli, vakavia rikoksia sovittelemalla rikolliset pääsevät liian vähällä.

Jutun loppupuolella kirjoittaja esittää sovittelusta faktoja, jotka ovat peräisin oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tilastoista. Jutussa kerrataan yleisimmin sovitellut rikostyyppit ja todetaan, että ”alun perin luotaessa rikosten sovittelumenettelyä, sen katsottiin

sopivan parhaiten nuorten tekemiin rötöstelyihin”. Pääpainon todetaan olevan edelleen nuorissa, sillä puolet jutuista on koskenut alle 18-vuotiaiden tekemisiä, mutta joka viidennessä tekijä on ollut yli 30-vuotias. Ilmeisesti oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksestä on peräisin sekin tieto, että ”syyttäjät ja poliisi ovat suhtautuneet periaatteessa myönteisesti sovittelumenettelyyn”. Yksi asia näitä tahoja kuitenkin epäilyttää: molemmista suunnista kohdistuu epäluottamusta vapaaehtoistyötä tekeviä sovittelijoita kohtaan. Ikään kuin tasapainon säilyttämiseksi kertoja on jutun loppuun ottanut, uutisarvoa määrittävien kriteerien perusteella arvioiden vähäarvoisimpana asiana, muutaman havainnon sovitteluun osallistuneiden kokemuksista.

”Kyselytutkimuksessa sovitteluun osallistuneet olivat tyytyväisiä sovittelun epäviralliseen luonteeseen. Usein molemmat osapuolet kokivat sovittelun parhaaksi anniksi sen, että ’asia saatiin pois päiväjärjestyksestä’.”

Niin sanotun suuren katutöhherryksjutun oikeudenkäyntiselostuksessa 31.8.2000 sivuttiin myös sovittelua. Näyttävästi kuudella palstalla julkaistun selostuksen otsikko ”Suurin osa töhherryksistä myönnettiin käräjäoikeudessa Kiista:Puolustus piti graffiteja lievinä vahingontekoina, syyttäjä oli täysin eri mieltä” on peräisin kertojan puheesta. Toimituksen ulkopuolisia sovitteluaiheisia puheenvuoroja tässä jutussa käyttävät käräjätuomari Petteri Palomäki ja kihlakunnasyyttäjä Markku Happonen. Ensimmäisessä sovittelua käsittelevässä kappaleessa kertoja toetaa, että ”lähes kaikki olivat olleet rikostensa sovittelussa ja monet olivat jo maksaneet korvauksiakin”. Tähän Palomäki ja Happonen jatkavat, että ”sovittelu ja maksut otetaan huomioon tuomioissa, jotka annetaan parin viikon kuluttua”. Myöhemmin jutussa syyttäjä Happonen kommentoi sovittelussa sovittua summaa ”se tuntuu oikealta”. Tässä jutussa sovittelu on merkinnyt vahingonkorvauksista sopimista.

4.2.3.4 Virallistamispyrkimykset kaipaavat sovitlemista

Tampereella järjestetystä pohjoismaisesta sovitteluseminaarista Aamulehti uutisoi 27.10.2000 (Liite 7) otsikolla ”Sovittelun virallistamisessa riittää vielä paljon sovitlemista Yhdenvertaisuus: Oikeusministeri Johannes Koskinen kannattaa keskittymistä vain lievempiin rikoksiin”. Toimituksen ulkopuolisia sovitteluaiheisia puheenvuoroja jutussa käyttävät Johannes Koskisen lisäksi valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki, selvitysmies

Juhani Iivari ja johtava sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen.

Kertoja esittää jutun varsinaisessa otsikossa sen sisällöstä yhteenvedon, jonka perusteella uutisarvoa mittaavien kriteerien perusteella tärkeintä on se, että sovittelun virallistamisen tiellä on monenlaisia esteitä. Alaotsikossa kertoja antaa vihjeen siitä, mikä on päällimmäinen ratkaisua vaativa sovittelun virallistamiseen liittyvä seikka. Ministerin arvovallan turvin luodaan vaikutelma, että on syytä keskittyä sovittelemaan vain lievimpiä rikoksia. Jutussa kertoja toteaa miten ”Lasten ja nuorten jutuista vuonna 1983 alkanut kokeilu on onnistunut puuhamiesten mukaan niin hyvin, että sen kannustamana on rohjettu laajentaa sovittelua entistä enemmän myös virallisen syytteen alaisiin vakaviin väkivaltarikoksiin”. Tämän jälkeen kertoja jatkaa toteamalla, että ”Tähän kehitykseen reagoi ensimmäisenä valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki lehtihaastattelussa viime kesänä”. Tästä jutusta puuttuu samoin kuin Aamulehden aiemmin julkaisemasta, Kuusimäen haastattelua referoineesta jutusta se, mikä vakavien väkivaltarikosten sovittelussa vaatii valtakunnansyyttäjän ”reagointia”. Tässä jutussa sen sijaan on mainittu miksi sovittelun saatavuus vain osassa maamme kuntia on ongelmallista. ”Tämä asettaa kansalaiset eriarvoiseen asemaan.”

Johannes Koskisen puheenvuoron avulla jutussa luodaan vaikutelma siitä, että sovittelu on kannatettavaa 15-17-vuotiaiden keskuudessa. Kertoja toteaa Koskisen vedonneen ”oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvitykseen, jonka mukaan sovittelu on selvästi vähentänyt omaisuusrikoksiin syyllistyneiden 15-17 –vuotiaiden nuorten hairahtumista rötöksiin uudelleen”. Totta on, että 15-17 –vuotiaiden tekemät rikokset ovat vähentyneet, mutta käsittääkseni ei ole osoitettu, että se johtuisi nimenomaan sovittelusta. Saattaa olla, että oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on onnistunut löytämään selvän syy-seuraus yhteyden näiden kahden asian välillä. Tässä yhteydessä lausuman tarkoitusperä on joka tapauksessa selvä: kirjoittaja tarkastelee sovittelua seuraamus/rangaistus –kehyksessä, jolloin se asteikon lievimpänä halutaan rajata lieviin tekoihin, jollaisiksi nuorten tekemät omaisuusrikokset mielletään. Suorana esityksenä jutun kirjoittaja on välittänyt seuraavat ministeri Koskisen lausumat:

”Keskustelussa väkivaltarikosten sovittelusta on korostettu sitä, että sovittelun huomioon ottaminen rikosprosessissa on lainsäädännön mukaan aina harkinnanvaraista. Syyttäjät ja tuomioistuimet voivat päättää, mikä merkitys sovittelulle annetaan. Tämän on tulkittu tarkoittavan, että mitä tahansa

juttua voidaan ja kannattaa sovitella. Pelkään, että tämä on kriminaalipoliittisesti kestämatön kanta.”

Se ei jutussa selviä, miksi ”tämä on kriminaalipoliittisesti kestämatön kanta”. Ministeri Koskisen arvovaltaa hyväksikäyttäen tällainen vaikutelma on kuitenkin saatu luotua.

Omassa puheenvuorossan selvitysmies Juhani Iivari puolustaa myös väkivaltarikosten sovittelua ”ainakin vahingonkorvausten osalta”.

”Tekijä ei maksa juuri koskaan oikeudessa riitelyn jälkeen määrättyjä korvauksia. Mitä pahaa siinä on, että sopimalla uhri saa useimmiten korvauksen kärsimästään vahingosta. Vastaavasti sopiminen on myös lieventävä peruste tuomiota harkittaessa. Kumpikin osapuoli hyötyy.”

Iivari saa tukea Kalevi Juntuselta, joka huomauttaa 80 prosenttia tehdyistä sopimuksista pitävän. Juntunen korostaa myös inhimillisen sovinnon tärkeyttä. Tässä jutussa sovittelua tarkastellaan nuorten tekemiin omaisuusrikoksiin sopivana seuraamuksena.

Aamulehti uutisoi kansainvälisen vapaaehtoistoiminnan päivän Tampereen tapahtumasta 6.12.2000 otsikolla ”Vapaaehtoistoiminta kasvaa Tampereella YK:n teemavuosi 2001 tekee työtä tunnetuksi, nostaa sen arvostusta ja selkiyttää vapaaehtoisen asemaa”. Sovitteluaiheisen puheenvuoron tässä jutussa käyttää Tampereen kaupungin sovittelu- ja vapaaehtoistoimiston johtaja Kalevi Juntunen. Sovittelua sivutaan sovittelijoiden eli sovittelua tekevien vapaaehtoisten näkökulmasta. Kirjoittaja on välittänyt Juntusen puhetta sekä epäsuorana että jättämällä viittaukset puhujaan kokonaan pois.

”Yksi kasvavia vapaaehtoisia tarvitsevia alueita on rikosten sovittelu. Vapaaehtoiset ovat tähän toimintaan luontevampia kuin viranomaiset.”

Juntusen lausumassa toistuu julkisuustilan raivaamisvaiheesta tuttu tyyli. Sovittelusta tehdään merkittävää toimintaa sillä, että sen sanotaan tarvitsevan lisää vapaaehtoisia. Lausuman avulla saadaan aikaan myös todellisuus, jossa jostakin syystä vapaaehtoiset sopivat paremmin sovittelijoiksi kuin esimerkiksi viranomaiset.

4.2.3.5 Kohti lainsäädäntöä

Otsikolla ”Selvitysmies turvaksi rikossovittelun lailla” käynnistyy tarkastelujaksoni viimeisen vuoden ensimmäinen sovitteluaiheinen juttu 27.1. Todennäköisesti uutinen, joka on tullut STT:n kautta, perustuu selvitysmiehen laatiman sovittelun valtakunnallista organisoimista käsittelevän raportin julkistamistilaisuuteen. Selvitysmies Juhani Iivarin lisäksi jutussa on annettu puheenvuoro peruspalveluministeri Osmo Soininvaaralle, joka on ollut joko läsnä tilaisuudessa tai häneen on asiasta oltu yhteydessä myöhemmin. Soininvaaran yhden kappaleen mittaista osuutta lukuunottamatta jutun lausumat ovat peräisin joko Iivarilta itseltään tai hänen laatimastaan raportista. Tulkitsen ne yhteisesti Iivarin puheeseen kuuluviksi.

Uutisen keskeinen sisältö on, että sovittelusta tulisi säätää lailla, jolloin kaikki kansalaiset saataisiin tasavertaisesti palvelun ulottuville. Epäsuorana puheena välitetyssä lausumassa Juhani Iivari ”ei usko, että kunnat järjestäisivät toimintaa vapaaehtoisesti”. Väite perustuu Iivarin raporttiinsa sisällyttämän kyselyn tuloksiin. Sovittelun järjestämistä perustellaan rahalla. Iivari toteaa, että ”nuorten rikoksenteekijöiden sovittelussa kunta säästää sen, minkä sovittelutoimintaan sijoittaa”.

”Valtio näyttäisi hyötyvän taloudellisesti sitä enemmän, mitä varhaisemmassa vaiheessa tapaus tulee sovitteluun (...) oikeuslaitoksen säästöt nousisivat jopa 35,3 miljoonaan markkaan vuodessa. Jos valtio maksaisi sovittelun rahoituksesta 22 miljoonaa markkaa, voittoa jäisi vielä 13,3 miljoonaa markkaa.”

Varsinkin nuorten juttujen sovittelu olisi taloudellisesti kannattavaa, sillä siitä syntyisi valtiolle jopa säästöä nykyiseen tilanteeseen verrattuna. Kunnista ei kuitenkaan tulisi valtion säästöjen maksumiehiä, vaan selvitysmiehen laskelmien mukaan kuntien rahoitusosuus jäisi valtion saamaa säästöä ”huomattavasti pienemmäksi”. Ministeri Soininvaaran mielestä rahaa kyllä löytyy. Suurempi ongelma on ”käytännön toteuttaminen, koska sovittelu jakaantuu monelle hallinnonalalle”. Sovittelun tärkeimmäksi perusteluksi nousee tässä jutussa rahan säästö.

Vuoden 2001 maaliskuussa Turussa järjestettiin sovitteluseminaari, josta Aamulehti

uutisoi STT:n välittämänä 10.3. Toisen toimituksen ulkopuolisen sovitteluaiheisen puheenvuoron tässä jutussa käyttää Turun yliopiston oikeustieteen professori Ari-Matti Nuutila, jonka puheesta on peräisin myös otsikko ”Rikosten sovittelulla virallistamispaineita”. Hänen puhettaan on myös ensimmäinen väliotsikko ”Epävirallisuus sopii juttuihin”. Puheiden alkuperä on joko seminaarin yhteydessä järjestetyssä tiedotustilaisuudessa tai toimitukseen lähetetyissä tiedotteissa. Toiseksi toimituksen ulkopuoliseksi puheenvuoron käyttäjäksi tulkitseen sovitteluseminaarin, jonka tiedotteista kertoja on laatinut toiseen väliotsikkoon yhteenvedon ”Mahdollisuus tarjolla lähinnä alaikäisille”.

Uutisarvoa määrittävien kriteerien perusteella arvioituna tässä jutussa tärkein sovitteluun liittyvä asia on siihen kohdistuvat virallistamispaineet, jotka tulevat Suomen ulkopuolelta. Nuutilan puheesta kirjoittaja on toiseen kappaleeseen välittänyt jatkoksi täsmennyksen otsikon toteamukselle:

”Virallistamispaineita ovat luoneet sekä muiden maiden esimerkki että Euroopan neuvoston taannoinen suositus, jonka voi katsoa edellyttävän sovittelun ankkuroimista lakiin.”

Suomalaiseen sovitteluun maamme rajojen ulkopuolelta kohdistuvat paineet uhkaavat kuitenkin sen toimivuutta. Kirjoittaja toteuttaa poikkeavuusriteerin vaatimuksen siitä, millä tavalla uutisarvoltaan tärkeimmäksi nostettu asia saa aikaan poikkeavuutta vallitsevaan käytäntöön: suomalaisen sovittelun epävirallinen luonne on uhattuna. Vaikutelmasta tulee todellinen Nuutilan lausussa seuraavaa:

”Virallistettu sovittelu menettäisi jotakin olennaista spontaanista ja vapaaehtoisesta luonteestaan (...) epävirallisuus sopii hyvin juttuihin, joita sovitteluun ohjautuu (...) paras vaihtoehto olisi kompromissi, jossa sovittelu saisi rikosoikeudellista tukea, mutta ei menettäisi silti epämuodollista ja toimivaa muotoaan.”

Virallistaminen ja laillistaminen uhkaavat Nuutilan tulkinnan mukaan sovittelun ydintä, sen vapaaehtoista ja epämuodollista luonnetta.

Ainistoni viimeisen sovittelupuheenvuoron käytti sosiaalityöntekijä Leena Mansikka Aamulehden uutisoidessa näpistysprojektista 8.11.2001. Otsikolla ”Näpistys-projekti jää

Tampereella pysväksi toiminnaksi” lehti esitteli syksyllä 1999 alkanutta kokeilua ja sen muuttumista pysväksi toiminnaksi. Todennäköisesti asiasta on järjestetty tiedotustilaisuus, koska kirjoituksessa on siteerattu useita projektissa mukana olevien tahojen edustajia. Sovittelua sivuavia kappaleita on yksi väliotsikon ”Ikärajan alentaminen ei saa kannatusta” alla. Leena Mansikka lausuu sovittelusta seuraavaa: ”Kuitenkin vahingonkorvauslaki lähtee siitä, että tekijä on vastussa ikään katsomatta. Tämä tulee sovittelutyössä jatkuvasti esille.” Eli tässä yhteydessä sovittelu näyttyy vahingonkorvauksista sopimisena.

4.2.3.6 Yhteenvetoa

Sovittelupuheenvuorojen kolmannen vaiheen nimesin kritiikin ja ristiriitojen ajaksi. Toisin kuin kahdessa aiemmassa tässä vaiheessa sovittelua rohjetaan julkisuudessa myös arvostella. Enemmistö puheenvuoroista on nyt peräisin oikeusviranomaisilta, kun ensimmäisessä vaiheessa enin osa puheesta tuli sosiaaliviranomaisilta. Selvä ero aiempiin vaiheisiin syntyy myös siitä, että nyt sovittelulle rakentuu kolme selvästi toisistaan poikkeavaa ja usein eri jutuissa esiintyvää merkitystä. Sovittelusta on tullut nuorisoriikollisuuden hoitoon sopiva seuraamus. Tulkitsen seuraamus –merkityksen juontuvan vaihtoehto virallisjärjestelmälle – tulkinnasta ja käsitys sovittelusta nuorisoriikollisuuden hoitokeinona puolestaan on perua sosiaalityö –tulkinnasta. Kun ensimmäisessä vaiheessa nämä molemmat tulkinnat esiintyivät usein samassa jutussa, niin kolmannessa vaiheessa ne esiintyvät erikseen. Kolmas itsenäisesti esiintyvä tapa tulkita sovittelua on nähdä se keinona sopia vahingonkorvauksista.

Aineistoni viimeisessä vaiheessa eivät sovittelijat pääse enää käyttämään puheenvuoroja. Myös muiden heistä esittämät kommentit ovat vähäisiä. 1.8.2000 julkaistussa valtakunnansyyttäjän sovittelua kohtaan esittämään kritiikkiin perustuvassa jutussa mainitaan myös poliisin ja syyttäjien vapaaehtoissovittelijoita kohtaan tuntema epäluottamus. Epäluottamuksen syytä ei jutussa mainita. Saman vuoden lopulla sovittelijat pääsevät julkisuustilan raivauksen välineiksi, kun Kalevi Juntunen katsoo sovittelun olevan yksi kasvavia vapaaehtoisia tarvitsevia alueita. Juntunen toteaa, että ”vapaaehtoiset ovat tähän toimintaan luontevampia kuin viranomaiset”. Tarkkaavainen lukija jää jälleen miettimään, miksi?

5. Hyväntekijästä häiriköksi

Sovittelua käynnistettäessä yhtenä pyrkimyksenä oli saada kansalaisia oma-aloitteisesti ja –toimisesti keskenään selvittämään asuinalueellaan tapahtuneita rikoksia. Tämä eräänlaisen kansalaistoiminnan toteutukseen tähtäävä yhdyskuntasovitteluajattelu osoittautui sittemmin sellaisenaan mahdottomaksi toteuttaa, mutta yksi osa siitä jäi elämään. Edelleen tänäkin päivänä varsinaista sovittelutehtävää pääsääntöisesti hoitavat vapaaehtoiset sovittelijat, ja edelleen sovittelu maassamme perustuu vapaaehtoisuuteen. Kyseessä on siis joiltakin osin viranomaistoimintojen ulkopuolista ja kansalaisten omaan aktiivisuuteen perustuvaa toimintaa. Ainakin Tampereella varsinaiseen sovittelutapahtumaan eli –kokoukseen viranomaiset pääsevät ottamaan osaa vain hyvin perustelluista syistä eli äärimmäisen harvoin.

Yksi tutkimukselle asettamistani tavoitteistani oli selvittää, ketkä ovat päässeet sovittelusta Aamulehden sivuilla vuosina 1987-2001 puhumaan, ja miten paljon sovitteluaiheisia puheenvuoroja lehti on tuona aikana julkaissut. Tässä mielessä keskeinen kysymys kuului, näkyykö sovittelutoiminnan osin epävirallinen luonne Aamulehden julkaisemien puheenvuorojen käyttäjäkunnassa eli lähteiden valikoinnissa? Onko sovittelu puhe useammin kuin lehtijuttujen vieras puhe keskimäärin peräisin epävirallisista lähteistä? Tutkimukseni perusteella näin ei ole, vaan puheenvuorojen käyttäjien perusteella tarkasteltuna sovittelu näyttää viranomaistoimintana. Puheenvuorojen käyttäjiä oli yhteensä 78 ja käytettyjä puheenvuoroja 81. Käyttäjistä kolme eli 3,8 % kaikista oli tavallisia ihmisiä. Kun määrään lisätään kahdeksan sovittelijan puheenvuorot nousee tavallisten ihmisten osuus 14,1 %:iin. Kun määrään vielä lisätään kolmen – tosin viranomaisiin rinnastettavien yhteisöuhrien - uhrin käyttämät puheenvuorot, saadaan varsinaiseen sovittelutapahtumaan osallistuvien puheenvuorojen käyttäjien määräksi 14 eli osuus kaikista on 17,9 %. Aamulehden julkaisemien uutisten ja muiden lehtijuttujen sovittelusta rakentama todellisuus perustuu siis pääasiassa viranomaislähteistä tulevaan puheeseen. Sovittelun sijoittuminen sosiaalitoimeen ja siellä vallitsevien tiukkojen vaitiolosäännösten alaisuteen saattaa osaltaan selittää vähäistä tavallisten ihmisten osuutta juttujen lähteinä, mutta aiemman tutkimuksen (esim. Puranen 2000) perusteella se tuskin on ainoa syy.

Yksittäisistä puheenvuorojen käyttäjistä eniten ääneen pääsi sovittelu- ja vapaaehtoistoimiston johtaja, sosiaalityöntekijä Kalevi Juntunen. Hänen ansiostaan koko aineistoni puheenvuoron käyttäjien virka- asemista sosiaalityöntekijä on yleisin. Kalevi

Juntusen panos suomalaisen vapaaehtoissovittelun historiassa on ollut monessakin mielessä merkittävä. 1990-luvulla hän toimi sosiaali- ja terveysministeriön nimeämänä valtakunnallisena konsulttina ja kiersi tässä ominaisuudessa eri puolilla Suomea avustamassa sovitteluprojekteja käyntiin. Hän on ollut mukana ministeriön nimeämässä sovittelutyöryhmissä ja toiminut tamperelaisen sovittelun johdossa sen käynnistymisestä lähtien. Kalevi Juntusen asema on tehnyt hänestä varsinkin Aamulehdelle sovittelua koskevien juttujen ykköshaastateltavan, auktoriteettia omaavan asiantuntijan, ”hyvän lähteen”. Kalevi Juntusta voi kutsua etenkin tamperelaisessa, mutta myös koko maan käsittävässä mittakaavassa, sovittelua koskevan tulkintakehyksen ensisijaiseksi määrittäjäksi tai ainakin yhdeksi ensisijaisista määrittäjistä (vrt. esim. Hall & al 1978, 58).

Yksittäisessä sovittelussa sovittelijalla on keskeinen rooli, vaikka asianosaiset ovatkin varsinaisia sopijaosapuolia. Sovittelijan persoonasta ja hänen valitsemastaan toimintastrategiasta varsinkin hankalissa tilanteissa pitkälti riippuu, millaiseen lopputulokseen neuvotteluissa päädytään. Aineistossani on kahdeksan sovittelijoiden esittämää puheenvuoroa eli 10 prosenttia kaikista. Näistä kaksi on samalta sovittelijalta ja yksi on kahden sovittelijan yhteislausunto eli puheenvuoron on käyttänyt seitsemän eri sovittelijaa. Annariitta Hedbergistä tehtyä kahta haastattelua lukuunottamatta sovittelijoiden esittämä sovittelupuhe on lähinnä viranomaispuhetta täydentävää kommentointia tai muulla tavoin vähäistä ja vaatimatonta. Aineistoni puheenvuorojen sisällön perusteella sovittelijat ovat ilman palkkaa työskenteleviä maallikoita, jotka on koulutettu hoitamaan ihmissuhdeasioita, ja joiden pääasiallinen tehtävä on auttaa ihmisiä pääsemään sovintoon keskenään. Vapaaehtoisperiaatteella toimiville sovittelijoille ei ole asetettu ammatillisia pätevyysvaatimuksia, joiden perusteella heidän toimiaan voisi esimerkiksi julkisesti arvioida. Suoranaista kritiikkiä sovittelijoita kohtaan ei aineistossani esitetä kuin yhdessä puheenvuorossa, jonka tulkitsen oleva peräisin oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta. Tämän puheenvuoron mukaan osa poliiseista ja syyttäjistä tuntee epäluottamusta vapaaehtoissovittelijoita kohtaan. Epäluottamuksen syy ei puheenvuorosta selviä.

Sovittelupuheen Aamulehden sivuilla saamassa julkisessa vastaanotossa sovittelusta rakentuvia merkityksiä ryhdyin selvittämään osin aineistolähtöisesti ja osin Järvisen (1993) omassa työssään löytämiä vaihtoehto virallisjärjestelmälle – ja sosiaalityö –diskurssia hyväksi käyttäen. Tulkitsen diskurssin tässä yhteydessä tarkoittavan käsitystä tai tulkintaa sovittelusta. Oman aineistoni ensimmäisessä vaiheessa käsitys sovittelusta vaihtoehtona supistuu

merkitsemään sitä oikeudenkäynnin vaihtoehdoksi. Vastaavasti käsitys sovittelusta sosiaalityönä laajenee kattamaan myös ensisijassa nuoriin kohdistettujen kasvatuksellisten tavoitteiden toteuttamista. Varsinkin ensinmainittu merkitys on myöhemmän sovittelupuheen vastaanoton kannalta tärkeä, sillä luomalla vaikutelmaa sovittelusta oikeudenkäynnin vaihtoehtona sitä samalla tulkitaan seuraamus –kehyksessä; joko sovitellaan eikä mennä oikeuteen tai päinvastoin. Julkisuustilan raivausvaiheessa sovittelun merkitys oikeudenkäynnin vaihtoehtona oli sovittelun puuhahenkilöille korvaamaton apuväline. Tilaa raivattiin tekemällä sovittelusta nimenomaan nuorille tarkoitettu vaihtoehto. Yhdistämällä vaihtoehto –merkitykseen nuoriin kohdistetut kasvatukselliset pyrkimykset syntyi yhdistelmä, jonka oli helppo saada julkista tilaa. Nuoret rikolliset ovat juuri sellainen rikollisten ryhmä, jolle suuri yleisö mielellään soisi oikeudenkäyntien ja varsinkin vankilatuomioiden sijaan jotakin muuta. Rajaamalla mahdollisuus välttää oikeudenkäynti nuorten oikeudeksi ei uhata sitä vallitsevaa normia, jonka mukaan rikoksesta on seurattava rangaistus.

Sovittelun merkitys oikeudenkäynnin vaihtoehtona sekä sosiaalityöluonne nousevat esiin myös aineistoni toisessa vaiheessa. Julkisuustilan raivaus jatkuu vielä, joskaan ei enää niin yksituumaisesti nuorten etuun vedoten kuin ensimmäisessä vaiheessa. Nyt otetaan huomioon myös uhrin asema, ja hänen etuunsa vedoten tehdään sovittelusta oikeudenkäyntiin verrattuna suositeltavampi vaihtoehto. Uhri saattaa sovittelussa saada jopa paremmat korvaukset kuin jos asia olisi käsitelty oikeudenkäynnissä. Joka tapauksessa sovittelun kautta korvaukset tulevat varmemmin kuin oikeudessa määrättyinä. Sovitteluun sisältyvää kohtaamiselementtiä tuotiin voimakkaasti esiin ensimmäisessä vaiheessa. Uhrin ja rikoksen tekijän kohtaamisen korostaminen rakentaa sovittelusta sosiaalityötä, ja tämän puolen esilletuomisesta toisessa vaiheessa huolehtii ennenkaikkea sovittelija Annariitta Hedbergistä tehdyt kaksi haastattelua.

Toisessa vaiheessa pelkkä kohtaaminen ei enää riitä, vaan toteamalla uhrin kohtaamisen olevan rikoksen tekijälle mahdollisesti oikeudenkäyntiä rankempi kokemus, pyritään paitsi raivaamaan tilaa julkisuudesta myös rauhoittelemaan niitä, jotka pitävät sovittelua rikollisten päänsilityksenä. Samalla saadaan vahvistettua vaikutelmaa sovittelun kasvattavasta luonteesta. Kalevi Juntusen lausahdus 10.12.1994 on tärkeä myös sovittelusta rakentuvan seuraamus- tai rangaistus –merkityksen kannalta. Vertaamalla rikoksen tekijän sovittelusta saamaa kokemusta tämän oikeudenkäyntikokemukseen - joka sinällään ei vielä ole rangaistus – ja pitämällä sitä mahdollisesti jopa jälkimmäistä ankarampana, saadaan

aikaan vaikutelma rangaistuksesta. Yleisen oikeustajun mukaanhan rikoksesta on seurattava rangaistus, ja rangaistuksen on sellainen ollakseen tavalla tai toisella oltava rikoksen tehneen elämää hankaloittava kokemus. Tämänkaltaisella puhetavalla pyritään varmistamaan se, että sovittelu ei uhkaa yhteisön hyväksymää moraalialia päästämällä rikollisia palkahästä seuraamuksetta.

Ensimmäisen vaiheen puheenvuoroihin verrattuna toisen vaiheen puheenvuorot ovat monimuotoisempia, ja sovittelu alkaa saada itsenäistä merkitystä myös vahingonkorvauksista sopimisen tapana. Julkisuustilan raivauksessa käytetään hyväksi käsitystä sovittelusta oikeudenkäynnin vaihtoehtona: rahaa säästyy kun ei kärjööidä. Vaikka toiminnan sisältö onkin kymmenen vuoden aikana 1990-luvun loppupuolelle tultaessa melkoisesti muuttunut, niin nuorten etu kelpaa edelleen keinoksi päästä julkisuuteen ja keinoksi pyrkiä varmistamaan myös sovittelun tulevaisuus. Aamulehden 11.9.1996 julkaisemassa Tasanteen nuorisotalon tarvelemisestä kertovassa jutussa rakennetaan sovittelusta nuorille ensikertalaisille sopivaa oikeudenkäynnin vaihtoehtoa. Tosiasiassa julkaistun esimerkin kaltaiset tapaukset olivat sovittelutoiminnassa jäämässä vähemmistöön, sillä lähestulkoon tasan puoli vuotta myöhemmin 7.3.1997 Aamulehti kertoi perheväkivaltatapausten ja pahoinpitelyjen olevan ”tyypillisiä sovittelusektorin töitä”.

Aineistoni kolmannessa vaiheessa enin osa sovittelupuheesta on peräisin oikeusviranomaisilta toisin kuin ensimmäisessä, jossa enemmistö puheenvuoroista oli peräisin sosiaaliviranomaisilta. Kun aineistoni ensimmäisessä vaiheessa Aamulehden julkaisema sovittelupuhe oli varsin yksituumaista ja vailla riitasointuja, niin kolmannessa vaiheessa se on täynnä ristiriitoja ja eripuraa. Puheenvuoroja käyttäneet oikeusviranomaiset tarkastelevat sovittelua rangaistuksena, jota ne pitävät liian lievänä seuraamuksena aikuisten tekemiin pahoinpitelyihin. Varsin suuren painoarvon mielipiteineen saa valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki, joka ei suoraan puhu rangaistuksesta, mutta varsinkin hänen esittämänsä puheen vastaanotossa sovittelusta rakennetaan seuraamus –diskurssia. Helsingin Sanomien heinäkuussa 2000 julkaisemasta Matti Kuusimäen haastattelusta Aamulehti julkaisi oman versionsa, jossa se totesi miten ”valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki on huolestunut sovintomenettelyn laajentumisesta koskemaan yhä vakavampia rikoksia”.

Tapa puhua sovintomenettelystä eli diskurssi tuottaa sen kohteen eli tässä tapauksessa rikoksen seuraamuksen, josta se puhuu. Esimerkissäni paljastuu myös diskurssin

kyky saattaa yleisö tiettyyn asemaan puheeseen nähden. Tässä tapauksessa journalistisessa prosessissa tapahtuvaan sovittelupuheen vastaanottoon sisältyy mahdollisuus rakentaa sovittelulle merkitystä lievistä rangaistuksesta asettamalla lukija närkästymään siitä, että vakavia rikoksia sovitellaan. (vrt. Suoninen 1993, 61)

Seuraamus –diskurssi ja käsitys sovittelusta lievänä rangaistuksena saadaan aikaan nimenomaan asettamalla lukija olemaan närkästynyt vakavien rikosten, ennen muuta vakavien pahoinpitelyjen sovittelusta. Sovittelusta on tullut eräänlainen oikeudenmukaisten rangaistusten jakamista haittaava häirikkö. Sovittelusta rakentunut merkitys lievänä rangaistuksena saa aineistoni kolmannessa vaiheessa rinnalleen käsityksen sovittelusta nuorille sopivasta toimintamuodosta. Kun aineiston ensimmäisessä vaiheessa vaihtoehto- ja sosiaalityömerkitykset esiintyivät tasavertaisesti rinnakkain ja usein yhtä aikaa samassa jutussa, niin kolmannessa vaiheessa asetelma on toisenlainen. Käsitys sovittelusta rangaistuksena esiintyy usein erillään käsityksestä nuorille sopivasta toimintamuodosta. Seuraamus –diskurssin tapa puhua sovittelusta lievänä rangaistuksena vahvistaa sovittelun merkitystä ”keinona hoitaa nuorisrikollisuutta”.

Ryhtyessäni tutkimaan Aamulehden sovittelu-uutisoinnissa sovittelusta rakentuvia merkityksiä otin avuksi Järvisen (1993) omassa tutkimuksessaan löytämät vaihtoehto virallisjärjestelmälle – ja sosiaalityö –diskurssit. Omassa aineistossani nämä kaksi yhdistyivät kolmen eri vaiheen kautta siten, että sovittelun merkitykseksi rakentui nuorisrikollisuuden hoitoon sopiva lievä seuraamus. Tämän merkityksen rinnalla sovittelusta rakentuu myös keino sopia vahingonkorvauksista.

6. Lopuksi

Tämän työn syntyyn johtanut ajatuskulku virisi mielessäni lähestulkoon tasan kolme vuotta sitten, jolloin valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki arvosteli sovittelumenettelyä. Nyt, kolmen vuoden uurastuksen jälkeen, Kuusimäen kommentit näyttävät yhtenä ilmentymänä siitä epämääräisyyden tilasta, johon rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelu oli joutunut. Tämän työn tarkoituksena on ollut valaista median ja julkisuuden mahdollista vaikutusta tuohon kehitykseen. Suomalaista sananlaskua mukaillen julkisuus on hyvä renki, mutta siitä saattaa tulla huono isäntä. TV 2:n Ajankohtaisen kakkosen haastateltavana 29.4.2003 ollutta entistä peruspalveluministeri Osmo Soininvaaraa on kiitelty hänen ministeriaikanaan huumehoidoissa saavutetuista hyvistä tuloksista, muun muassa piikkihuumeita käyttävien keskuudessa tyypilliset hepatiittitartunnat ovat kääntyneet laskuun. Soininvaara kertoi piikkien vaihtoprojekteja toteutetun matalalla profiililla, jotta ”julkisuudessa käyty mustavalkoinen huume keskustelu ei pääsisi niitä pilaamaan”.

Julkisuuden tapa käsitellä sovittelua ei ole ainoa toiminnan sisältöä ohjannut tekijä, mutta ei sen merkitystä tule vähätelläkään. Tutkimukseni tarkastelujaksoon sisältyi muun muassa koko 1990-luku, joka oli monessa mielessä Suomessa rankka vuosikymmen. Ennenkaikkea tuolloin koettiin laman seurauksena melkoinen julkisten palvelujen alasajo, jolloin sovittelukin joutui kamppailemaan entistä kovemmin olemassaolostaan. Ihmisten kohtaaminen ja muu inhimillinen hyvä eivät enää riittäneet perusteiksi varmistaa osuutta yhä kutistuvista voimavaroista. Niin kuin monessa muussakin asiassa, niin myös sovittelussa raha ja varsinkin sen säästäminen alkoivat näytellä yhä suurempaa osaa. Rahansäästö -puheessa käytettiin hyväksi sovittelun merkitystä mahdollisena oikeudenkäynnin vaihtoehtona, jolloin toiminnasta tuli perusteltua sen käymättömistä käräjistä syntyvän rahan säästön vuoksi. Tämä puhetapa on osaltaan edelleen vahvistanut sovittelun merkitystä oikeudenkäynnin vaihtoehtona.

Aineistoni sovittelupuheen perusteella voi tehdä johtopäätöksiä yhteiskunnassa vallitsevien arvojen kovenemisestä. Vähitellen sovittelusta alettiin julkisuudessa puhua seuraamus –diskurssissa, jossa se sai merkityksen nimenomaan nuorille sopivasta lievästä rangaistuksesta. Aamulehdessä tämä merkitys rakentuu viranomaispuheesta. Tässä kohden voi kysyä, olisiko merkitys ollut sama, jos myös varsinaiseen sovitteluun osallistuvat tavalliset ihmiset olisivat päässeet lausumaan siitä käsityksiään? Kuusimäen puheenvuorossaan

sovittelua kohtaan esittämä kärkevä kritiikki on yksi muunnos siitä puheesta, joka julkisuudessa vaatii rikoksista määrättyjen rangaistusten koventamista. Havaintoni saa tukea väkivaltatutkija professori Heikki Ylikankaan 6.4.2003 TV 4:n Sunnuntaikomitea -ohjelmassa esittämästä puheenvuorosta. Ylikangas totesi tuolloin, että pitkällä aikavälillä tarkasteltuna rangaistukset kovenevat yhteisössä vallitsevien arvojen koventuessa, eikä esimerkiksi siitä syystä, että rikollisuus olisi lisääntynyt. Sovittelua käynnistettäessä 1980-luvun alkupuolella maassamme elettiin – myös kriminaalipolitiikassa – nykyaikaan verrattuna pehmeämpien arvojen aikaa.

Miellettäessä sovittelu pelkäsi rikolliselle ulkoapäin langetetuksi rangaistukseksi unohdetaan tyystin sovitteluun sisältyvä kohtaamisulottuvuus. Tällöin keskustelua käydään ulkoapäin tulevien merkitysten varassa, eikä toiminnan omista lähtökohdista käsin. Tässä kohden haluan ottaa esimerkin omasta aineistostani. Aamulehti julkaisi 26.4.2000 oikeudenkäyntiselostuksen, jossa kerrottiin Tampereen tuomiokirkkoon kohdistuneesta tuhopolttoyriydestä. Teosta tuomitut olivat olleet sovittelussa, josta kertojan puheen perusteella syntyy tapa sopia vahingonkorvauksista. Olin itse tapausta sovittelemassa ja olen siihen liittyvistä yksityiskohdista vaitiolovelvollinen. Yleisellä tasolla voin kuitenkin todeta, että Aamulehden uutisessa sovittelun ensisijaiseksi merkitykseksi nouseva vahingonkorvauksista sopiminen oli vain osan laajemmasta kokonaisuudesta.

Oma työni tukee Mielityisen (1999) tutkimuksessaan sovittelun tulevaisuudesta esittämää arviota. ”Sovittelun tulevaisuuden kannalta tilanne on ristiriitainen; tulisiko sitä kehittää yhtenä rangaistusmuotona, joksi se yleisesti mielletään vai tulisiko sitä kehittää sosiaalityönä, johon se läheisesti kytkeytyy, mutta jossa sitä ei haluttaisi rinnastaa rikosoikeudelliseen seuraamukseen (mt., 140)?”

Laadullinen työ on aina uniikkia tekijänsä näköistä käsityötä. Niin tämäkin. Saattaa olla, että itsekkin olisin toisista tutkimuslähtökohdista päätenyt toisenlaisiin lopputuloksiin. Joka tapauksessa tämä työ on yksi suomalaisesta rikosten ja riitojen vapaaehtoissovittelusta sen 20-vuotisen historian aikana esitetty puheenvuoro.

LÄHTEET

- Berkowitz, D.** 1997. Social Meanings of News. A text-reader. London:Sage
- Christie, N.** 1977. Conflicts as Property. The British Journal of Criminology, 17:1, 1-14.
- Fairclough, N.** 1997. Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.
- Gitlin, T.** 1980. The Whole World Is Watching. Mass media in the making & unmaking of the new left. Berkeley, Los Angeles, California: University of California Press.
- Grönfors, M.** 1983. Yhdyskuntasovittelu - vaihtoehto rikosseuraamukselle? Oikeus, 12:4, 149- 161.
- Grönfors, M.** 1989. Ideals and reality in community mediation. Teoksessa M. Wright & B. Galaway (toim.) Mediation and Criminal Justice. Victims, Offenders and Community. London:Sage.
- Hall, S., Crichtner, C., Jefferson, T., Clarke, J. & Roberts, B.** 1978. Policing the Crisis. Mugging the State and Law and Order. London: MacMillan.
- Hall, S.** 1992. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Tampere:Vastapaino.
- Hallituksen ohjelma,** 2003. Pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma 17.4.2003.Saatavillawww-muodossa:
<http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/fi/36117.pdf>
(Luettu 29.4.2003).
- Hartley, J.** 1982. Understanding News. London/NewYork:Methuen.
- Hemánus, P.** 1990. Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2.
Helsinki:Yliopistopaino
- Iivari, J.** 1991. Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 12/1991.
- Iivari, J.** 2001. Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvityshenkilön raportti. Stakes. 2/2001.
- Järvinen, S.** 1993. Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännön ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Stakes. Tutkimuksia 21. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116.
- Karvonen, E.** 2000. Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. Tiedotustutkimus 23:2, 78-84.
- Kunelius, R.** 1998. Modernin myyntitykit. Teoksessa U. Kivikuru & R. Kunelius (toim.) Viestinnän jäljillä. Helsinki:WSOY.

- Lee, M. & Solomon, N.** 1990. *Unreliable Sources. A Guide to Detecting Bias in News Media*. New York: Carol Publishing Group.
- Luostarinen, H.** 1994. *Mielen kersantit*. Juva: WSOY.
- Masterman, L.** 1989. *Medioita oppimassa*. Helsinki: Hakapaino
- Mielityinen, I.** 1999. Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 167. Helsinki: Hakapaino.
- Pietilä, V.** 1995. *Kertomuksia uutisista Uutisia kertomuksista*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A:86.
- Puranen, T.** 2000. "Mä vaan kirjotan". Teoksessa R. Kunelius & S. Ridell (toim.) *Kaksi katsetta journalismiin*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A:94.
- Rautniemi, L.** 1989. Sovittelu - oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan rajamailla. *Oikeus*, 18:4, 304-311.
- Schlesinger, P.** 1990. *Rethinking the Sociology of Journalism: Source Strategies and the Limits of Media-Centrism*. Teoksessa M. Ferguson (toim.) *Public Communication. The New Imperatives*. London: Sage.
- Soloski, J.** 1997. *News Reporting and Professionalism: Some Constraints on the Reporting of the News*. Teoksessa D. Berkowitz (toim.) *Social Meanings of News. A text-reader*. London: Sage.
- Sosiaali- ja terveysministeriö.** 2002. *Työryhmämuistioita 2002:5*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö.** 2003. Tiedote 61/2003. Saatavilla [www-muodossa: http://www.stm.fi/suomi/hao/tiedotteet/haotiedote2543.htm](http://www.stm.fi/suomi/hao/tiedotteet/haotiedote2543.htm) (Luettu 17.3.2003).
- Stakes.** 1999. *Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas*. Stakes. Oppaita 35. Jyväskylä: Gummerus.
- Suoninen, E.** 1993. Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Takala, J-P.** 1998. Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151. Helsinki: Hakapaino
- Tuchman, G.** 1978. *Making News*. New York: The Free Press
- Törrönen, J.** 2002. Nollatoleranssi, media ja paikallisyhteisöllisyys. *Tiedotustutkimus*, 25:3, 32-49.
- van Dijk, T.A.** 1988. *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum
- Väliverronen, E.** 1998. *Mediatekstistä tulkintaan*. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Tampere: Tammer-

Paino.

Väliverronen, E. 2002. Tarinoita Huomenesta. Eli miten biotekniikan tulevaisuutta tuotetaan.
Tiedotustutkimus, 25:1, 109-124.

LIITE 2

Sovittelupuheenvuorojen käyttäjät Aamulehdessä 1987-2001

<i>Päivämäärä</i>	<i>Puheenvuoron käyttäjän asema</i>	<i>Puheenvuoron käyttäjän nimi</i>
17.12.1986	Krim.huoltoyhdistyksen johtaja Sosiaalihuoltaja Sovittelija	Pentti Mäkinen Marja Nylund-Oja Kaarin Hanhinen
01.04.1987	Sovittelija Projektisihteeri	Lasse Rautniemi Kalevi Juntunen
10.04.1987	Suunnittelija	Juhani Iivari
15.08.1987	Nuorisoterapeutti	Jaakko Peltoniemi
19.11.1987	Kirkon kriminaalityön sihteeri	Pekka Viirre
22.11.1987	Projektisihteeri Sovittelija Sovittelija	Kalevi Juntunen Tuula Mantonen Satu Välimäki
20.02.1988	Sosiaalihuollon työryhmä	
19.06.1988	Rikosoikeuden professori	Inkeri Anttila
22.10.1988	Lahden sovittelutyöryhmä Vantaan sovittelutyöryhmä	
28.11.1988	Sosiaalihuollon suunnittelija Suunnittelija Vankeinhoitolaitos ylijohdaja Rikosoikeuden professori	Juhani Iivari Marja Nylund-Oja K.J.Lång Inkeri Anttila
16.12.1988	Projektisihteeri Sovittelija Projektisihteeri Hallintojohtaja	Kalevi Juntunen Matti Karttunen Heikki Karisto Irma Paakki
19.01.1989	Projektisihteeri	Kalevi Juntunen
03.11.1989	Raittiussihteeri Sosiaalityöntekijä Ylikonstaapeli Projektisihteeri	Anttti Haataja Raili Naskali Alpo Vuori Kalevi Juntunen
09.11.1989	Sovittelutoimiston johtaja	Kalevi Juntunen
09.12.1989	Sosiaalihuollon ylitarkastaja	Tarja Kivinen
06.10.1991	Kaupunginviskaali Ohjaaja Suomen krim.yhd. toiminnanjohtaja Projektisihteeri	Antti Pihlajamäki Taina Eronen Harri Montonen Kalevi Juntunen
Pvm?	TKL:n hallintopäällikkö TKL:n liikennepäällikkö Tampereen kaup. tiemestari	Raimo Ojala Harri Savontaus Kari Vahe
10.01.1993	Sovittelija	Annariitta Hedberg
23.02.1993	Oikeusministeri Johtava sosiaalityöntekijä	Hannele Pokka Kalevi Juntunen
10.12.1994	Sovittelutoimiston johtaja Rikoksen tekijä Rikoksen tekijä	Kalevi Juntunen "Anne" "Timi"

LIITE 2

<i>Päivämäärä</i>	<i>Puheenvuoron käyttäjän asema</i>	<i>Puheenvuoron käyttäjän nimi</i>
13.12.1994	Sovittelutoimiston johtaja	Kalevi Juntunen
29.01.1995	Sovittelutoimiston johtaja	Kalevi Juntunen
27.08.1995	Sovitteluseminaari	
30.04.1996	STM:n sovittelutyöryhmä	
11.09.1996	Rikoksen tekijä	“Vesseli“
	Oikeusministeriön lainsäädäntöneuvos	Paula Puoskari
	Johtava sosiaalityöntekijä	Kalevi Juntunen
12.09.1996	Aamulehti	
07.03.1997	Projektisihteeri	Timo Tuurala
11.04.1997	Sosiaalityöntekijä	Kari Pellinen
10.01.1998	Johtava sosiaalityöntekijä	Kalevi Juntunen
	Syyttäjä	Esa Aho
	Sovittelija	Kari Itkonen
	Sovittelija	Annariitta Hedberg
07.08.1998	Johtava sosiaalityöntekijä	Kalevi Juntunen
04.09.1998	Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos	
29.09.1998	Suomen sovittelun tuki ry	
23.03.1999	Johtava sosiaalityöntekijä	Kalevi Juntunen
28.07.1999	Oikeusministeri	
29.05.2000	Valtakunnansyyttäjä	Matti Kuusimäki
21.07.2000	Oikeusministeriö	
01.08.2000	Valtakunnansyyttäjä	Matti Kuusimäki
	Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos	
31.08.2000	Käräjätuomari	Petteri Palomäki
	Kihlakunnansyyttäjä	Markku Happonen
27.10.2000	Valtakunnansyyttäjä	Matti Kuusimäki
	Oikeusministeri	Johannes Koskinen
	Selvitysmies	Juhani Iivari
	Johtava sosiaalityöntekijä	Kalevi Juntunen
06.12.2000	Sovittelutoimiston johtaja	Kalevi Juntunen
27.01.2001	Selvitysmies	Juhani Iivari
	Peruspalveluministeri	Osmo Soininvaara
10.03.2001	Oikeustieteen professori	Ari-Matti Nuutila
	Sovitteluseminaari	
08.11.2001	Sosiaalityöntekijä	Leena Mansikka
	<i>Yhteensä</i>	<i>78</i>

LIITE 3

Kokonaan sovittelua käsittelevien juttujen otsikoiden eli yksittäisten juttujen semanttisten makrostruktuurien perusteella jaetut kokonaisuudet

I vaihe, Julkisuustilan raivauksen aika

- 17.12.1986 Kokeilu alkaa Tampereella Sovittelijat valmiita hieromaan sovintoa
- 1.4.1987 Sovittelu etsii nuoresta vastuuta
- 15.8.1987 Jyväskylä kouluttaa väkeä Nuori voi sopia ilkityönsä
- 22.11.1987 Sovitaan-projekti etenee yllättävällä vauhdilla Sopiminen antaa rikokselle kasvot
- 20.2.1988 Rikosten sovittelua halutaan laajentaa
- 19.6.1988 Rikos ja sovinto
- 22.10.1988 Lahti alkaa sovitella rikoksia
- 28.11.1988 Rikoksen sovittelu törmää rajoihinsa
- 16.12.1988 Lahtikin alkaa nyt sovitella nuorten rikoksia
- 19.1.1989 Sopu syntyy Hervannassa
- 3.11.1989 Hämeenkyrö yksi kymmenistä kokeiluun lähtevistä Sovittelu laajenee maaseudulle
- 9.11.1989 Rikossovitteluun mahtuu muukin kuin hervantalainen

II vaihe, Sisällön laajenemisen aika

- 6.10.1991 Vanhan linjan vallesmanni kysyi, pitääkö ruveta juttuja tappamaan
Syyttäjät opettelevat uutta asennoitumista sovitteluun
- 4.1.1993 Kevyt puitelaki voisi säädellä laajentunutta ja merkittävää toimintaa
Rikosten sovittelu ei ole 'roskakori'
- 10.1.1993 Annariitta Hedberg Päätoiminen vapaaehtoinen, kohtaamisten edesauttaja
- 10.12.1994 Sovittelu voi korjata paljon
"Teen mieluummin työtä, kuin maksan ikkunan ekasta palkastani"
- 27.8.1995 Rikosten sovittelu lisääntynyt

LIITE 3

- 30.4.1996 3,8 miljoonalla suomalaisella mahdollisuus sovitteluun
- 11.9.1996 Nuoret sovittivat riehuntansa
Nuorisojoukko kunnosti Tampereen Tasanteella tuhotun nuorisotalon
Nuorisotalon tuhoajat korjasivat jälkensä
Sovittelusta on tullut vakiintunut tapa hoitaa erityisesti nuorten rikoksia,
nyt se aiotaan kirjata lakiin
- 12.9.1996 Paras vaihtoehto
- 10.1.1998 “Osapuolten kohtaaminen on tärkeintä“
- 29.9.1998 Nuorten rikosten sovittelusta video

III vaihe, Kritiikin ja ristiriitojen aika

- 23.3.1999 Käräjille voi joutua sovittelusta huolimatta
- 29.5.2000 (Väliotsikko) Nainen tehohoitoon, poliisi ehdotti sovittelua
- 1.8.2000 Valtakunnansyyttäjä huolissaan sovintomenettelyn epäkohdista
- 27.10.2000 Sovittelun virallistamisessa riittää vielä paljon sovittelemista
- 27.1.2001 Selvitysmies turvaisi rikossovittelun lailla
- 10.3.2001 Rikosten sovittelulla virallistamispaineita